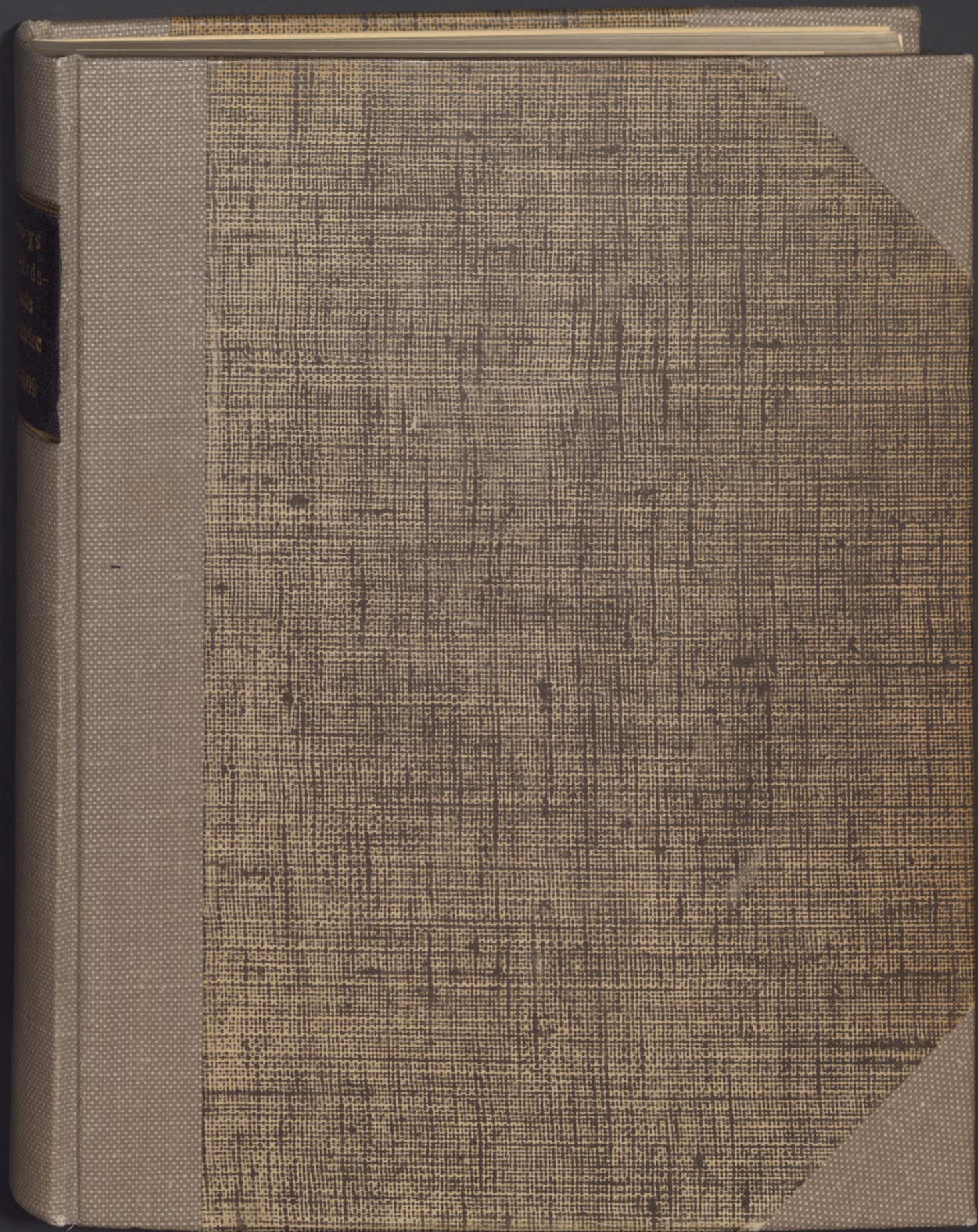

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

MEDICINSKA
HÖRSKOLANS BIBLIOTEK
GÖTEBORG

Acta

Göteborg:
Hälsövänta-
nämnden

Biomedicinska biblioteket

PERIODIKA

GÖTEBORGS
HELSOVÅRDSNÄMND

ÅRSBERÄTTELSE

FÖR

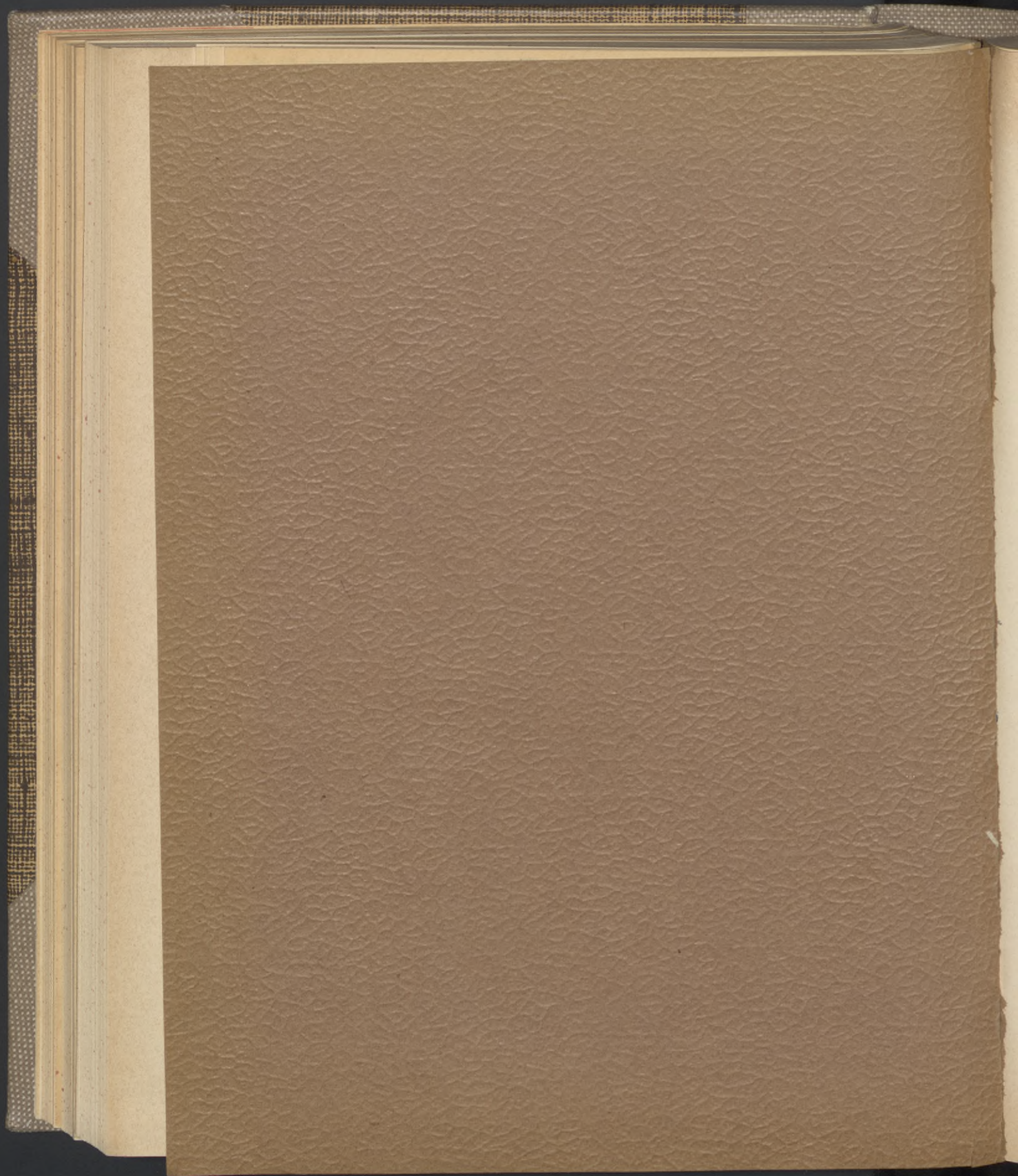
1899

UTARBETAD AF

KARL JOH. GEZELIUS

T. P. FÖRSTE STADSLÄKARE.

GÖTEBORGS
HELISOVÅRDSNÄMND

ÅRSBERÄTTELSE

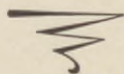
FÖR

1899

UTARBETAD AF

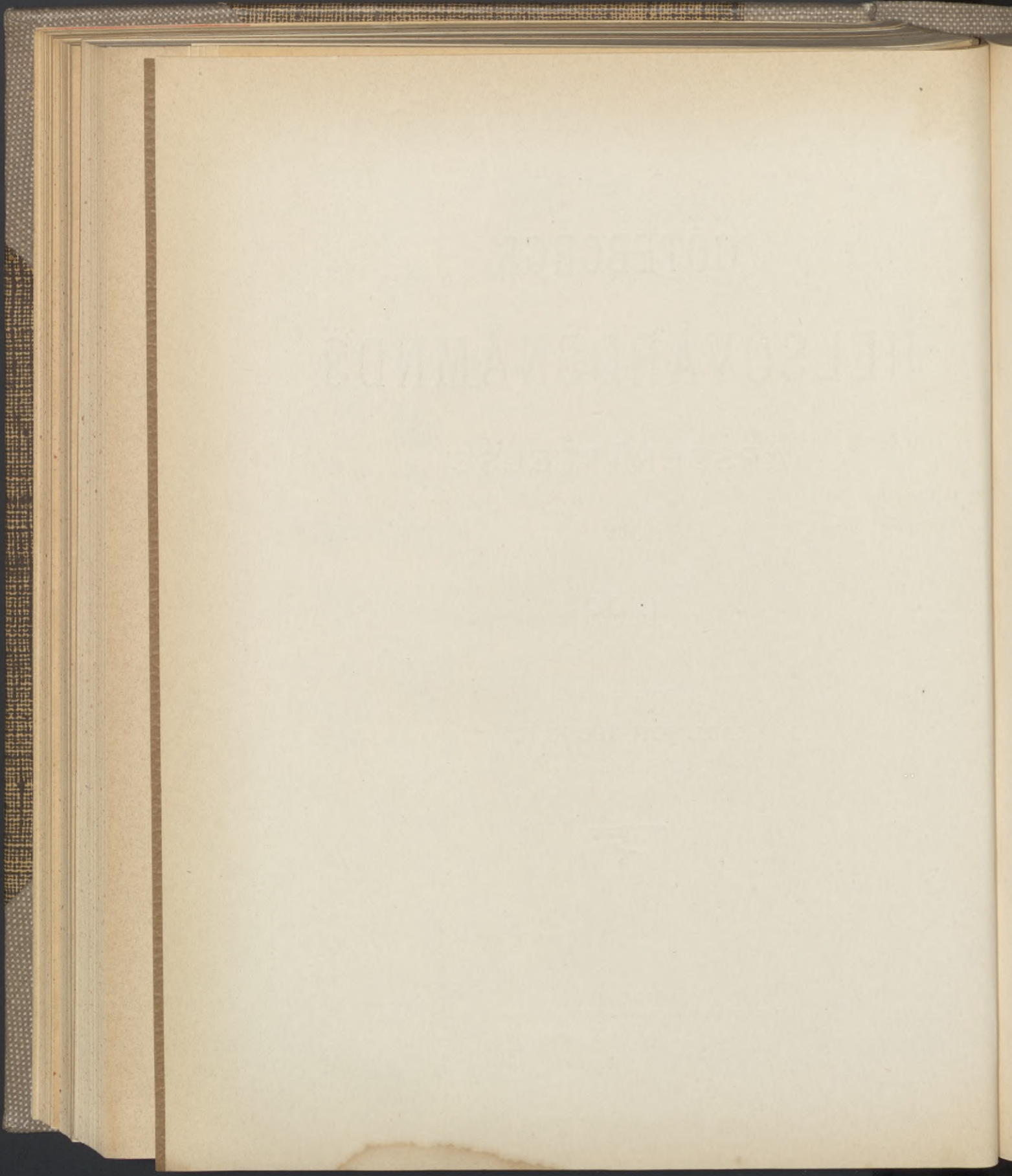
KARL JOH. GEZELIUS

T. F. FÖRSTE STADSLÄKARE.

GÖTEBORG.

GÖTEBORGS HANDELSTIDNINGS AKTIEBOLAGS TRYCKERI.
1900.

Till Stadsfullmäktige i Göteborg.

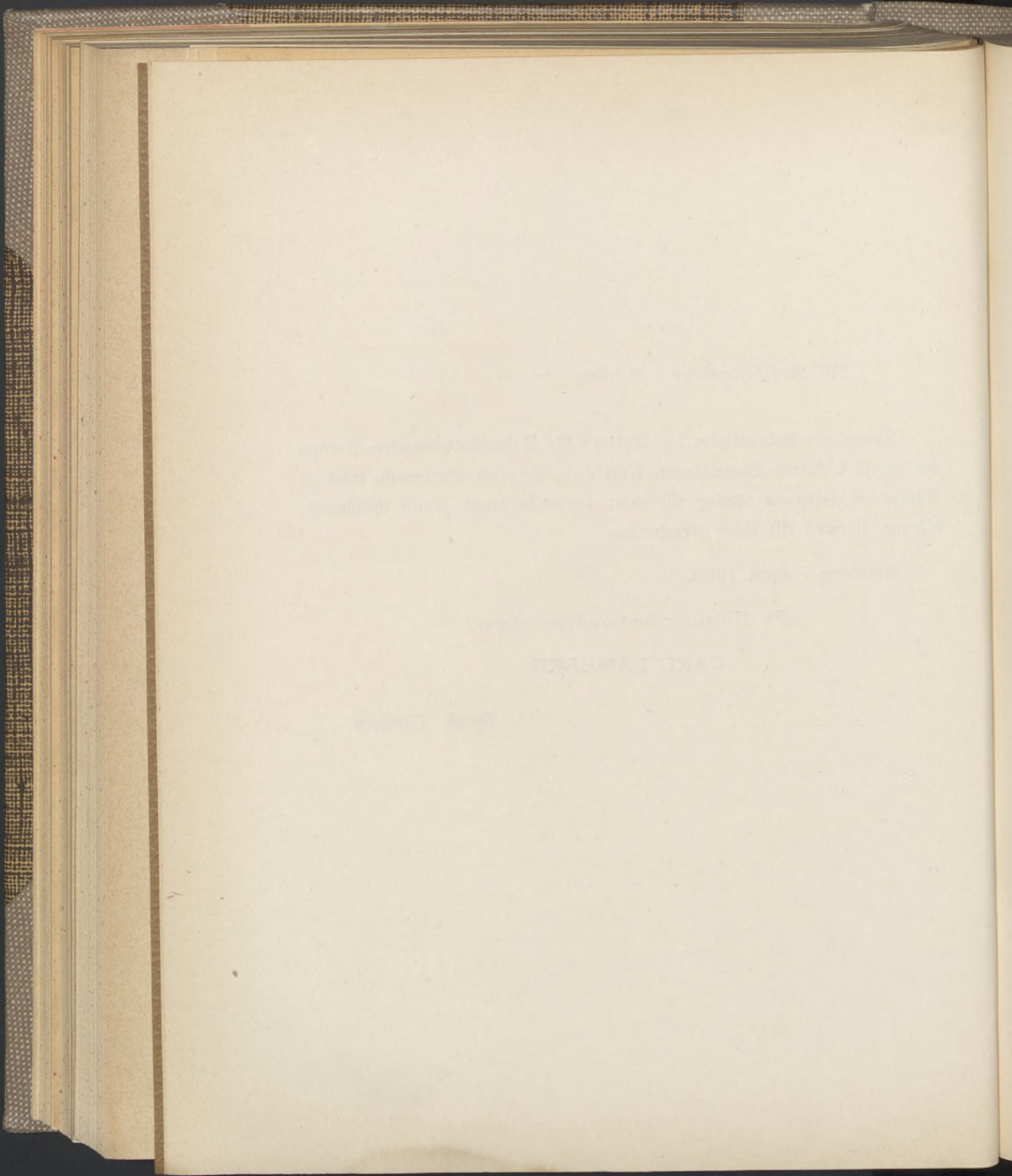
Såsom sin årsberättelse för år 1899 får Helsovårdsnämnden åberopa det af t. f. Förste Stadsläkaren Karl Joh. Gezelius utarbetade samt af Nämnden godkända förslag till sådan berättelse, som, jemte tillhörande bilagor, härmed till Eder öfverlemnas.

Göteborg i April 1900.

På Helsovårdsnämndens vägnar:

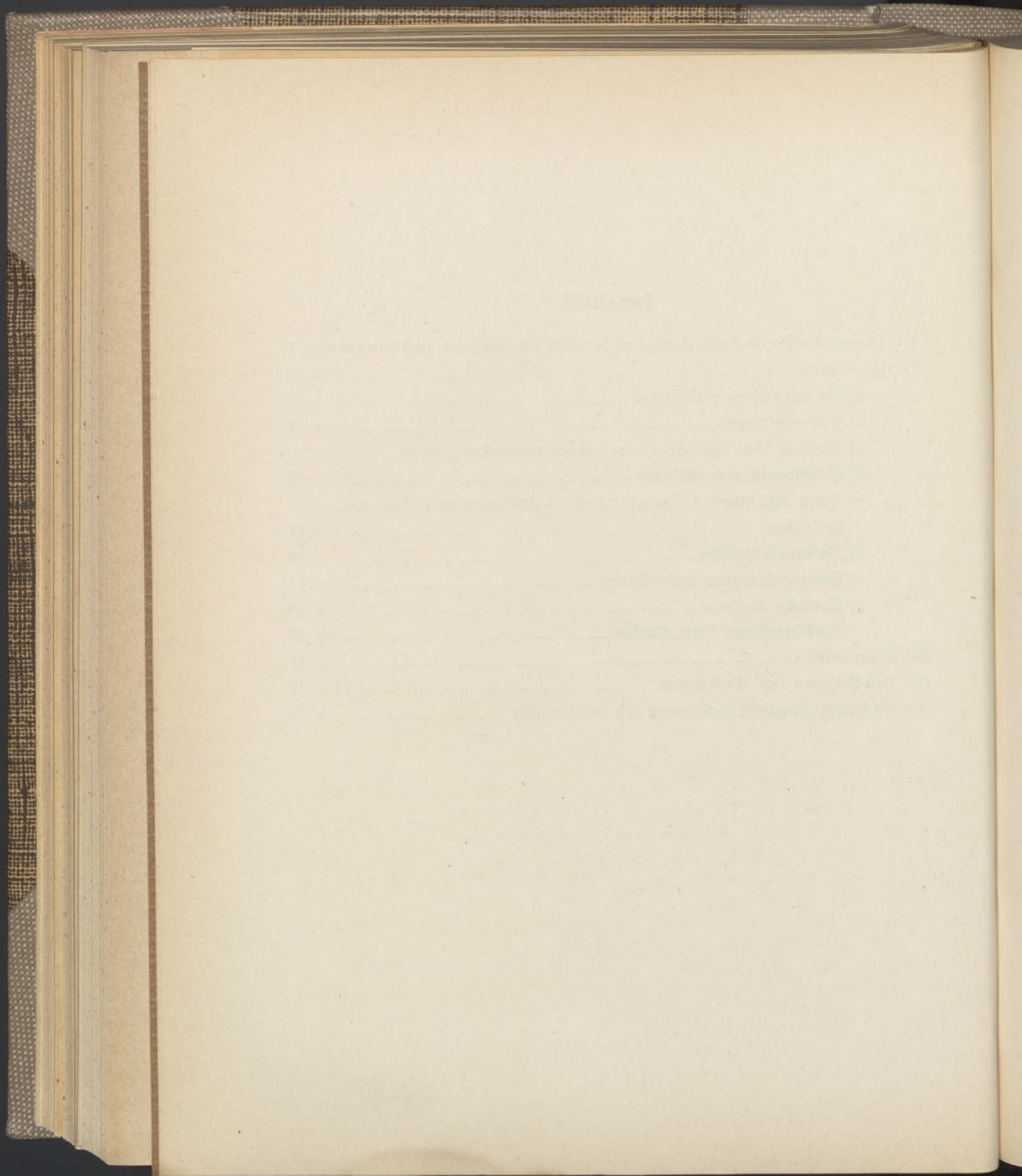
CARL LAMBERG.

Bernh. Lindberg.

Innehåll.

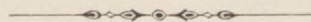
I. Helsovårdsnämnden och derunder hörande personal och inrättningar	sid. 1
II. Helsovården	» 2
a) Stadsgrundens renhållning	» 2
b) Vattenledningar	» 4
c) Bostäder och byggnader, der många människor samlas	» 9
d) Fabriksdrift och näringar.....	» 10
e) Vissa åtgärder till förekommande af smittosamma sjukdomars spridning.....	» 11
f) Matvarukontrollen... ..	» 13
Stadsveterinärens årsberättelse	» 14
g) Kemiska analyser	» 23
Stadskemistens årsberättelse	» 23
III. Sjukvården	» 41
IV. Befolkningen och dödligheten.....	» 49
V. Väderlek, gångbara sjukdomar och dödsorsaker	» 50

Förteckning å tabeller.

- Tab. 1. Summarisk redogörelse för sundhetspolisens arbete under år 1899.
- » 2. Renhållningsanordningarna i Göteborg, samt stall, fähus och svinstia.
 - » 3. Rum och kök i Göteborg vid slutet af år 1899.
 - » 4. Antal minderåriga i arbete vid 1899 års slut.
 - » 5. Summarisk öfversigt öfver å köttbesigtningbyrån undersökta födoämnen.
 - » 6. Uppgift å födoämnen, som å köttbesigtningbyrån varit frivilligt aflemnade till undersökning.
 - » 7. Uppgift å af Göteborgs helsopolis anhållna födoämnen.
 - » 8. Uppgift å af helsopolisen undersökta fall nötkreaturskött samt får- och kalkkroppar.
 - » 9. Uppgift å undersökt fläsk.
 - » 10. Uppgift på bagerierna vid slutet af år 1899.
 - » 11. Uppgift på lokaler för försäljning af mjölk och grädde vid slutet af år 1899.
 - » 12. Af stadsfältskären behandlade personer.
 - » 13. Öfversigt af födda i Göteborg år 1899, med fördelning på månader.
 - » 14. Öfversigt af födda i Göteborg år 1899, med fördelning på församlingar.
 - » 15. Befolkningens rörlighet i hvarje stadens församling år 1899.
 - » 16. Dödsfall och dödlighet för månad bland kyrkoskrifna i Göteborg åren 1895—1899.
 - » 17. Dödligheten i Göteborg år 1899 inom olika stadsdelar bland mantalskrifna befolkningen.
 - » 18. Dödligheten i Göteborg år 1899 på 1000 innevånare af den mantalskrifna befolkningen.
 - » 19. Öfversigt af meteorologiska observationerna i Göteborg år 1899.
 - » 20. Sammandrag öfver sjukligheten i Göteborg under år 1899, enligt uppgift från 10 distriktsläkare.
 - » 21. Gångse sjukdomar i Göteborg år 1899, fördelade på månader, enligt uppgift från 10 distriktsläkare.

- Tab. 22. Sammandrag öfver de epidemiska sjukdomarna i Göteborg år 1899.
- » 23. Öfversigt af smittosamma sjukdomar i Göteborg åren 1890—1899.
 - » 24. Dödsorsakerna i Göteborg år 1899 bland här kyrkoskrifna, med fördelning efter åldersklasser och kön.
 - » 25. Dödsorsakerna i Göteborg år 1899 bland här kyrkoskrifna, fördelade efter sina hufvudgrupper på månader och kvartal.
 - » 26. Dödsorsakerna i Göteborg år 1899 bland här kyrkoskrifna, fördelade på stadsdelar.
 - » 27. Dödsorsakerna bland här kyrkoskrifna, som år 1899 allidit utom staden.
 - » 28. Dödsorsakerna i Göteborg år 1899 bland främlingar.
 - » 29. Dödsfall på 1000 innevånare i nedanstående sjukdomar, årligen 1895—1899, samt medeltal för denna och föregående 5-årsperiod.
 - » 30. Jemförande öfversigt af antalet dödsfall i folksjukdomarna samt några andra sjukdomar i Göteborg åren 1890—1899.

I. Helsovårdsnämnden och derunder hörande personal och inrättningar.

Göteborgs Helsovårdsnämnd har under året utgjorts af följande medlemmar:

Carl Lamberg, Fördelningsläkare, ordförande.
A. O. Elliot, Polismästare. v. ordförande.
Magnus Corin, v. Häradshöfding, Stadsnotarie.
Henric Benckert, Förste Stadsläkare.
John Sjöberg, Grosshandlare, kassaförvaltare.
Ernst Krüger, Arkitekt.
Gustaf Ekman, Ingeniör.

Suppleanter:

A. G. P. Segerrot, Stadsnotarie.
Algot Carlander, v. Häradshöfding.
Emil Nilsson, Grosshandlare.
Hans Hedlund, Arkitekt.
Ludvig Wolff, Medicine Doktor.

Nämndens ordinarie sammanträden hafva egt rum första helgfria onsdag i hvarje månad samt dessutom i mån af behof till ett sammanlagdt antal af 17. Paragraferna i nämndens protokoll utgjorde 173 och enligt diariet inkommo 99 skrivelser. 22 skrivelser hafva enligt brefboken afgifvits. Såsom sekreterare har tjänstgjort vice Häradshöfdingen B. Lindberg.

Sedan den 3-åriga tjänstetiden tilländagått för Doktor H. Boman omvaldes han efter ansökan till distriktsläkare i 7:de distriktet från den 1:ste Oktober 1899.

För **Köttbesigtning**- och **trikinbyråns** verksamhet redogöres i stadsveterinärens nedan införda årsberättelse. Byråns inkomster hafva med kronor 7,152; 34 öfverstigit dess utgifter.

Helsovårdsnämndens *utgifter* under 1899 hafva uppgått till:

för Distriktsläkareinstitutionen	kronor 25,493: 30
» Byrån	» 6,427: 71
» Trikinbyrån	» 21,360: 36
» Sundhetspolisen	» 12,374: 98
» Epidemisjukhuset	» 47,763: 97
» Preventiva åtgärder.....	» 4,973: 15
» Sjukhusets inventarier	» 4,220: 03
» Diverse	» 8,377: 05
» Fastigheten	» 6,829: 06
» Assurancer	» 248: 90
	Summa kronor 138,068: 51

Epidemiska sjukhuset.

Då utrymmet i sjukhuset visat sig allt mer otillräckligt och sålunda behovet af ny- eller tillbyggnader gjort sig allt mer gällande, har nämnden uppdragit åt en kommité att afgifva yttrande i denna fråga och eventuellt låta uppgöra ritningar och kostnadsförslag till de ändringar eller nybyggnader, som pröfvades erforderliga.

II. Helsovården.

a) Stadsgrundens renhållning.

Stadens renhållningsstyrelse ombesörjde vid årets slut renhållningen inom 2,700 egendomar.

Styrelsens verksamhet omfattade vid slutet af de senaste fem åren följande antal egendomar (= kontrakt):

1895.....	2,556
1896.....	2,585
1897.....	2,625
1898.....	2,675
1899.....	2,700

Enligt för 1900 uppgjord beräkning skall styrelsen ombesörja renhållningen inom ytterligare 75 egendomar, med egarnes afgifter uppgående till 165,000 kronor; det ur stadskassan erforderliga bidraget har beräknats till 97,000 kronor, hvaraf 26,000 kronor äro beräknade för gaturenhållningen och 71,000 kronor för renhållningen i öfrigt.

Renhållningsanordningarne inom olika stadsdelar framgår af Tab. 2, som visar att renhållningsstyrelsen ombesörjde renhållningen inom 2,886 egendomar samt landtbrukare inom 684; inom 187 egendomar komposterades gödseln för landtbrukets behof.

Inom 3,044 egendomar uppsamlades latrinen uti kistor, hvaraf 3,016 voro flyttbara samt placerade å cementplan; inom 510 egendomar uppsamlades latrinen uti spänner samt inom 8 i gropar, de sistnämnde alla inom Majornas förste rote, i stadsområdets sydvestligaste del.

Såsom tillblandningsämne användes kalk inom 967, torfmull inom 2,478, aska inom 11 egendomar; utan tillblandningsämne skötes latrinen inom 47 egendomar af Majornas förste rote.

Urinkurar å gårdar funnos till ett antal af 2,412, och underjordiskt aflopp från 3,178 af 3,570 inom staden belägna egendomar. Uppsamlingen af sopor och afskräden skedde inom 3,203 egendomar i täta baljor på cementplan, af hvilka 2,502 voro försedda med underjordiska aflopp. Dessutom uppsamlades soporna inom 273 egendomar i ej flyttbara kärl, inom 29 i latrinkistor samt inom 9 i vagnar.

Utaf 337 begagnade stall, 79 fähus och 79 svinstior hade 278 underjordiskt aflopp; svinstiorna belägna i stadens utkanter.

Renhållningsanordningarne hafva af helsopolisen öfvervakats genom 24,559 besök i gårdarne; 7 husegare hafva anmälts i poliskammaren för bristande renhållning inom sina egendomar.

Muddring i stadens inre hamn och kanaler har under året skett till nedanstående kvantiteter:

	med ångkraft	med handkraft
i Stora Hamnkanalen	2,064 m ³	45 m ³
» Lilla Bommens hamn.....	552 »	— »
vid Vädersågen.....	552 »	— »
» Gullbergsvasskajen	504 »	— »
» Svanbäcken	264 »	54 »
» Tingstadsvassen	171 »	18 »
i Mölndalsån och Fattighuskanalen	—	365 »
» Vallgrafskanalen	—	252 »
vid Andrewsgatan	—	18 »
	Summa 4,107 m ³	752 m ³

Tillsammans 4,859 kubikmeter.

(Dessutom har i och utanför stadens stora hamn upptagits 139,020 kubikmeter.)

Kloakledningarne hafva under året utvidgats med:

rörledningar	5,051 meter
gatubrunnar	160 st.

Vid årets slut funnos af staden utförda:

allmänna ledningar	102,436 meter
sidoledningar.....	49,369 »
	<hr/> Summa 151,805 meter

b) **Vattenledningar.**

Årsberättelse öfver vattenverkens utvidgning och underhåll år 1899. (Meddelad af afdelningschefen T. Glosemeijer.)

Antalet servisledningar var vid årets början.....	3,148 st.
Under året tillkommo	59 st.
samt af enskilde bekostade.....	12 »
	<hr/> Summa 71 st.

hvar emot 8 st. äldre upptogos	
tillökningen utgör	63 st.
nuvarande antal serviser är således	3,211 st.

Vattentillgång och konsumtion.

Vid Delsjön utgjorde årets nederbörd 676 mm. (i staden 696 mm.) motsvarande en vattenmängd af 6,18 millioner kubikmeter, då sjöns nederbördsområde antages till 914 har. Vid årets slut var Delsjöns vattenstånd + 76,42 mot + 77,37 eller 95 centimeter lägre än vid årets början, således hade under året användts 1,52 millioner kubikmeter af det i sjön magasinerade vattnet eller summa 7,70 millioner m³.

Deraf konsumerades i staden	4,34 mill. m ³ eller 56 %
genom flodluckan, som delvis måste hållas öppen under 34 dygn under Januari och Februari månader, aftappades	0,69 » » » 9 %
och genom afdunstning gingo åter förlorade	2,67 » » » 35 %
	<hr/> Summa 7,70 mill. m ³ eller 100 %

Årets medeltemperatur utgjorde i staden + 7,6^o C, vid Delsjön + 6,5^o C. Förbrukningen af Delsjövatten, som under året utgjort 4,34 mill. m³, har således i medeltal varit 11,892 m³ pr dygn eller 137 liter i sekunden. Maximiförbrukningen inträffade den 12 Juli och utgjorde 14,602 m³ på dygnet eller 169 sekundliter, minimiförbrukningen den 1 September 7,862 m³ eller 91 sekundliter.

Pumpverket vid Alelyckan har under året uppfordrat:

till högreservoaren i Landala	0,32 mill. m ³ vatten
» lågreservoaren i Masthugget	0,46 » » »
	<hr/> Summa 0,78 mill. m ³ vatten

	Per år	I medeltal	
		per dygn	per sekund
deraf grundvatten från rörbrunnarne.....	0,53 mill. m ³	1,460 m ³	17 liter
och elfvatten från filterna.....	0,25 » »	680 »	8 »
Summa	0,78 mill. m ³	2,140 m ³	25 liter

Största uppfordringsmängden utgjorde den 25 Juli 6,947 m³ eller 80 sekundliter.

Den totala förbrukningen under året har utgjort:

Delsjövatten	4,34 mill. m ³ eller	85 %
Elfvatten	0,25 » » »	5 »
Grundvatten	0,53 » » »	10 »
Summa	5,12 mill. m ³ eller	100 %

mot 4,63 mill. m³ föregående året, hvilket visar en ökning af vattenförbrukningen af 10,5 %, under det att konsumenternas antal ej ens ökats med 2 %. Medelförbrukningen per dag har varit:

Delsjövatten	11,890 m ³
Elfvatten	680 »
Grundvatten	1,460 »
Summa	14,030 m ³

eller per sekund:

Delsjövatten	137 liter
Elfvatten	8 »
Grundvatten	17 »
Summa	162 liter

Om antalet konsumenter beräknas till 127,000, så utgör medelförbrukningen per konsument och dygn:

för allmänna ändamål	7 liter
» industriela »	30 »
» hushållsbehof	73 »
Summa	110 liter

mot 101 liter året förut.

Största förbrukningen observerades den 19 Juli, hvarvid:

från Delsjön lemnades.....	13,824 m ³ eller	160 s.l.
och » Alelyckan »	6,159 » »	71 »
Summa	19,983 m ³ eller	231 s.l.

således 42 % öfver medelförbrukningen.

Minsta förbrukningen inträffade den 25 Mars, då från Delsjön lemnades 8,122 m³ eller 94 s.l., således endast 58 % af medelförbrukningen.

Liksom föregående år uppfordrades vatten från Alelyckan dels till låg-reservoaren i Masthuggsbergen, dels till hög-reservoaren i Landala samt till Qvi-bergs kasernetablisement och några få konsumenter norr om Säfveån.

Strömriktningen och strömstyrkan i elfven hafva dagligen observerats med tillhjälp af visareinstrument, som alltid gifvit tydliga utslag på en friskt utgå-ende ström.

Vid Delsjön har filtreringen pågått dygnet om under hela året endast med undantag för ett och ett filter i sänder under korta perioder, då arbeten med rensning eller sandombytning pågår. Då filterna här arbeta utan anordningar, som möjliggöra reglering af filtrerhastigheten för hvarje filter särskildt, så kan man endast få ett medelvärde på filtrerhastigheten, och har denna varit 147 mm. i timmen eller 3,53 meter i dygnet, men har undantagsvis uppgått till 5,29 m. per dygn, då vid maximikonsumtion ett filter varit stängdt för rensning.

Efter sedan det nya grundvattnet den 17 Januari började pumpas in i rörnätet, hafva de täckta filterna vid Alelyckan ej lemnat vatten till staden under tiden från den 27 Januari till den 12 Juni eller under 136 dygn. Det var nemligen af intresse att låta grundvattensfabrikationen gå så kontinuerligt som möjligt. Helt afstänga filterna vågade man dock ej för att ej vara alldeles strandsatt i händelse af afbrott i den nya anläggningens verksamhet, ty om vatten påsläppest till en filter, som längre eller kortare tid varit ur verksamhet, så dröjer det alltid något innan filtret så att säga »mognar», och under hvilken tid dess vatten på grund af sin stora bakteriehalt ej är lämpligt att använda. För den skull lät man filterna gå med mycket ringa hastighet, nemligen under 10 mm. i timmen, och släppte filtratet till afloppet. Då emellertid den nya anläggningen, som väntadt var, fungerade väl, tömdes begge filterna den 18 Mars, och de från föregående år uppskjutna arbetena med filterbäddarnes förändring påbörjades. I filter N:o 4 utbyttes hela sandbädden mot ny af 1 meters mäktighet, sedan den midt genom filtret gående intagsrännans sidor uppbetonerats till erforderlig höjd. I N:o 3 deremot nöjde man sig med att afskumma den gamla filterbädden till c:a 1 d:ms djup, hvarefter ny sand påfylldes tills bädden fick sin ursprungliga mäktighet 0,75 m., dock först sedan äfven här intagsrännan höjts, så att sandbrädden när som helst kan ökas till 1 meter.

Vid Alelyckan har, under den tid filterna varit i verksamhet, såväl det filtrerade som det ofiltrerade vattnet hvarje helgfri dag undersökts i bakteriologiskt afseende och sedan grundvattnet den 17 Januari var färdigt att sändas till staden, har äfven i luftningsbassängen nästan dagligen bakterieprof tagits med undantag af en period på c:a 6 veckor under månaderna februari och mars,

då vattenverkets förste maskinist hade permission för att i Stockholm utbilda sig i bakteriologi.

Antalet bakteriekolonier per kubikcentimeter vatten har under året befunnits utgöra:

i det ofiltrerade vattnet på 206 st. prof i medeltal 769 st., maximum 7,245
 » » filtrerade » » 343 » » » » 22 » » 357
 och endast i 14 fall har bakteriehalten i det till staden från filterna släppta vattnet befunnits öfverstiga 100.

För jemförelse med de föregående åren se nedanstående tabell:

År	Filtrerad vatten				Ofiltrerad vatten		
	Antal bakteriekolonier pr cm ³		Antal prof	Antal prof med öfver 100	Antal bakteriekolonier pr cm ³		Antal prof
	med.	max.			med.	max.	
1894	19	71	236	0	676	9,180	138
1895	21	217	424	4	702	15,435	203
1896	25	403	482	13	622	9,639	293
1897	53	1,247	412	24	703	7,371	253
1898	49	1,261	373	39	827	9,639	260
1899	22	357	343	14	769	7,245	206

Efter sandfyllningen var bakteriehalten mycket hög, först sedan vattnet under 10 dygns tid med en filterhastighet af 70 till 80 mm. i timmen gått genom filterna, hade bakteriehalten nedgått till under 100 pr cm³, och först då kunde filterna anses fullt mogna.

Då filtratet efter denna tid användes har:

i filter n:o 3 tagits 151 prof med i medelt. 8 och maxim. 88 bakt. kol. pr cm³
 » » » 4 » 149 » » » » 14 » » 92 » » » »
 samt i elfven 162 » » » » 565 » » 5,670 » » » »
 således har bakteriehalten hos det efter sandpåfyllningen använda filtrerade vattnet i något fall öfverstigit 100 per cm³.

Af ofvanstående framgår vidare att bakteriehalten lemnat vackrare resultat i filtret n:o 3 än i n:o 4, oaktadt detta senares sandbälte varit c:a 1/4 meter mäktigare, under det att föregående års prof tyda på, att bakteriernas antal tilltagit med sandbäddens minskning. Om årets resultat ej är en ren tillfällighet, torde man kunna draga den slutsatsen, att sandbäddens mäktighet åtminstone inom vissa gränser och ej förrän den understiger 7 dm. inverkar på filtrets bakterierande förmåga.

Filterhastigheten har under året hos Alelyckefilterna i allmänhet varit mycket ringa och i medeltal hos begge filterna vexlat på följande sätt:

9 mm:s hastighet i timmen under sammanlagdt 2,445 timmar						
10	»	»	»	»	»	243 »
12	»	»	»	»	»	39 »
15	»	»	»	»	»	901 »
18	»	»	»	»	»	140 »
22	»	»	»	»	»	17 »
28	»	»	»	»	»	753 »
35	»	»	»	»	»	225 »
41	»	»	»	»	»	28 »
54	»	»	»	»	»	102 »
68	»	»	»	»	»	269 »
81	»	»	»	»	»	147 »
94	»	»	»	»	»	31 »
100	»	»	»	»	»	84 »

Då filterhastigheten på det hela taget varit så ringa, kan möjligen någon frestas att sätta den låga bakteriehalten i samband härmed, men att dessa, åtminstone inom här brukliga värden å filterhastigheten ej inverka på hvarandra, framgår såväl af föregående års observationer som af årets.

Af 241 prof, som tagits i luftningsbassängen och bakteriologiskt undersökts hafva:

116	prof	visat	0	bakterikolonier	pr	cm ³
105	»	»	1	till	5	» »
8	»	»	6	»	10	» »
samt endast 12			»	»	öfver	10

De s. k. naturfilterna vid Lerjeholm hafva arbetat kontinuerligt under hela året med undantag af de korta tider, de varit tömda för rensning samt under tiden från den 14 till den 30 Juni, då de rensades och lyftades under det att en del reparationsarbeten pågingo i luftningsbassängen.

Vattenverkets ekonomiska resultat.

Årets kostnader för drift och underhåll hafva utgjorts i rundt tal 135,500 kronor eller 2,66 öre pr m³ förbrukadt vatten. Vattenverkets totala anläggningskostnad har ökats med c:a 160,000 kronor och den årliga ränte- och amorteringskostnaden med c:a 7,000 kronor eller från 218,000 till 225,000 kronor, motsvarande 4,39 öre pr m³ vatten.

Inkomsterna hafva varit för allmänna ändamål 60,000 kronor eller 1,17 öre per m³ och för industriel och diverse förbrukning samt hyror för vattenstationen c:a 245,000 kronor, motsvarande 4,79 öre per m³.

Häraf erhålles följande sammanställning:

Utgifter:

Driftkostnad	135,500 kronor eller 2,65 öre per m ³ vatten
Räntekostnad	225,000 » » 4,39 » » » » »
	Summa 360,500 kronor eller 7,04 öre per m ³ vatten

Inkomster:

För allmänna ändamål	60,000 kronor eller 1,17 öre per m ³ vatten
» industriela »	245,000 » » 4,79 » » » » »
	Summa 305,000 kronor eller 5,96 öre per m ³ vatten

Bristen blef således 55,500 kronor eller 1,08 öre pr m³ vatten.

Nedanstående tabell utvisar en jämförelse mellan inkomster och utgifter per kubikmeter vatten under de senare åren.

	1895 öre	1896 öre	1897 öre	1898 öre	1899 öre
<i>Utgifter:</i>					
Driftkostnad	1,6	1,7	1,7	1,92	2,65
Räntekostnad	4,4	4,4	4,3	4,7	4,39
Summa	6,0	6,1	6,0	6,62	7,04
<i>Inkomster:</i>					
För allmänna ändamål	1,3	1,3	1,2	1,29	1,17
» industriela » och diverse	4,5	4,7	4,5	4,78	4,79
Summa	5,8	6,0	5,7	6,07	5,96
Brist	0,2	0,1	0,3	0,55	1,08

Berättelse öfver den nya grundvattenanläggningen vid Alelyckan införes i vattenverkets årsberättelse i Göteborgs Stadsfullmäktiges Handlingar 1900.

c) **Bostäder och byggnader, der många menniskor samlas.**

Byggnadsverksamheten har under året varit betydlig. Tillkomna 71 nybyggnader, deraf 30 sten-, 39 s. k. landshöfdingehus och 2 trähus, med tillsammans 2,417 rum och 1,057 kök, fördelade på följande församlingar.

Domkyrko	874 rum	249 kök
Christine	243 »	95 »
Haga	121 »	45 »
Masthugget	900 »	419 »
Carl Johan	131 »	119 »
Gamlestaden	148 »	130 »
	2,417 rum	1,057 kök

Fördelade på stadsdelar:

Staden inom Vallgrafven	126 rum	22 kök
13:de, 14:de och 15:de rotarne	693 »	190 »
11:te roten (Masthugget)	74 »	20 »
Haga (Nya, Östra och Vestra)	408 »	155 »
Annedal och Landala	72 »	46 »
Majornas 1:ste till och med		
7:de rotar	653 »	399 »
Stampen och Gullbergsvass ...	243 »	95 »
Redbergslid och Olskroken ...	148 »	130 »
	2,417 rum	1,057 kök

Angående bostadsförhållandena lemnar Tab. 3 närmare upplysning.

Osunda lägenheter hafva ganska ofva gifvit anledning till klagomål; i 49 bostadslägenheter hafva bristfälligheterna efter anmaning af helsopolisen afhjelpats utan att nämnden behöft ingripa; 3 husegare hafva varit i nämnden inkallade.

Emigranthotellen och lokaler, der mycket folk samlas, hafva icke föranledt åtgärder från nämndens sida.

Fabriker. Några klagomål öfver olägenheter från fabriker hafva icke förekommit under året.

d) **Fabriksdrift och näringar.**

Tillsynen öfver *minderåriga*, som hafva sysselsättning inom fabrik och handverk, har utförts såsom förut. Antalet inom både fabriker och handverk arbetande minderåriga har under året ökats. Det närmare förhållandet framgår af Tab. 4.

Lumpupplag och lokaler för uppköpande af lump, ben och affallsämnen hafva ofta, såsom af Tab. 1 närmare framgår, varit föremål för sundhetspolisens uppmärksamhet, men icke orsakat åtgärder från nämndens sida. Antalet dylika lokaler utgör 28.

Sillsalterierna och upplagen för sill hafva varit underkastade noggrann tillsyn; några anmärkningar af vikt hafva icke förekommit.

Lokalerna för upplag af *salt kött, torkad fisk* och *ost* samt öltappningslokalerna hafva likaledes, som förut, noga öfvervakats.

Tillsynen öfver fabrikerna efter Mölndalsån, särskildt i fråga om deras affallsprodukter samt de samlingsbrunnar och afloppsledning, genom hvilka affallet uppsamlas och afledes till ån, har närmast varit anförtrodd åt stadens sundhetsinspektör och har under den ovanligt varma och torra sommaren påkallat speciel uppmärksamhet. Dess bättre har ingen nämnvärd olägenhet från åvattnet inom stadens område kunnat konstateras.

e) **Vissa åtgärder till förekommande af smittosamma sjukdomars spridning.**

Den bakteriologiska undersökningsstationen å helsovårdsnämndens byrå har varit i verksamhet hela året. Antalet undersökningar utgjorde 341.

Utaf 107 prof, inkomne med klinisk diagnos difteri (?), befunnos 45 vara bacillär difteri och 62 halsfluss samt utaf 68 prof med klinisk diagnos difteri voro 38 bacillär difteri och 30 halsfluss. Med klinisk diagnos angina (?) inkomna 67 prof voro till ett antal af 17 bacillförande, de öfrige 50 voro det ej, likaså höllo af 40 prof med klinisk diagnos angina 5 baciller och öfrige 35 voro fria från baciller.

Prof som tagits från patienter med kliniskt aflupen difteri till ett antal af 54 voro i 38 fall ännu bacillförande.

Öfriga 5 prof gjordes för att utröna om personer, som varit i beröring med difterisjuka, voro smittoförande.

Angående de af nämnden aflönade vaccinatörernas verksamhet hänvisas till nedanstående rapporter.

1:sta vaccinationsdistriktet. (Doktor J. Hindmarsh.)

a) Nyvaccinerade 356, hvaraf 63 anträffades i folkskolorna.

	Med framgång	Summa
I Domkyrkoförsamlingen	107	107
» Haga »	66	67
» Kristine terr. »	45	45
» Gamlestads »	125	126
» Masthuggs »	4	4
» Andra församlingar	7	7
Summa	354	356

b) Revaccination hafva företagits på 77, nästan uteslutande ångbåtsbesättningar.

2:dra vaccinationsdistriktet. (Doktor O. Livijn.)

Församlingar	Godt resultat	Utan resultat	Obekant resultat	Summa
a) Nyvaccinerade:				
inom Masthuggsförsamlingen	256	2	6	264
» Carl Johans »	141	—	—	141
» Domkyrko »	3	—	—	3
» Haga »	3	—	—	3
från främmande församlingar	2	—	—	2
Summa	405	2	6	413
b) Revaccinerade	4	2	5	11
Summa	409	4	11	424

Inom distriktet hafva vid undersökningar i folkskolorna påträffats 63 barn, hvilka befunnits vara ovaccinerade eller utan framgång förut vaccinerade. De 11 med »obekant resultat» vaccinerade hafva dels ej infunnit sig till efterbesigtning, dels ej kunnat anträffas.

Förhållandet mellan antalet födda och antalet vaccinerade under senaste 5-årsperioden framgår af nedanstående sammanställning:

	Antal födde	Vaccinerade
1895	3,317	1,200
1896	3,333	1,381
1897	3,234	1,246
1898	3,608	1,384
1899	3,543	1,576

Af helsopolisen utfördes 333 *desinfektioner* (med sublimat eller formalin) omfattande 610 rum, af hvilka 175 bebotts af lungsotspatienter, 415 af med skarlakansfeber, difteri eller tyfoidfieber behäftade samt 20 af i kräfta aflidne.

Prostitutionens öfvervakande tillhör allmänna polisen.

Andre stadsläkarens, L. Sellberg, rapport meddelar följande:

Vid början af år 1899:

a) antalet af å polisens lista inskrifna, i staden sig uppehållande prostituerade qvinnor

84

Under loppet af år 1899:

återkomne, förr inskrifna

73

blefvo af Poliskammaren ålagda allmän besigtning

51

Summa prostituerade 208

Vid början af år 1899 utgjorde

b) antalet qvinnor, hvilka underkastat sig sundhetsbesigtning enligt 2

art. § 5 af för besigtningssbyrån gällande stadgar

2

Under loppet af år 1899

hafva underkastat sig sundhetsbesigtning enligt ofvan angifna stadga... 5

hafva dessutom vid gifven anledning blifvit besigtigade, men hvilkas

regelmässiga besigtning förklarats bero af deras framtida uppförande 59

af hvilka 24 remitterats till Holtermanska sjukhuset för venerisk smitta.

Summa besigtigade men ej inskrifna qvinnor 66

Hela antalet af under året besigtigade qvinnor ha utgjort

274

Vid slutet af 1899 voro

a) af de prostituerade qvinnorna

af Poliskammaren befriade från besigtningsskyldighet

15

afvikna från staden

80

häktade eller dömda till tvångsarbete

10

intagna å Gibraltar	4
» » Waterloohemmet	2
aflidna	2
qvarvarande	95
af hvilka 6 voro intagna å Holtermanska sjukhuset	208
b) qvinnor, hvilka underkastat sig besiktningsskyldighet enligt art. 2 af § 5 af stadgarne för besiktningbyrån:	
ålagda allmän sundhetsbesigtning	4
qvarvarande	3
Summa	7
Antalet verkställda besigtningar har uppgått till	8,254
(mot 7,688 år 1898).	
Antalet till Holtermanska sjukhuset remitterade qvinnor har uppgått till	96
(mot 92 år 1898),	
af hvilka 65 remitterats en gång och 31 två eller flera gånger, så att antalet remisser utgjort	144
(mot 138 år 1898).	

Sjukdomstabla.

1899	Dröppel	Bulnad å könsdelarne (Bartholinitis, Bubo)	Sår af obestämd natur	Sjanker	Syfilis	Summa
Januari	1	1	—	1	3	6
Februari	—	1	2	2	4	9
Mars	1	1	2	7	1	12
April	1	1	—	9	4	15
Maj	2	1	—	12	3	18
Juni	1	2	—	1	1	5
Juli	1	—	1	7	2	11
Augusti	5	1	—	6	8	20
September	10	1	1	5	5	22
Oktober	1	—	—	2	4	7
November	2	2	1	4	2	11
December	—	3	2	1	2	8
Summa	25	14	9	57	39	144

f) Matvarukontrollen.

Angående matvarukontrollen, såväl beträffande varor som lokaler, der sådana saluhållas, hänvisas till

Stadsveterinärens årsberättelse.

I och för kontrollen öfver matvaruhandeln ha tillsyningsmännen under år 1899 verkställt tillsammans 40,132 besök och besiktningar, hvaraf å torg 3,133 (å Kungstorget 764, å Olskrokstorget 100, å Grönsakstorget 572, å Skanstorget 227, å Fisktorget 731, å Masthuggstorget 441, å Stigbergstorget 165 och å Kusttorget 133), vid Kustens fiskbrygga 104, i slagterier 809, i charkuteriverkstäder och korffabriker 4,065, i saluhallar 3,705, i salubodar för födoämnen 13,919, i upplagsmagasiner för födoämnen 4,799, i bagerier 1,674, i spisningslokaler 1,355, å fartyg, hvarå födoämnen hittransporteras, 2,747 samt å jernvägarnes godsmagasiner 3,822 (å statens banas 1,037, å Bergslagernas 972, å Vestkustbanans 1,044 och å Boråsbanans 769).

Helsopolisens här ofvan nämnda besök och besiktningar ha afsett icke allenast tillsyn deröfver, att endast sunda födoämnen saluhållits eller användts till beredning af matvaror, utan äfven att lokalerna, hvori de saluhållits, undergått beredning eller varit till förvaring upplagda, varit sunda och hållits i rent och snyggt skick.

Vid sina inspektioner ha tillsyningsmännen under året 1,594 gånger (374 å torg, 1,024 i slagterier, 25 i upplagsmagasiner, 63 i korffabriker och charkuteriverkstäder, 5 i handelslokaler, 69 å jernvägarnes godsmagasiner och 34 å fartyg) påträffat födoämnen, som i ett eller annat hänseende varit af felaktig beskaffenhet. I sådana fall ha varuegarne blifvit förständigade att genast låta afföra dem till besigtningabyrån för närmare undersökning. I 1,426 fall ha dessa befunnits vara till människoföda helt och hållet otjenliga och i 168 fall användbara.

Förutom ofvannämnda anhållna födoämnen ha dessutom icke mindre än 2,011 dylika af felaktig beskaffenhet under året blifvit å byrån frivilligt inlemnade till undersökning. Af dessa ha 553 blifvit totalt kasserade och 1,458 ansetts användbara. De härofvan nämnda födoämnen, såväl de anhållna som de frivilligt inlemnade, hvilka ansetts till människoföda användbara, ha samtliga utgjorts af hela djurkroppar, och ha desamma ej från byrån utlemnats förr, än sjukliga delarne der blifvit desamma frånskurna. Samtliga dessa ha å byrån qvarhållits, der indränkts med fotogen och sedermera öfverlemnats till nattmannen för nedgräfning. Större djurkroppar eller större matvarupartier, som förklarats odugliga till människoföda, ha deremot under tillsyningsmans uppsigt af varuegaren fått uttransporteras till nattmansbostället å Sanna, der de nedkastats i förut gräfd graf, öfvergjutits med fotogen, beströtts med kalk och derefter öfvermyllats. 106 gånger ha tillsyningsmännen under året öfvervakat dylika kasserade matvarors utforsling och oskadliggörande.

Förutom ofvannämnda arbeten för matvarukontrollen ha tillsyningsmännen

äfvén under året å olika ställen inom staden inköpt och till stadskemisten för undersökning öfverlemnadt 344 prof af matvaror, läskedrycker och köttkonserveringsmedel. Af ifrågavarande prof ha 49 utgjorts af oskummad och 72 af skummad mjölk, 96 af grädde, 1 af margarin, 28 af smör, 3 af ost, 6 af ister, 6 af honung, 25 af köttfärs, 4 af apelsiner, 11 af läskedrycker, 40 af kaffe och 3 af köttkonserveringsmedlet Meat Preserve. Angående resultatet af dessa undersökningar hänvisas till stadskemistens berättelse för året.

Under året ha af tillsyningsmännen å torg, å jernvägarnes godsmagasiner, å fartyg och i stadens slagthus blifvit undersökta 24,403 hela fall nötkreaturskött, 31,532 göd- och spädkalkkroppar och 28,567 fårkroppar. Som dagliga anteckningar af tillsyningsmännen blifvit gjorda öfver antalet å hvarje ställe (se Tab. 8) undersökta djurkroppar och materialet deröfver sedan bearbetats, kunna ofvannämnda siffror tjena till bedömande af tillförseln storlek af ofvannämnda köttslag under året. Visserligen undkommer ju alltid en del helsopolisens undersökning, men torde nog af större djurkroppar åtminstone allra största delen ha blifvit undersökta, enär dessa ju nästan alltid togföras och detta mestadels å tider, då helsopolis å torgen är närvarande. Annorlunda förhåller det sig med spädkalf- och fårkroppar, hvaraf ett icke obetydligt antal årligen aldrig togföras, utan försäljas direkt till hushållen af bönder, som till dem dagligen plåga leverera mjölk.

Af de olika köttslagen ställer sig tillförseln under olika dagar mycket olika. Störst är den på Lördagarne, dernäst på Fredagarne och minst på Måndagarne. För öfverskådlighetens skull meddelas härnedan en uppgift på densamma storlek under de olika dagarne af året.

	Storboskap.	Kalkkroppar.	Fårkroppar.
Måndagar	1,016	400	145
Tisdagar	3,189	4,630	3,385
Onsdagar	4,274	4,082	4,012
Torsdagar	1,650	1,636	1,153
Fredagar	4,824	10,715	6,652
Lördagar	9,450	10,069	13,220
Summa	24,403	31,532	28,567

Vid jemförelse med föregående års tillförsel af storboskap, kalf- och fårkroppar, som utgjordes af resp. 22,441, 27,657 och 28,354, har den i år visat en ökning af resp. 1,962, 3,875 och 910 hela kroppar af de olika köttslagen.

Af hästkött har dock tillförseln under året understigit föregående års med 253 fram- och 263 bakparter. Inalles ha här under året saluhållits 1,146 fram- och lika så många bakparter af häst förutom hvad som i form af hästkorf härstädes försålts.

Af fläsk ha under året å byrån varit inlemnade till undersökning 35,369

hela och 1,342 halfva svinkroppar samt 6,923 mindre stycken, hvaraf 5,396 utgjorts af svenskt, 1,471 af amerikanskt och 56 från annan utländsk ort (Tyskland och England). Vid jemförelse med tillförseln under föregående år har visat sig, att årets tillförsel af hela och halfva svinkroppar med resp. 5,818 och 134 öfverstigit fjolårets, men att styckenas antal under året understigit föregående års med icke mindre än 5,647 stycken (4,152 svenskt, 1,478 amerikanskt och 17 från annan utländsk ort).

Med undantag af 2,980 fall nötkött, 364 gödkalfvar och 38 fårkroppar, som under året slagtats i stadens slagthus, och några hundrade fall nötkött samt äfvenledes några hundrade gödkalfvar, som blifvit slagtrade af 3:ne i stadens utkanter boende slagtare, har allt det öfriga köttet blifvit slagadt å och hitförts från landsbygden. Vid ofvan antecknade slagtingar i stadens slagthus har tillsyningsman alltid varit närvarande för undersökning af kött och inelfvor, och ha dervid anmärkningar blifvit gjorda mot 22 fall nötkött, 29 kalkkroppar, 584 par nötlungor, 139 nötlefrar, 3 partier nötmagar och tarmar, 3 nöthjertan och 35 kojufver, hvilka varor blifvit afförda till byrån för närmare undersökning.

Anmärkas må, att samtliga här ofvan omnämnda kalfvar utgjorts af nästan fullgångna foster, hvaraf slagtarena fått afflå skinnen, men ha kropparne blifvit kasserade. Hos 19 af köttfallen förefunnos tuberkulösa förändringar. Af lungtuberkulos ha 575 storboskap eller 19,3 % af de i slagthuset slagtrade nötkreaturen varit angripna.

Äfven å landsbygden ha under året inspektioner verkställt i slagterier, som varit belägna i sådana inom länet belägna kommuner, som medgifvit Göteborgs helsopolis en dylik inspektionsrätt derstädes. Så ha hvarje vecka tillsyningsmännen på olika dagar och tider besökt 2:ne inom Lundby och Vestra Frölunda kommuner belägna hästslagterier för öfvervakande dels att lokalerna hållits snygga och att slaktningarne försiggått på ett snyggt sätt samt dels att endast friska djur der nedslagtats. Dessutom har under året sundhetsinspektoren, åtföljd af en tillsyningsman, inspekterat 34 på landsbygden, men dock inom länet, belägna hemslagterier. Af dessa ha 6 varit belägna i Lundby, 3 i Tufve, 3 i Rödbo, 9 i Partilled, 6 i Fässberg och 7 i Frölunda socknar. De flesta af dem ha antecknats som snygga. Flertalet af dem ha varit försedda med cementgolf och aflopp samt panelade och oljemålade väggar. Några smärre anmärkningar gjordes här och hvar, men lofvade egarne af lokalerna att snarast möjligt verkställa af helsopolisen äskade reparationer.

Af tabellerna 6 och 7 synes, att felaktiga födoämnen i 3,605 fall under året varit föremål för särskild undersökning å byrån, och ha desamma utgjorts af 5 hela fall elg-, 32 fall häst- och 376 fall nötkreaturskött, 12 får-, 94 kalf- och 971 svinkroppar, 366 spädgrisar, 1 höna, 2 raphöns, 28 partier nötkreaturskött, 1 parti köttfärs, 6 partier kalkkött, 1 parti fårkött, 3 partier salt häst-

kött, 194 partier fläsk, 132 svinistrar, 1,377 inelfvor, 1 parti rökt sill och 3 partier frukt samt bär.

I 3,296 fall (1,790 frivilligt inlemnade och 1,506 af helsopolisen anhållna) ha varorna utgjorts af nödslagtade djur eller sådana, hos hvilka vid slagtningen sjukliga förändringar blifvit iakttagna eller ock af sjukliga djurdelar, i 275 fall (216 frivilligt inlemnade och 59 af helsopolisen anhållna) af i förruttelse stadda födoämnen och i 34 fall (5 frivilligt inlemnade och 29 af helsopolisen anhållna) af sjelfdöda djurkroppar.

I 1,626 fall (1,458 frivilligt inlemnade och 168 af helsopolisen anhållna) ha varorna efter vissa sjukliga delars aflägsnande ansetts användbara och fått försäljas. Samtliga dessa ha utgjorts af hela djurkroppar.

I 1,797 fall (553 frivilligt inlemnade och 1,426 af helsopolisen anhållna) ha varorna befunnits vara till människoföda helt och hållet otjenliga och ha dessa tillika med de från ofvannämnda 1,626 djurkroppar fränskilda sjukliga delarne blifvit af helsopolisen oskadliggjorda.

De totalt kasserade varorna ha utgjorts af 2 hela fall elg- och 58 hela fall nötkreaturskött, 9 hela får-, 46 svin- och 83 kalkkroppar, 32 spädgrisar, 1 höna, 2 raphöns, 28 partier nötkreaturs-, 6 partier kalf-, 1 parti får- och 3:ne partier hästkött, 1 större parti köttfärs, 194 partier fläsk, 132 svinistrar, 1,377 partier inelfvor, 1 parti rökt sill, 1 parti apelsiner samt 2 partier körs- och krusbär samt vindrufvor.

Öfver antal och beskaffenhet af de hela, i ett eller annat hänseende felaktiga djurkroppar, som å byrån varit föremål för närmare undersökning under året, lemnas i nedanstående tabell en öfersigt.

Djurslag	Antal hela djur- kroppar	Frivilligt inlem- nade till under- sökning å byrån		Af helsopolisen anhållna		S u m m a	
		Användbara	Till mensisko- föda otjenliga	Användbara	Till mensisko- föda otjenliga	Användbara	Till mensisko- föda otjenliga
Storboskap.....	376	170	33	148	25	318	58
Kalf.....	94	3	11	8	72	11	83
Får.....	12	2	4	1	5	3	9
{Svin (vuxna).....	971	925	46	—	—	925	46
{Spädgrisar.....	366	334	32	—	—	334	32
Häst.....	32	22	—	10	—	32	—
Elg.....	5	2	—	1	2	3	2
Summa	1,856	1,458	126	168	104	1,626	230

Af storboskap ha 23 kasserats för tuberkulos, 6 för vattusot, 3 för bukhinneinflammation, 1 för höggradig hämoglobinuri, 1 för höggradig benmjukhet, 1 för septikämi, 1 för pyämi och 20 för andra sjukdomar, hvarvid muskulaturen varit höggradigt förändrad eller köttet haft en elak lukt vare sig af under djurets sjukdom använda medikamenter eller af annan orsak. 2 hela köttfall ha varit stadda i höggradig förskämning.

Af kalkkroppar ha 42 kasserats för septikämi, 2 för pyämi och 5 för andra sjukdomar. För förskämning ha 5 blifvit kasserade och 29, som varit ofödda. Samtliga dessa sednare ha vid slagtningar i stadens slagthus blifvit anhållna och äro under rubriken sjelfdödt i tab. 7 antecknade.

Af fårkroppar ha 1 kasserats för bukhinneinflammation och 8 för vattusot.

Af svinkroppar (vuxna) ha 14 kasserats för tuberkulos, 9 för vattusot, 1 för trikiner, 4 för pyämi, 2 för bukhinneinflammation och 6 för andra sjukdomar, hvarvid fläskan varit missfärgade eller illaluktande samt haft ett osmakligt utseende. För förskämning ha 5 kroppar kasserats och för det de vid afslagtningen varit sjelfdöda äfven 5 kroppar. Det trikinösa fläsket var hitsändt från trakten af Sörby jernvägstation.

Af spädgrisar ha 11 kasserats för vattusot, 4 för gulsot, 2 för pyämi, 2 för bukhinneinflammation och 8 för andra sjukdomar. För förskämning ha 5 blifvit kasserade.

Af elgar ha 2:ne kasserats för höggradig förskämning. Det ena fallet utgjordes af en elg, som man ej blodtappat och i hvilken inelfvorna öfver ett dygn fått qvarligga, och det andra af en saltad elgkropp. Från de i tabellen antecknade elgarne, som ansetts användbara, ha före deras försäljning de skottskadade delarne först blifvit å byrån aflägsnade.

Samtliga i tabellen antecknade hästköttsfall ha härstammat från djur, som måst nedslagtas för benbrott.

Af de kasserade partierna nötkreaturskött ha 6 varit frivilligt aflemnade till undersökning och 22 anhållits af helsopolisen. 3 af de frivilligt inlemnade och 8 af de anhållna ha utgjorts af hela parter färskt kött. Af dessa ha 3 bak- och 3 framparter kasserats på grund af sjukliga förändringar och 5 framparter för förskämning. Af öfriga partier, som hvardera varit mindre än en part, ha 4 utgjorts af salt och 13 af färskt kött. Af dessa senare ha med undantag af 1 parti, som kasserats för sjukliga förändringar, de öfriga på grund af förskämning ansetts vara till människoföda otjenliga.

De kasserade kalkköttspartierna utgjordes af 3 hela bakparter och 3 smärre partier, hvaraf de sednare voro stadda i förskämning. Bakparterna syntes härstamma från ett djur, som varit lidande af pyämi.

Det kasserade fårköttspartiet utgjordes af en skämd fårbringa.

De kasserade fläskpartierna utgjordes af 21 skinkor, 121 svinhufvuden, 44

partier färskt och 11 partier salt fläsk. Deraf ha kasserats för sjukliga förändringar samtliga skinkorna, 114 af svinhufvudena, 8 af de färska och 9 af de salta partierna (amerikanska fläksidor). Alla öfriga ha kasserats för förskämning, hvaribland 1 parti amerikanskt fläsk, vägande 70 kilo. 107 af svinhufvudena ha kasserats för tuberkulos och 9 salta amerikanska fläksidor för trikiner.

De 3:ne kasserade hästköttspartierna vägde resp. 12, 50 och 312 kilo och utgjordes af saltadt, i förskämning stadt, kött. Partiet om 50 kilo anhölls i ett slagteri och de 2:ne öfriga i härvarande tullpackhus, och utgjordes dessa sedan af importeradt amerikanskt hästkött.

De kasserade svinistrarne ha utgjorts af sådana, som varit gröna till färgen och i hög grad illaluktande, hvilket orsakats deraf, att man ej i tid urtagit inelfvorna, utan låtit desamma kvarligga i svinkropparne flera timmar efteråt, sedan djuren blifvit stuckna.

Sillpartiet har utgjorts af 35 lådor skämd rökt sill, som anhållits i härvarande tullpackhus.

De här ofvan nämnda frukt- och bärpartierna ha äfven anhållits i härvarande tullpackhus och kasserats för förskämning. Ett af partierna utgjordes af 277 kilo apelsiner, ett af 15 korgar körsbär och ett af 1 låda vindrufvor, 4 korgar körsbär och 8 korgar krusbär.

Af inelfvorna ha 46 kasserats för förskämning och 1,331 för sjukliga förändringar såsom tuberkulos, varbildningar, parasiter m. m. De i förruttnelse stadda inelfvorna ha utgjorts af 1 nöt-, 2 kalv-, 13 får- och 22 svinlefrar, 4 kalvhjertan och 4 par kalflungor. Af svinlefrarne voro 20 returnerade från Lübeck och anhöllos i härvarande tullpackhus.

I nedanstående tabell lemnas en öfversigt öfver antal olika slag af inelfvor, som under året kasserats och å de ställen, der de af helsopolisen anhållits.

	Frivilligt inlemnade till undersökning å byrån	Af helsopolisen anhållna							S u m m a	
		å torg	i slagteri	i upplagsmagasin	i verkstad eller korffabrik	i charkuteri	i handelslokal	å jernvägsstation		å fartyg
Nötkreaturs-	lungor.....	2	—	584	—	9	—	—	—	595
	lefrar	10	89	139	1	19	1	2	2	263
	hjertan	1	—	3	—	—	—	—	—	4
	magar och tarmar ...	—	—	3	—	—	—	—	—	3
	jufver	4	2	35	1	6	—	—	—	48
	tungor.....	3	2	—	—	—	—	—	—	5

Kalf-	{ hufvuden...	1	—	—	—	—	—	—	1	
	{ lungor	1	4	—	—	—	—	—	5	
	{ lefrar	1	1	—	1	—	—	1	2	
	{ hjertan	1	4	—	—	—	—	—	5	
Svin-	{ lungor	—	—	164	—	13	—	—	177	
	{ lefrar	56	36	36	—	10	—	3	141	
	{ jufver	5	—	—	—	—	—	—	5	
	{ njurar	3	—	8	—	—	—	—	11	
Fårlefrar.....	{ hjertan	—	—	—	—	2	—	—	2	
	{	—	102	—	—	—	2	2	106	
Summa		88	240	972	3	59	3	8	4	1,377

Tuberkulösa förändringar ha under året påträffats hos 1,431 af undersökningsföremålen, och meddelas i nedanstående tabell en öfversigt öfver desamma slag och å ställen, der de af helsopolisen anhållits.

	Frittilligt inlemnade till undersökning å byrå	Af helsopolisen anhållna						S u m m a	
		å lorg	i slagteri	i upplagsmagasin	i charkuteri-verkstad eller korffabrik	å jernvägsstation	å fartyg		
Storboskap.....	89	53	19	2	1	20	2	186	
Svinkroppar	437	—	—	—	—	—	—	437	
Nötkreaturs-	{ hjertan	—	—	1	—	—	—	1	
	{ lungor	1	—	575	—	8	—	584	
	{ lefrar	5	4	22	—	2	1	34	
	{ tungor	2	1	—	—	—	—	3	
	{ magar och tarmar	—	—	3	—	—	—	3	
Svin-	{ jufver	2	—	1	—	—	—	3	
	{ lungor	—	—	74	—	8	—	82	
	{ lefrar	34	20	34	—	7	3	98	
Summa		570	78	729	2	26	24	2	1,431

Af samtliga här under året saluhållna fall nötkött ha tuberkulösa förändringar påträffats hos 0,72 % mot 0,61 % föregående år. Af de i slagthuset under året slagtade nötkreaturen ha tuberkulösa förändringar påträffats hos 0,64 % mot 0,70 % året förut. Deremot ha fallen af lungtuberkulos, som der påträffats bland slagtade storboskap under året, visat en ökning af 6 %. Procenthalten lungtuberkulos utgjorde bland i slagthuset under föregående år slagtade storboskap endast 13,3, men i år 19,3 %.

Af under året undersökta hela och halfva svinkroppar har procenthalten tuberkulos visat sig vara 1,2 eller 0,2 % större än föregående år. De allra flesta

tuberkulösa svinkropparne ha varit uppfödda af hemslagtare och mejeriegare, som utfodrat svinen med slag- eller mejeriafall.

På grund af Kongl. Generaltullstyrelsens cirkulär den 29 Mars 1897 och Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse den 4 Febr. 1898 ha i härvarande tullpackhus besigtningar 41 gånger under året af mig blifvit verkställda å sådant från utlandet importeradt kött, som i tulltaxan varit upptaget under rubriken »kött, andra slag, ej specificerade». De undersökta partierna ha utgjorts af 1 parti rökt nötkött från Tyskland, 2 partier färskt nötkött från Norge och 5 partier dylikt från Danmark, 16 partier om tillsammans 191 fat salt nötkött från Amerika, 2 partier färska renstekar från Norge, 1 parti färskt elgkött från Norge, 1 parti torkad sköldpaddskött från England, 1 parti färskt björnkött från Norge, 1 färsk fårkropp från England, 1 parti färska svinlefrar (20 stycken) från Tyskland samt 10 partier (3 danska och 7 amerikanska) salt hästkött, vägande tillsammans 74,972 kilo. Här af ha kasserats för förskämning de 2 från Norge hitsända färska nötköttspartierna, svinleverpartiet och 324 kilo af det amerikanska hästköttet (12 kilo af ett parti och 312 af ett annat).

Dessutom har jag på anmodan af härvarande tullkammare under året i tullpackhuset, innan varorna öfverlemnats till konfiskationskontoret för försäljning, undersökt ett större parti apelsiner, hvar af 277 kilo beslagtogs för förskämning, ett parti rökt sill om 35 lådor samt 2:ne partier bär och vindrufvor, hvilka äfven på grund af förskämning blefvo beslagtagna.

Som vid import af hästkött i Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse af den 4 Febr. 1898 föreskrifves, att faten, hvari köttet förvaras, skola vara åsatta sådan försegling, att skälig trygghet förefinnes, att desamma icke efter veterinärbesigtningen och plomberingen i utförsellandet varit öppnade och i afseende å 4, under året hit importerade, partier dylikt kött om tillsammans 251 fat ingen dylik försegling förefunnits, ha ifrågavarande partier här ej blifvit undersökta, utan måst reexporteras.

Charkuterihandlandenas antal utgjorde vid årets slut 37, hvar af 36 hade sina tillverkningslokaler inom staden och 1 å Gårda i Örgryte socken. I den senare ha äfven hvarje vecka inspektioner af Göteborgs helsopolis företagits, enär största delen af der tillverkade varor försålt inom staden. 2:ne charkuterihandlande, som haft sina verkstäder straxt utom staden, den ene i Lundby och den andre i Örgryte socknar, men afyttrat tillverkningarna i förhyrda butiker inom staden, ha under året helt och hållet öfverflyttat sina affärer till staden.

En ny matvarubazar med passage från Kungstorget till Vallgatan har under året börjat att anordnas i husen N:o 7 Kungstorget och 35 samt 37 Vallgatan, ehuru den vid årets slut ännu icke var fullt fullt färdig.

Öfver matvaruaffärernas antal och beskaffenhet i nuvarande hallar och bazarer lemnas i nedanstående tabell en öfversigt.

Handelsvarans art	Saluhallen å Kungstorget	Fiskhallen	Skansborgs- bazaren	Mashuggs- bazaren	Bazar Alliance	Götahallen	Viktoriahallen	Centralhallen	S u m m a
Kött af storboskap, kalf och får	30	—	2	2	12	—	1	2	49
» » häst	—	—	—	—	1	1	—	—	2
Fläsk	27	—	2	2	11	2	—	—	44
Korf och charkuterivaror	7	—	2	1	10	1	—	—	21
Villebråd	2	—	—	—	—	—	—	—	2
Färsk fisk	—	58	—	—	—	—	—	—	58
Salt fisk	1	—	3	1	1	1	—	—	7
Bröd, karameller m. m.	12	—	1	—	4	2	—	—	19
Smör och ost	20	—	3	3	13	2	3	2	46
Mjök.....	—	—	1	—	—	—	1	1	3
Mjöl, gryn m. m.	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Frukt.....	2	—	—	—	1	—	—	—	3
Rotfrukter och grönsaker.....	—	—	2	1	—	—	—	1	4
Summa	101	58	16	10	54	9	5	6	259

Af ofvanstående tabell synes således bland annat, att kött, fläsk och charkuterivaror försålt i 116 af hall- och bazarbutikerna. Förutom i dessa ha dylika varor under året saluhållits äfven i 55 andra butiker, som varit belägna här och hvar i staden. Flera af hall- och bazarbutikerna samt äfven af dem i enskilda hus ha under året blifvit reparerade och befunnos samtliga vid årets slut vara i snyggt skick.

I tab. 10 och 11 äro uppgifter lemnade å bageriernas och mjölkförsäljningslokalernas antal samt beskaffenhet vid årets slut. Deraf synes, att de förras antal då uppgick till 195 och de sednares till 442. Vid jämförelse med föregående år synes, att de förras antal under året ökats med 7 och de senares minskats med 8.

Af bagerierna voro 128 belägna ofvan jord och 67 i källarevåningar. I 81 af dem bakades endast husbröd, i 86 endast tébröd och i 28 bägge sorterna. I 80 fall var bostaden med bagerilokalen sammanhängande och i 115 fall belägen utom densamma. 176 af bagerierna ha antecknats som snygga och 19 såsom hafvande varit af medelmåttig snygghet. I afseende å dessa sednare ha anmaningar af helsopolisen lemnats att skyndsamt försätta dem i tillfredsställande skick. I inalles 65 bagerier ha under året större eller mindre reparationer blifvit verkställda. Samtliga bagerierna hade vid årets slut en arbetareperson af 771 personer, hvaraf största delen kvinnor.

Af försäljningslokalerna för mjölk och grädde voro vid årets slut 306 belägna ofvan jord och 136 i källarevåningar. I 252 fall var bostaden med mjölkförsäljningslokalen sammanhängande och i 190 fall belägen utom densamma. Såsom snygga ha 422 af dem blifvit antecknade och 20 såsom hafvande varit af medelmåttig snygghet.

I 442 af dem försåldes grädde, i 364 oskummad och i 419 skummad mjölk.

Handeln med mjölk och grädde har i de allra flesta fallen äfven omfattat annan handel, såsom med bröd, öl, porter, smör, ägg, karameller m. m., men har ej tillåtits, att i dessa butiker försålts äfven sådana varor, som spridit damm eller elak lukt.

I 157 fall ha under året anmärkningar i ett eller annat hänseende af helsopolisen blifvit gjorda mot lokalerna, och ha innehafvarne deraf villigt föranstaltat om bristfälligheternas afhjälpande.

g) **Kemiska analyser.**

Stadskemistens årsberättelse för år 1899.

Under året hava följande 4,277 föremål inlämnats till laboratoriet för undersökning:

	Antal prov		Antal prov
1. Närings- och njutnings-medel.			
Hvetemjöl	15	Grädde	100
Rågmjöl	6	Öl (lageröl o. d.)	23
Risgryn	2	Svagdricka	3
Socketärter	3	Vin	6
Kött (av nötkreatur)	25	Glögg	1
Fisk	2	Punsch	2
Fiskbullar	1	Bränvin	4
Stärkelsesocker	2	Maltinfusion	1
Maltsocker	1	Enbärsextrakt	1
Mjölksocker	2	Apelsiner	4
Ost	7	Saft av bär och andra frukter	4
Smör	49	Limonad	17
Margarin	9	Socketdricka	5
Oleomargarin	3	Söta läskedrycker, andra slag	9
Ister	11	Karameller	3
Buljong	3	Kakao	3
Honing	8	Kaffe	46
Sirap	3	Cigarrer	2
Olivolja (matolja)	2	2. Vatten.	
Sesamolja (»)	1	Dricksvatten	52
Komjöl, oskummad	234	Läskevatten, kolsyrade	19
» skummad	111	Järnvatten, naturligt	1
Tjärmjöl	5	Ångpannevatten	4
		Vatten för bränneri	1

	Antal prov		Antal prov
3. Kemikalier och kemiskt-tekniska produkter.			
Järn och stål	36	»Kali-fällung»	1
Koppar	1	»Noir réduit»	1
Tenn	2	Glassats.....	1
Förtäning	12	Porslin	1
Molybden	1	Cement	1
Mässing.....	4	Gasreningsmassa, använd.....	7
Lödmetsall	1	Kininsulfat	2
Ferrokrom.....	3	Ättiksyra	9
Tandplomblegeringar	3	Ättika och ättiksprit	12
Svafvel	8	Olein (oljsyra)	3
Svafvelsyra (ackumulatorsyra)	12	Anilinolja	2
Salpetersyra	4	Glycerin.....	2
Kalilut	1	Stärkelse	2
Pottaska	3	Malt	1
Kaliumnitrat	2	Sprit	2
Kaliumklorat.....	1	Prässaäst	23
Natronlut	3	Ostlöpe	15
Soda	5	Lim.....	5
Svafvelnatrium	1	Kasein	1
Koksalt	1	Kitt.....	1
Natriumhydrosulfat	2	Klister	5
Vattenglas.....	2	Tvål	6
Salmiak	5	Såpa	4
Bränd kalk	2	Tvättpulver	1
Kalkhydrat	5	Faktis	1
Murbruk	2	Gummigaloseher	4
Klorkalk	6	Trämassa, torr.....	609
Permanenthvitt	1	» våt.....	278
Litopon	1	Papp	3
Klorzink.....	1	Papper	7
Aluminiumsulfat	1	Tändstickor	1
Manganborat	1	»Fixateur».....	1
Blyoxid	4	Lignorosin.....	1
Mönja.....	4	Sumakextrakt	1
Blyhvitt	8	Indigo	8
Cinnober	1	Bresilja	13
Kvicksilverklorid	1	Kulör	2
Antimonpreparat	1	Kimrök	1
Karborundum	1	Färg, andra slag.....	16
»Ichtysin»	1	Tjära	5
»Meat preserve krystall»	3	Karbolineum	2
Konserveringssalt	1	4. Fettämnen, oljor, fernissor o. d.	
Salt-blandning	2	Talg	18
		Kokosfett	5

	Antal prov		Antal prov
Bomullsfröoljestearin	2	Kvarts	1
Konsistentfett	1	Fältspat	4
Paraffin	2	Pegmatit	1
Bomolja	18	Flusspat	1
Sulfurolja	1	Gips	2
Rovolja	5	Alabaster	2
Sesamolja	1	Marmor	1
Majsolja	1	Krita	9
Linolja, rå.....	3	Asbest	1
Linoljefernissa	9	Grafit	2
Isterolja	1	Koks	2
Klöv fett	1	Antracit	2
Levertran	1	Stenkol	2
Hvalolja.....	1	Torvkol	2
Sillolja	1	Bränn torv	1
Fiskolja	1	Asfaltsten	1
»Blown oil»	1	Mineral, andra slag	2
Turkiskt-rödt-olja	2	Sten, konstgjord	3
Maskinolja (merendels en blandning av fet olja och mineralolja)	8	Sand	13
Cylinderolja	17	6. Foder- och gödnings-ämnen, jordarter o. d.	
»Spinnoel-extrakt»	1	Rapskaka	3
Mineralolja för smörjning, ljus	4	Linfrökaka	7
Vaselolja	1	Bomullsfrökaka	2
Tjärolja	1	Majskaka	1
Oljor, ej flyktiga, andra slag	12	Majskli	2
Fotogen	102	Hvetekli.....	3
»Pitts ozon».....	6	Mäsk, torkad	1
Benzol	2	Melassfoder	2
Gasolja	1	Hönsfoder	2
Gasolin	1	Superfosfat	29
»Black-oil»	1	Råfosfat.....	9
»Corn-oil»	1	Tomasfosfat	17
Viololja	1	Wiborghsfosfat	1
Bivaks	1	Kainit.....	2
Harts	2	Andra kalialter	4
5. Malmer, bärarter o. d.		Svafvelsyrad amoniak	1
Svavelkis	8	Benmjöl.....	11
Kisbränder	1	Fiskmjöl	1
Kopparkis	1	Benkol	3
Brokig kopparmalm	1	Gödningsämnen, andra slag	2
Silvermalm	4	Snäckgrus.....	1
Zinkblende	1	Torvmull	5
Molybdenglans	1	Lera	1

	Antal prov		Antal prov
7. Divärse.			
Garn (trådämnets ursprung).....	2	Medicin	2
» (färg)	8	Urin	33
Vävnad (trådämnets ursprung).....	8	Hund-inälvor.....	1
» (fläckar, impregnering m. m.) ...	10	Ben-väv	1
Präsänning	1	»Smörja»	2
Arsenikprov (vävnader, garner, tapeter, färger, kemikalier m. m., som undersökts endast på arsenik)	1738	Trä	3
»Abies-dekokt».....	1	Filtreringsmassa ...	1
»Brama taffel-bitter»	1	Gummi	1
Fräkenpomada	1	»Senegalin»	1
Härmedel	4	Julgrans-»snö»	1
Skägg-fernissa	1	Leksak	1
		»Matrizen-pulver»	1
		Kärnmassa	1
		Summa prov	4277

En del av dessa prov hava av mig anskaffats och undersökts utan särskildt uppdrag av någon.

Det stora flertalet analyser utgöras av:

<i>arsenikprov</i>	40,6 %	}	= 69,4 %
<i>trämassanalyser</i> : torr massa	14,2 %		
våt »	6,5 %		
och <i>mjölkanalyser</i> : oskummad komjölk	5,5 %		
skummad »	2,6 %	20,7 %	8,1 %

Därnäst komma analyser av:

fotogen	2,4 %
grädde	2,3 %
dricksvatten	1,2 %
smör	1,1 %
kaffe	1,1 % o. s. v.

För Göteborgs stads hälsovårdsnämnds räkning hava följande föremål under året undersökts:

	Antal prov		Antal prov
Kött	25	Limonad	5
Ost	3	Sockettdricka	2
Smör	27	Kakao	2
Margarin	2	Kaffe	40
Ister	6	Seltersvatten	4
Honing	6	»Meat preserve krystall»	2
Mjolk, oskummad	48	Vävnader (arsenikprov)	3
» skummad	72	»Abies-dekokt»	1
Grädde	96	Leksak	1
Öl	1		
Apelsiner	2	Summa prov	348

Om några bland analysföremålen, speciellt dem, som undersökts för hälsovårdsnämndens räkning, skall jag meddela en del närmare uppgifter.

En leverans av rågmjöl till en offentlig anstalt härstädes kasserades, då den vid undersökning befans icke uppfylla de fordringar, som återfinnas i kungl. medicinalstyrelsens kungörelse av den 16 sept. 1891.

År 1897 gjordes åtskilliga undersökningar av hårdt rågbröd, i följd hvarav allmänheten uppmanades att köpa brödet efter vikt i stället för kakvis, då man eljest icke kunde veta, huru mycket man verkligen erhöll för sina pengar. I stället för att köpa brödet efter vikt använda nu många den metoden att köpa mjöl och låta någon baka bröd därav, då brödet bör bliva ännu billigare. Detta är visserligen en god metod, men man bör då också kontrollera vikten av det bröd, man erhåller av en viss kvantitet mjöl. Att en sådan kontroll är behöf- lig, framgår av följande fall, då 100 k sammalet rågmjöl förarbetades till torrt rågbröd:

	1	2	3	4
Torrt rågbröd af 100 k mjöl	82,4 k	88,3 k	53,4 k	71,2 k

Av 100 k mjöl kan man icke beräkna att få 100 k torrt bröd, ty en del går alltid förloradt, särskildt genom jäsningsprocessen. Men så mycket skall man icke förlora, som tredje och fjärde fallen här ovan utvisa eller resp. 46,6 och 28,8 k. De två förstnämnda utbytena av 82,4 och 88,3 k bröd äro rimliga (det första dock något tvivelaktigt).

De två undersökta risgrynproven, hvarav det ena var köpprov och det andra leveransprov, visade sig så till vida olika hvarandra, som köpprovet höll nära 10 % mindre mängd krossade gryn än leveransprovet, hvarjämte kornstorleken hos köpprovet var större än hos leveransprovet. Det förra provet representerade alltså en bättre kvalitet än det senare.

Med anledning av en under förra året utförd undersökning av ett köttkonserveringsmedel, benämndt »meat preserve» och bestående av sur svavelsyr- lig kalk ¹⁾, kringsände hälsovårdsnämnden till härvarande handlande med kött och charkuterivaror tryckta cirkulär med följande innehåll: »*Meddelande från Göteborgs Hälsovårdsnämnd.* Vid verkstälde undersökningar af de i handeln förekommande köttkonserveringsmedel (meat preserve) hafva desamma befunnits vara af helssofarlig beskaffenhet; och får Hälsovårdsnämnden i anledning häraf varna för desse medels användande. Göteborg den 17 Januari 1899. *Hälso- vårdsnämnden.*»

Syftet med detta cirkulär synes ännu icke hava vunnits, ty av 25 under

¹⁾ Se föregående årsberättelse sid. 42.

året undersökta, här inköpta prov på köttfärs hava ej mindre än 16 prov (= 64 %) varit konserverade med svavelsyrlighet.

De nio prov, som icke höllo svavelsyrlighet, prövades på borsyra med negativt resultat.

Två undersökta prov av s. k. »meat preserve krystall» innehöllo:

	1.	2.
svavelsyrlighet	19,08 %	— 17,73 %
motsvarande natriumsulfit	37,47 %	— 34,90 %
eller kristalliseradt natriumsulfit ($\text{Na}_2\text{SO}_3 + 7\text{H}_2\text{O}$)	74,94 %	— 69,80 %.

Båda proven utgjordes av alkalialter, bildande hvita, luktlösa, vattenlösliga pulver med alkalisk reaktion, starkt reagerande på svavelsyra. Med det första provet, som sålts av E. Fredricsson, Stadsgården 10, Stockholm, följde en bruksanvisning, hvarav beräknades, att på 1 k kött skulle komma 381 mg svavelsyrlighet.

Rörande svavelsyrlighetens hälsovådighet som konserveringsmedel kan jag hänvisa till — utom Kionkas experiment¹⁾ — ett uttalande från »Kaiserliches Gesundheitsamt» i Berlin²⁾ och till R. Koberts »Lehrbuch der Intoxicationen» (Stuttgart 1893, sid. 384).

Enligt Karl Kisskalt är svavelsyrligheten ett konserveringsmedel för blodfärgämnet³⁾.

Enligt en »Reichsgerichts-Urtheil» av 17 Mars 1899 är begagnandet av svavelsyrliga salter som konserveringsmedel för köttvaror att anse som förfalskning⁴⁾.

I Basel är bruket av »meat preserve krystall» förbjudet av »sanitätsdepartementet»⁵⁾.

Ett försök att importera torrt maltsocker under namn av krossadt malt, hvarigenom tullen skulle blifvit mycket lägre, misslyckades.

De tre från hälsovårdsnämnden inlämnade ostproven utgjordes av margarinost. De hade inköpts i butiker, där ingen skyltning angav, att proven skulle vara sådan ost; ej heller hade de blifvit inlagda i lagstadgad omslagspapper. Ett från enskild person inlämnadt ostprov var också margarinost, ehuru den sålts såsom vanlig fet ost.

För hälsovårdsnämndens räkning hava 27 smör- och 2 margarinprov inköpts i butiker härstädes. Det ena margarinprovet var såldt som smör. Det andra uppgavs vara margarin vid försäljningen; men ingen skyltning angav, att så skulle vara fallet. Butikegaren åtalades därför.

¹⁾ Se not ¹⁾ å föregående sida.

²⁾ Refererad i Zeitschrift für Untersuchung der Nahrungs- und Genussmittel 1899, 139.

³⁾ Se samma tidskrift 1900, 26.

⁴⁾ » » » » , 67.

⁵⁾ Chemiker-Zeitung 1899, 534.

De 27 smörprovens vattenhalter och pris voro följande:

vatten i medeltal	12,0 %
» högst	15,6 %
» lägst	8,2 %
pris för 100 g i medeltal	20,2 öre
» » » » högst	25 »
» » » » lägst	17 »

Blott ett smörprov med högre vattenhalt än 15 %.

De två margarinproven höllo 6,6 och 16,3 % vatten samt kostade båda 15 öre per 100 g.

Vid försäljning av smör förekommer här ofta ett oskick, som må i sammanhang härmed påpekas. Vid avsmakningen av smöret går man vanligtvis så till väga, att man med en spade (eller sked) — i allmänhet av horn — tager en liten klick af smöret, som skall provas. Smörklicken avslickas — eventuelt på annat sätt införpassas i munnen — och spaden lägges så till baka på disken för att å nyo användas utan att dessförinnan rengöras. På många ställen förvaras dessa spadar i ett glas, innehållande vatten. Och detta är ju något snyggare. Men denna provtagningsmetod är i alla händelser lindrigast sagdt betänklig. Ty hur lätt kan icke sålunda smitta överföras från en person till en annan! Spaden går från mun till mun, utan att vara rengjord, åtminstone icke på ett tillfredsställande sätt, och hvem vet, om icke någon, som begagnat den, haft någon smitta, som på detta sätt kunnat överföras? Det torde icke behöva nämnas, att det förekommer mycket snuskigare smörprovingsmetoder än ovan nämnda, såsom då mer eller mindre smutsiga naglar få tjänstgöra som provtagare.

Det vore, synes det mig, lämpligt att för dessa provsmakningar använda små trästickor, *som bortkastades efter att en gång ha blivit begagnade*. Förmodligen kunna små vanliga tandpetare, helst någon stadigare sort, för detta ändamål nyttjas.

Av de seks för hälsovårdsnämndens räkning undersökta isterproven voro fyra icke rent svinfett utan blandningar, hvare bland annat bomullsfröolja ingick — blandningar, som nu mera enligt kunglig förordning skola benämnas konstister. De nämnda fyra proven, hvilka icke blivit sålda som konstister höllo:

	Högst	Lägst
Smältpunkt (= fullt smält vid)	+ 49° C	+ 48° C
Vatten	0	0
Aska	spår	spår
Jodtal	88,1	84,5

Konstisterproven kostade per $\frac{1}{4}$ k 15—25 öre (i medeltal 22,5 öre), det rena istret per $\frac{1}{4}$ k 30 öre.

Ett prov buljong, som blivit kokad i en oförtennad kopparkastrull, var kopparhaltig, dock ej hälsovådlig.

De seks prov honing, som hälsovårdsnämnden inköpt härstädes på torg, undersöktes genom polarisation enligt Königs och Karsch's metod ¹⁾ och visade sig oförfalskade. De höllo för övrigt:

	Högst	Lägst
Vatten	23,14 %	18,61 %
Aska	0,61 %	0,31 %

och kostade 33 å 38 öre för $\frac{1}{4}$ l.

De 234 proven å komjolk, hvilka inlämnats till laboratoriet med uppgift att vara oskummad mjolk, hava hållit följande fetthalter:

3 prov	0,42 % — 0,99 %	} = 3,0 % av proven
0 »	1,0 % — 1,49 %	
4 »	1,5 % — 1,99 %	
21 »	2,0 % — 2,49 %	= 9,0 % » »
67 »	2,5 % — 2,99 %	= 28,6 % » »
139 »	3,0 % och därutöver	= 59,4 % » »
Summa 234 prov		100,0 %

Bland dessa prov äro för hälsovårdsnämndens räkning 49 inköpta dels i butiker (29 prov), dels på torg (20 prov) Dessa hava undersökts med följande resultat:

	Butikmjolk	Torgmjolk
egentlig vikt vid + 15° C, medeltal	1,0319	1,0319
högst	1,033	1,034
lägst	1,029	1,029
fett i procent, medeltal	2,97	2,98
högst	3,95	5,00
lägst	1,98	2,15
pris i öre för 1 l, medeltal	13,4	11,8
högst	15	12
lägst	12	10

Utom egentlig vikt och fett har torrsbstans kvantitativt bestämts i de fall, då mjölken kunnat misstänkas vara förfalskad. Följande tabell upptager sådana misstänkta prov.

	Butikmjolk					Torgmjolk			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
egentlig vikt vid + 15 C	1,033	1,032	1,033	1,032	1,029	1,033	1,033	1,032	1,034
fett i procent	1,98	2,15	2,05	2,40	2,38	2,48	2,15	2,15	2,25
torrsbstans i procent	9,03	9,96	10,44	10,78	10,09	10,22	10,70	10,56	10,89

¹⁾ Ztsch. für anal. Chem. 1895.

N:r 5 synes vara spädd med vatten. De övriga proven äro misstänkt skummade, några av dem möjligen tillika något spädda. — Ett torgmjölkprov med 5 % fett och 1,030 eg. v. var antagligen något gräddblandad.

Samtliga mjölkprov granskades på smuts. Allesammans höllo obetydligt eller jämförelsevis litet smuts utom två butikmjölkprov, hvari ingen smuts upptäcktes, och ett butik- samt ett torg-mjölkprov, som höllo resp. 5 och 20 mg torkad smuts per l.

Då mjölkproven indelas efter betygsgrader, erhålles följande tabell:

	Butikmjölk		Torgmjölk	
	Undersökta prov		Undersökta prov	
	Antal	Procent	Antal	Procent
mycket goda (med minst 3,5 % fett)	3	10,3	2	10
goda (med 3—3,49 % fett)	15	51,7	6	30
medelmättiga (med 2,5—2,99 % fett)	5	17,3	9	45
underhålliga (med mindre än 2,5 % fett)	6	20,7	3	15
Summa	29	100,0	20	100

Bland övriga prov å oskummad mjölk må nämnas följande:

	Leveransprov				Stallprov	Leveransprov				Stallprov
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
egentlig vikt vid + 15° C	1,025	1,032	1,033	1,028	1,025	1,013	1,013	1,012	1,032	1,031
fett i procent	2,83	1,50	1,70	2,60	6,30	0,47	0,45	0,46	3,14	3,13
mineralämnen i procent	—	—	—	—	—	} (3,31)	} (3,46)	0,20	0,75	0,73
ägghviteämnen och mjölksocker i procent	—	—	—	—	—			—	(3,33)	(8,00)
vatten	—	—	—	—	—	96,22	96,09	95,95	88,12	88,26
						100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Prov 1 är tydligen vattenspädd. — N:o 2, 3 och 4 representera leveranser vid olika tillfällen till ett mejeri från samma leverantör. För att få ett avgörande bevis på, att mjölken var förfalskad, togs ett stallprov straks efter senast undersökta leverans. Detta stallprov visar mycket abnorma tal — se analys 5 i tabellen — och det var icke underligt, ty jag sporde sedan, att stallprovet blivit alldeles felaktigt taget, i det att man *straks efter morgonmjölkningens avslutande* å nyo utmjölkat korna och antagit, att den sålunda erhållna mjölken skulle vara ett värkligt stallprov.

N:is 6, 7 och 8 i ovanstående tabell äro också prov av leveranser till ett mejeri, under det att N:is 9 och 10 äro korrekt tagna stallprov från den ladugård, hvarifrån samma leveranser härstamma. Vid jämförelse av dessa leve-

ransprov med stallproven finner man en högst betydlig skilnad i avseende på egentliga vikterna och alla procenttalen. Tydligt är, att man för att utav mjölk av den beskaffenhet, som stallproven utvisa, kunna erhålla mjölk av leveransprovens beskaffenhet, måste använda stora kvantiteter vatten.

Av skummad mjölk hava 111 prov undersökts. Deras fetthalt har växlat mellan 0,04 och 1,93 %. 72 av dessa prov hava för hälsovårdsnämndens räkning undersökts. Dessa, som inköpts dels i butiker (39 prov) och dels på torg (33 prov) hafva visat följande siffror:

	Butikmjölk	Torgmjölk
egentlig vikt vid + 15° C, medeltal	1,0348	1,0343
högst	1,037	1,036
lägst	1,031	1,032
fett i procent, medeltal	0,67	0,88
högst	1,40	1,93
lägst	0,07	0,04
pris i öre för 1 l, medeltal	6,4	6,4
högst	8	8
lägst	5	5

I några prov, som visade en för skummjök låg egentlig vikt, bestämdes även torrsubstansen, nämligen:

	Butikmjölk				Torgmjölk	
	1	2	3	4	5	6
egentlig vikt vid + 15° C	1,031	1,031	1,031	1,033	1,033	1,032
fett i procent	0,68	0,84	0,07	1,05	0,88	1,93
torrsubstans i procent	8,03	8,05	7,46	9,52	8,49	9,42

De tre första proven äro misstänkt vattenspädda. N:o 6 är mycket ofullständigt skummad eller en blandning av skummad och oskummad mjölk.

Som resultat av undersökningar på smuts framgick, att av butikmjölkproven voro fyra smutsfria och av torgmjölkproven ett smutsfritt. Ett butikprov höll 6 och ett torgprov 7 mg torkad smuts per l. I övriga prof iaktogs smuts i obetydlig mängd.

Om man indelar skummjökproven i »prima» och »sekunda» och låter 0,5 % fetthalt utgöra gränsen, så erhöles följande sammanställning:

	Butikmjölk		Torgmjölk	
	Undersökta prov		Undersökta prov	
	Antal	Procent	Antal	Procent
prima (med minst 0,5 % fett)	31	79,5	29	87,9
sekunda (med mindre än 0,5 % fett)	8	20,5	4	12,1
Summa	39	100,0	33	100,0

De fem tjärnmjölksproven hade en fetthalt, växlande mellan 0,17 och 0,72 %. Tre af dessa prov voro återstoder efter *margarintjärning* och voro mera vattenhaltiga än vanlig tjärnmjök. De höllo:

	1	2	3
egentlig vikt vid + 15° C	1,019	1,022	1,019
fett	0,60	0,17	0,19
mineralämnen	0,78	0,72	0,70
ägghviteämnen	1,38	1,15	0,64
mjölksocker	(2,37)	(3,04)	(2,84)
vatten	94,87	94,92	95,63
	100,00	100,00	100,00

Bland de 100 gräddproven hava 96 av hälsovårdsnämndens tillsyningsmän inköpts i butiker (62 prov) och på torg (34 prov). Dessa hava undersökts med följande resultat:

	Butikgrädd	Torggrädd
fett i procent, medeltal	15,5	15,2
högst	23,0	21,6
lägst	6,6	9,3
pris i öre för 1 dl, medeltal	6,2	5,6
högst	8	7
lägst	5	5

Fyra af butikgräddproven voro förfalskade med mjöl. Tre af dessa hade mycket låga fetthalter, nämligen 6,6 %, 7,4 % och 11,7 %.

Intet af gräddproven var fullkomligt fritt från smuts, d. v. s. främmande, fasta, makroskopiskt synbara beståndsdelar.

I följande tabell äro gräddproven efter fetthalten indelade i »prima» eller grädd med minst 20 % fett och »sekunda» eller grädd med lägre fetthalt:

	Butikgrädd		Torggrädd	
	Undersökta prov	Undersökta prov	Undersökta prov	Undersökta prov
	Antal	Procent	Antal	Procent
prima	5	8,1	1	3,0
sekunda	57	91,9	33	97,0
Summa	62	100,0	34	100,0

För hälsovårdsnämndens räkning hava några försök blivt gjorda för att utröna ljusets inflytande på öl, förvaradt i buteljer. Försöken hava varit av rent praktisk art, då det icke var någon sannolikhet för, att man på kemisk

väg skulle kunna komma till något resultat. Prov av lageröl inköptes från ett bryggeri härstädes. Det tappades på fyra slags buteljer:

- 1) av vanligt brunt glas,
- 2) tämligen mörkgrönt glas,
- 3) blågrönt glas (mineralvattenflaskor),
- 4) ljusgrönt glas (punschbuteljer).

Korkarna överbundos. En provserie stod i ett fönster vid vanlig rumstemperatur från $20\frac{1}{1}$ till $9\frac{1}{2}$, hvarvid den även under några dagar var utsatt för direkt solljus, och därefter i mörkt svalt rum till $14\frac{1}{2}$. En annan serie stod i ett i allmänhet svalt rum, dit föga ljus hade tillträde. En tredje serie låg i ett svalt mörkt skåp.

Efter 25 dagar avprovades ölet med hänsyn till lukt och smak med följande resultat:

		Första serien (som stod i ljus under 20 dagar)	
		L u k t	S m a k
1)	Öl i buteljer av brunt glas	god	god
2)	» i » » mörkgrönt »	ganska god	»
3)	» i » » blågrönt »	ej god	»
4)	» i » » ljusgrönt »	dålig	»

I provningen deltog en bryggeri-fackman och en annan med fina luktorgan begåvad person. Båda kommo till samma, ovannämnda resultat, som alltså blev det, att ölet höll sig bra i brunt glas, men sämre i grönt glas, i synnerhet i det ljusare glaset — detta hvad lukten angår. Med avseende på smaken kunde däremot ingen tydlig skilnad förmärkas mellan proven.

Vid avprovning av den andra serien kunde ingen skilnad mellan proven iakttagas hvarken med hänsyn till lukt eller smak. Och under sådana omständigheter var det obehöfligt att pröva den tredje serien.

Enligt W. Schultze fördärvas öl både med hänsyn till lukt och smak mycket hastigt av solljuset, då det förvaras i färglöst glas, och i synnerhet gäller detta öl, som bryggt efter münchner- eller wiener-metod. Han vill därför avskaffa alla genomskinliga dryckeskärl och införa krus med lock vid ölservering samt rekommenderar för ölexport buteljer av mörkt brunrött glas. ¹⁾

Ett prov rödvin med 9 % alkohol och 0,11 % glycerin visar sig genom den mycket för låga glycerinhalten vara icke äkta vin.

Två prov vin höllo svavelsyrighet, ett av dessa därjämte svavelsyra i för stor mängd.

¹⁾ Vierteljahresschrift d. Chem. d. Nahr.- u. Genussmittel 1889, 289.

I följd av en del tidningsnotiser, som genomgingo den svenska prässen uppkom på våren hos en del av allmänheten en sjuklig rädsla för att förtära s. k. blodapelsiner, emedan de misstänktes vara färgade med en giftig färg. En apotekare i Nyköping hade t. o. m. — så uppgavs det — konstaterat närvaron av en arsenikhaltig anilinfärg uti en blodapelsin. Saken var högst otrolig, men föranledde emellertid en del undersökningar här — även experiment med att på artificiell väg medelst en Pravaz' spruta rödfärga gula apelsiner — hvilka alla gåvo stöd åt den formodan, att de allmänheten upprörande apelsinhistorierna voro falska.

Ett prov hallonsaft var färgad med en tjärfärg.

Av de fem för hälsovårdsnämndens räkning undersökta limonad-proven innehöllo två sakkarin. Och båda sockerdricksproven, som likaledes undersöktes för hälsovårdsnämnden, voro sakkarinhaltiga. Av för andras räkning undersökta prov av söta läskedrycker voro fyra sakkarinhaltiga, tre limonader och ett sockerdricka. Alla dessa prov av söta läskedrycker härstammade från fabriker i Göteborg.

Tre karamellprov voro färgade med en tjärfärg.

Undersökning av två prov kakao, som för nämndens räkning inköpts och undersökts, har givit följande resultat:

	»Dr. Med. <i>Lahmann's</i> <i>Nährsalz-cacao</i> von Hewel & Veithen Köln a/Rhein» uti originalburk	<i>Svensk kakao</i> , enligt upp- gift »Kullans» kakao från Malmö chokolad- & kon- fekt-fabriksaktiebolag
»Ägghviteämnen» incl. teobromin (= 6,25 × kväve)	19,00 %	18,75 %
Fett (= eterextrakt)	32,33 »	31,54 »
Socker (rörsocker)	1,26 »	0,64 »
Stärkelse	11,05 »	15,30 »
Andra kvävefria extraktivämen (incl. cellulosa)	25,42 »	21,11 »
Mineralämnen (= aska)	4,53 »	5,31 »
Vatten.....	6,41 »	7,35 »
	100,00 %	100,00 %
I kokande vatten lösliga beståndsdelar	22,00 %	21,50 %
Vattenlösliga mineralämnen	4,50 »	5,20 %
Askan reagerade	alkaliskt	alkaliskt
Fettets ¹⁾ smältpunkt (i öppet rör)	+ 30° C	+ 28° C
» jodtal	35,8	35,7
» försåpningstal	205	205

¹⁾ Det genom eterextrahering i värme vunna, torkade fettet.

	I provet	I askan	I provet	I askan
Fosforsyra	1,46 %	32,2 %	1,35 %	25,4 %
Kalk	0,050 »	1,1 »	0,044 »	0,8 »
Magnesia	0,49 »	10,8 »	0,46 »	8,7 »
Natron	0,054 »	1,2 »	0,047 »	0,9 »
Kali.....	1,61 »	35,5 »	2,50 »	47,1 »
Svafvelsyra	svag reaktion		svag reaktion	
Klor.....	» »		» »	

Vid mikroskopisk granskning av proven iakttogos inga misstänkt främmande beståndsdelar. Båda proven bildade ett fint chokladbrunt pulver.

Som av ovanstående framgår, överensstämna de båda kakaoproven i det stora hela ganska nära med hvarandra, och det föreligger icke någon anledning att förmoda någon förfalskning av dem. Det som väsentligen skiljer proven är *priset*, ty då $\frac{1}{8}$ k Lahmanns kakao härstädes kostar 88 öre, så kostar lika mycket av den svenska kakaon — visserligen icke emballerad i originalburk — blott 45 öre.

Namnet »närsalt-kakao» för det tyska fabrikanter kan av analysen icke förklaras. Enligt uppgift skall Lahmanns närsaltkakao vara ett fabrikat av puderkakao (vanlig kakao) och ett »växt-närsalt-extrakt», hvarpå König anför en analys, utvisande jämförelsevis hög sockerhalt (24,61 %), askhalt (16,44 %) och kalkhalt (2,20 %), relativt låg magnesiahalt (0,81 % o. s. v.¹⁾ Man kan av denna och ovanstående analyser draga den slutsatsen, att om Lahmanns s. k. närsaltkakao innehåller några extra närsalter, härledande sig från nämnda extrakt, så måste det vara obetydligt. Säkerligen har namnet *närsalt-kakao* icke någon verklig grund i kakaons sammansättning. Med andra ord: namnet innebär en humbug.

För nämndens räkning hafva 40 kaffeprov härstädes inköpts och undersökts. Tjugu av proven utgjordes av rostadt och malet kaffe. I följande tabell synes resultatet av undersökningen av dessa tjugu prov:

vatten i procent, medeltal...	6,18	
högst	7,32	
lägst	5,34	
aska i procent, medeltal	4,61	} eller om ett abnormt ask-procenttal icke medräknas ...
högst	7,32	
lägst	4,28	
vattenlösliga ämnen i procent, ²⁾ medeltal	25,14	
högst	27,51	
lägst.....	22,89	
pris i öre för 100 g, medeltal	20,8	
högst	34	
lägst	12	

¹⁾ König, Die menschlichen Nahrungs- und Genussmittel 1893, II, 1105.

²⁾ Enligt Krauchs metod.

Intet av proven var misstänkt att vara blandadt med surrogat eller sjöskadadt. Mot ett prov var att anmärka för hög askhalt, 7,22 %, beroende på för hög sandhalt, 2,56 %.

Rörande de tjugu proven rått kaffe, som för nämndens räkning undersökts, kan omnämnas, att fyra av proven voro färgade ¹⁾, och två innehöllo sågspån i sina fåror. Priset på det råa kaffet varierade mellan 9 och 25 öre för 100 g (medeltal: 15,6 öre).

Från Göteborgs vattenvärk hava inlämnats för undersökning de i följande tabell upptagna vattenprov. I tabellen är även ett prov upptaget, som undersöktes i december 1898 men ej inkom i föregående årsredogörelse.

Nummer	Vattenprov från	Vattenprov taget	På 100,000 delar vatten									Kvalitativa prov				Anmärkningar		
			Fast substans ²⁾	Glödgingsförlust	Mineralämnen	Klor	motsvarande kloratrium	Järn	motsvarande järnoxid	motsvarande ferrokärlborat	Amoniak	Syreförbrukning (enligt Kubel)	Färgprov: cm ³ karamellösning ³⁾	Amoniak	Salpetersyra		Salpetersyra	Svavelsyra
1	Luftningsbassäng...	^{20/13} 1898	25,20	4,00	21,20	5,54	9,13	—	—	—	—	0,10	8	mycket svag reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	Alla proven från naturfiltrum voro mer eller mindre grumliga och avsatte större eller mindre bottensatt; proven från augusti och december 1899 innehöllo makroskopiskt skönbara smådjur. Alla proven från luftningsbassängen voro klara och innehöllo högst obetydligt av fasta partiklar.
2	»	^{16/2}	31,44	3,60	27,84	9,10	15,00	0,016	0,023	0,033	0,050	0,11	0 ⁴⁾	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
3	»	^{21/3}	29,00	3,00	26,00	8,75	14,42	0,016	0,023	0,033	0,080	0,09	0 ⁴⁾	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
4	Naturfiltrum	^{15/4}	24,00	11,00	13,00	1,68	2,77	0,200	0,286	0,414	—	0,34	28	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
5	Luftningsbassäng...	»	30,60	4,40	26,20	9,35	15,48	0,015	0,021	0,031	—	0,11	3	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
6	Naturfiltrum	^{17/5}	10,00	3,80	6,20	1,63	2,68	0,050	0,072	0,104	—	0,40	24	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
7	Luftningsbassäng...	»	31,80	7,80	24,00	8,66	14,41	0,004	0,006	0,008	0,060	0,11	4	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
8	Naturfiltrum	^{11/7}	5,40	2,20	5,20	0,62	1,02	0,010	0,014	0,021	—	0,35	16	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
9	Luftningsbassäng...	»	28,00	4,40	23,60	9,46	15,61	0,009	0,013	0,019	—	0,13	3	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
10	Naturfiltrum	^{15/8}	4,40	2,00	2,40	0,54	0,89	0,030	0,043	0,062	—	0,37	14	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
11	Luftningsbassäng...	»	26,00	2,60	23,40	7,31	12,06	0,009	0,013	0,019	—	0,13	6	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
12	Naturfiltrum	^{16/9}	6,40	1,60	4,80	0,49	0,81	0,006	0,009	0,012	—	0,34	16	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
13	Luftningsbassäng...	»	26,00	3,40	22,60	7,96	13,13	0,010	0,014	0,021	—	0,16	6	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
14	Naturfiltrum	^{16/10}	6,40	2,40	4,00	1,02	1,68	0,008	0,011	0,017	0,006	0,35	18	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
15	Luftningsbassäng...	»	25,60	4,20	21,40	7,62	12,57	0,001	0,001	0,002	0,060	0,13	6	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
16	Naturfiltrum	^{16/11}	5,80	2,40	3,40	0,89	1,46	0,012	0,017	0,025	—	0,38	24	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
17	Luftningsbassäng...	»	24,80	3,80	21,00	7,12	11,78	0,006	0,009	0,012	—	0,14	4	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
18	Naturfiltrum	^{22/12}	7,20	3,00	4,20	1,34	2,21	0,045	0,064	0,093	—	0,38	20	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	
19	Luftningsbassäng...	»	25,20	2,40	22,80	7,47	12,33	0,008	0,011	0,017	0,010	0,14	4	—	ingen reaktion	ingen reaktion	ingen reaktion	

¹⁾ intet med blykromat, hvarpå uppmärksamheten särskildt var riktad med anledning av en tidningsnotis, hvari upp-gavs, att blykromat-färgadt kaffe skulle förekomma i handeln.

²⁾ Här ingå även de vattnet eventuellt grumlande substanserna.

³⁾ Karamellösningen beredd av 1 g rörsocker, som kokats 10 minuter med 5 cm³ normalsvavelsyra + 50 cm³ vatten och därefter 12 minuter med 10 cm³ normalnatron, hvarefter lösningen späddes till 1 l. Av denna lösning tillsattes till 1 l destilleradt vatten så mycket, att detta fick samma färg som vattnet i fråga.

⁴⁾ Möjligen hade vattnet en ytterst svag färg. Tydlig var den icke.

⁵⁾ Gäller endast N:o 13.

Luftnings- bassäng	Natur- filtrum	medeltal	8,70	3,55	5,15	1,03	1,69	0,045	0,065	0,094	Blott en kvantitativ bestämning ¹⁾	0,36	20
		högst	24,00	11,00	13,00	1,68	2,77	0,200	0,286	0,414		0,40	28
		lägst	4,40	1,60	2,40	0,49	0,81	0,006	0,009	0,012		0,34	14
		medeltal	27,60	3,96	23,64	8,03	13,26	0,009	0,013	0,020	0,052 ¹⁾	0,12	4
		högst	31,80	7,80	27,84	9,46	15,61	0,016	0,023	0,033	0,080	0,16	8
		lägst	24,80	2,40	21,00	5,54	9,13	0,001	0,001	0,002	0,010	0,09	0

Som av tabellen synes är det grumliga, blekt gulaktiga vattnet från naturfiltrum — d. v. s. det vatten, som från Göta älv blivit uppumpadt i den till filtrum anordnade grusgropen vid Lerjeholm — i flere hänseenden ganska olika vid olika tillfällen i motsats till det klara och färglösa eller nästan färglösa vattnet från luftningsbassängen — d. v. s. det konstgjorda grundvattnet — hvilket i det hela taget företer rätt obetydliga väkslingar och för öfrigt kan betecknas som ett särdeles godt dricksvatten.

För hälsovårdsnämndens räkning hava fyra prov seltersvatten inköpts hos nedannämnda, ej under kontroll stående läskedrycksfabriker. De hava undersökts med följande resultat:

N:o	Fabrik		Vattenfria salter		Alkalescens Na ₂ CO ₃		Kalk Ca O		Svafvelsyra SO ₃		Klor Cl	
			h.t. ²⁾	%-fel	h.t.	%-fel	h.t.	%-fel	h.t.	%-fel	h.t.	%-fel
1	Göteborgs vatten- & maldrycksaffär	funnet	382		147		17,3		2,13		143	
2	Mineralvattenfabriken Lejonet	»	181	-53	55,6	-62	spår	-100	spår	-	75,6	-47
3	Läskedrycksfabriken Nordpolen	»	355	-7	287	+95	14,0	-19	11,9	+458	27,8	-81
4	Mineralvattenfabriken Svea	»	300	-21	34,3	-77	spår	-100	9,30	+337	139	-3
			272	-29	77,8	-47	spår	-100	spår	-	112	-22

¹⁾ Beräknadt av de prov, i hvilka kvantitativa bestämningar utförts, ej av övriga prov, hos hvilka amoniakhalten eljest kunnat betecknas som »spår».

²⁾ h.t. = på 100,000 delar vatten.

Undersökningen visar, att det är föga eller ingen överensstämmelse mellan dessa konstgjorda seltersvatten och det naturliga. Man behöver därför icke fästa avseende vid de i allmänhet kolossala procentfelen på kalk- och svavelsyrehalterna, hvilka fel äro av mindre betydelse, då seltersvatten håller obetydligt av nämnda ämnen.

År 1896 erhöles ett likartadt resultat, då de härvarande okontrollerade läskedrycksfabrikernas vichyvatten undersöktes. Anmärkningsvärdt är, att det är icke synnerligen stor skillnad mellan seltersvatten N:o 1 här ovan och samma fabriks vichyvatten 1896. Måhända göras de efter samma recept. Om så är, så är det icke den enda fabriken i Sverge, som så förfar, ty det finnes andra okontrollerade läskedrycksfabriker, hvilkas »vichy»- och »selters»-vatten väsendtligen icke skiljas från hvarandra genom annat än etiketten.

Ett prov s. k. stål höll endast 0,02 % kol.

Förteningen i en kopparkastrull höll 19,28 % bly.

Ett prov pottaska innehöll blott 25,6 % kaliumkarbonat.

Två prov vattenglas höllo resp. 28 och 30 % natriumsilikat men voro enligt uppgift garanterade att hålla 40 %.

Ett prov klorkalk, garanterad en halt av 35 %, höll 31,4 % värksam klor.

Ett prov permanentvitt (= kemiskt utfäldt bariumsulfat) utgjordes av en blandning av pulveriserad tungspat och litopon.

Av aluminiumsulfat utgjordes ett prov, som uppgavs skola vara en blandning av borsyra och glycerin.

Två prov blyhvitt innehöllo avsevärd mängd krita, två andra prov höllo resp. 48,6 och 67,2 % i salpetersyra olösliga främmande beståndsdelar.

Två prov kininsulfat uppfylde icke farmakopéens bestämmelser.

I ett prov olein ingick 7 % oförsåpbara ämnen.

Som bevis på, huru olika handelns ostlöpen kunna vara, kan omnämnas, att av de 15 undersökta proven koagulerade det sämsta provet 5249 och det bästa 11299 delar mjölk på 40 minuter vid + 35° C.

Likasom föregående år har trämassan ofta visat sig vara underhaltig på grund av för hög vattenhalt. Så t. eks. har *torr* trämassa från en fabrik vid flere tillfällen hållit vattenhalter, som gått upp till 20 å 30 ja t. o. m. 40 %, då den normalt skall vara 10 %. Det har sålunda också kunnat inträffa, att trämassepartier visat en underhalt av bortåt 25 %.

Två prov papper, uppgivna att vara färgade med ultramarin, voro färgade med annan blå färg.

Nio av de tretton undersökta bresilje proven hava hållit vattenhalter mellan 40 och 50 %.

Två färger, afsedda för färgning av köttvaror — den ena benämnd »körsbärsrött», den andra »carnit» — voro tjärfärger.

Uti två prov preparerade stenkoltjärör ingick vatten till en mängd av resp. 4 och 16 %.

Fyra av bomoljeproven voro förfalskade, tre med annan fet olja, ett med mineralolja.

Med bomullsfröolja var ett prov rovolja förfalskad.

Ett prov linoljefernissa avsatte på 1½ månad 21 % bottensats.

36 % fria fettsyror, beräknade som oljsyra, funnos i ett prov sillolja.

Sju prov fotogen, som köpts hos minuthandlare här i staden under namn av amerikansk fotogen, utgjordes av billigare rysk fotogen.

I ett rapskakeprov ingick en stor mängd åkersenap.

Ett 20 %-igt superfosfat höll 19,0 % och ett 15 %-igt d:o höll 13,57 % vatten-citrat-löslig fosforsyra.

Ett kalisalt, garanteradt 37 %-igt, höll blott 28,5 %, och ett 15 %-igt kalisalt höll 12,82 % kali.

Bland de 1,738 arsenikproven, bestående av vävnader, garner, tapeter, färger, kemikalier m. m., som undersökts endast på arsenik, hava 583 (= 31,0 %) visat sig vara arsenikhaltiga, d. v. s. givit ogenomskinliga arsenikspegel (enligt Fresenii-Babos metod). Det är dock då att märka, att många av dessa prov varit af den beskaffenhet, att de icke kunnat hänföras till i arsenikstadgan upptagna föremål, och de hava därför icke kunnat förklaras i handeln förbjudna. Många prov hava för övrigt hållit i lag tillåtet spår av arsenik (vid analysen givit genomskinliga arsenikspegel).

I föregående årsberättelse omnämnes, att flere kalkprov från Västergötland visat sig vara arsenikhaltiga. En del nya kalkprov hava under året undersökts, däribland två prov urkalk (det ena från Limnäs kalkbrott i Västmanland) och ett prov silurisk kalk från Gottland; dessa prov gävo inga eller svaga speglar på 15 g (släckt kalk). Undersökningsmetod har varit Schneiders-Fresenii-Babos. Möjligt är, att denna metod härvid giver för lågt resultat, då en stor del av saltsyran åtgår för kalkens neutralisering, och återstoden därigenom spädes. Detta skall framdeles närmare prövas.

Den åt hälsovårdsnämnden undersökta »abiesdekokten», som skulle vara ett osvikligt medel mot lungshot och tillvärkas av fru J. Olsson, Storgatan 13, Hälsingborg, för ett pris av 4 kronor pr »sats», bestod av dels en mörkt brunröd lösning (med liten bottensats) dels ett fettlager med smörkonsistens. Lösningen, hvars kärva men tillika söta och syrliga smak erinrade om häggbar, innehöll 15,63 % extrakt (torkningsåterstod) och 0,21 % aska. Fetthalten i provet var 3 %.

Ett prov »Brama-taffel-bitter» höll nära 40 volymprocent alkohol.

Kvicksilver- och vismut-föreningar förekommo som väsentliga beståndsdelar uti en fräkenpomada.

Starkt blyhaltiga voro två prov hårfärgningsmedel.

Ett medel för hårväxstens befordrande var arsenikhaltigt. Det utröntes sedan, att arseniken härrörde från i härmedlet ingående glycerin.

De undersökningar, som utförts för hälsovårdsnämndens räkning, hava i allmänhet offentliggjorts i stadens fyra dagliga tidningar med angivande af säljares namn och adress.

III. Sjukvården.

Sjukvården besörjdes vid årets slut af 69 läkare; 2 ha under året aflidit och 1 afflyttat; 10 hafva inflyttat.

För *nattbud* utbetalade nämnden 1,970 kronor; under de närmast föregående 5 åren ha därför utbetalts:

1894	Kr. 1,490
1895	» 1,800
1896	» 2,120
1897	» 2,100
1898 ...	» 2,280

För medicin åt *fattiga sjuka* inom distrikten utbetalade fattigvårdsstyrelsen under de senaste åren:

1894.....	Kr. 21,763
1895.....	» 23,747
1896.....	» 23,778
1897.....	» 24,840
1898.....	» 23,129
1899.....	» 23,696

Praktiserande *barnmorskor* vid årets slut 69; under året afgångna 5, tillkomna 4.

För 49 förlossningar i medellösa hem har fattigvårdsstyrelsen utbetalt 210 kronor; helsovårdsnämnden 12 kronor 30 öre för karbolsyra.

Veterinärernas antal 5; praktiserande *tandläkare* 20; praktiserande *fältskärer* 2; stadsfältskärens verksamhet bland stadens fattiga framgår af Tab. 12; för förbandsartiklar har helsovårdsnämnden utbetalt kronor 76: 50.

Årsberättelse från Epidemiska sjukhuset (meddelad af sjukhusläkaren A. Backlund).

Under år 1899 hafva å sjukhuset varit intagne 1,047 personer, deraf 60 mödrar, som åtföljt sina sjuka barn; och 7 personer, hvilka remitterats till sjukhuset för observation.

De 980 å sjukhuset vårdade sjuke, fördela sig på under året rådande smittosamma sjukdomar, som följande tabell utvisar:

	Qvarliggande från föregående år		Intagna under år 1899		Summa vårdade		Afförda				Qvarliggande till år 1900	
							Friska		Döda			
	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.
Nervfeber	4	2	75	47	79	49	74	42	3	4	2	3
Skarlakansfeber.....	15	19	216	236	231	255	212	231	9	12	10	12
Difteri	11	—	111	112	122	112	110	94	5	10	7	8
Angina	1	—	26	34	27	34	27	34	—	—	—	—
Annan sjukdom.....	5	1	38	27	43	28	38	28	4	6	1	—
Summa	36	22	466	456	502	478	461	429	21	32	20	23

Mortalitetsprocenten har — då de till år 1900 qvarliggande ej inberäknats — uppgått för hela antalet vårdade — 937 sjuka med 53 döda — till 5,65 och ställer sig för de olika sjukdomarne sålunda:

Nervfeber	vårdade	123,	döda	7,	mortalitetsprocent	5,7
Skarlakansfeber	»	464,	»	21,	»	4,55
Difteri	»	219,	»	15,	»	6,85
Angina	»	61,	»	0,	»	0
Annan sjukdom	»	70,	»	10,	»	14,28

Af de difterisjuka hafva 55 jemte sin svalgaffektion haft strypsjuka, och af dessa hafva 9 eller 16,36 procent aflidit. Om dessa 55 fall frånräknas difterifallen, uppgår mortalitetsprocenten för de öfriga 164 sjuka med 6 döda till 3,65.

Af 44 fall af strypsjuka, som behöft opereras, dogo 12 eller 27,27 procent.

Med det nu gångna året är det under fem år, som å sjukhuset användts antidifteriserum vid behandlingen af de difterisjuka. Då emellertid först från slutet af år 1895 bakteriologisk diagnos gjorts å fallen, torde med en närmare redogörelse för den vid sjukhuset vunna erfarenheten med detta medel få anstå till nästa årsberättelse. Här må endast nämnas, att medlet alltjemt visat sig hafva en kraftig och gynsam verkan, och att ingen som helst menlig inverkan af detsamma kunnat påvisas.

Uti fastställandet af diagnosen för de till sjukhuset såsom tyfoidfieber insända sjukdomsfallen har sedan 1½ år tillbaka den s. k. serumdiagnostiska metoden eller Vidals reaktion i nästan alla eller sammanlagdt 187 fall blifvit använd. I 123 fall har denna reaktion utfallit positivt, i 64 fall negativt. (Såsom positivt har resultatet betecknats, då reaktionen inträdt inom 15 minuter och vid ett utspädningsförhållande af 1:10). Af de 64 fallen, i hvilka reaktion uteblifvit, har i 33 fall ej heller några kliniska symptom på tyfoidfieber förefunnits; i 25 fall har den kliniska diagnosen varit tvifvelaktig och i de återstå-

ende 6 fallen ha såväl symptom som sjukdomsförlopp i hufvudsak öfverensstämt med de för typhus abdominalis karakteristiska. Af de 123 fallen med positiv reaktion har det öfvervägande flertalet i kliniskt afseende förhållit sig såsom nervfeber, och i de öfriga fallen har sjukdomsförloppet åtminstone ej talat emot denna diagnos. Erfarenheten från epidemisjukhuset rörande denna metod stämmer sålunda med den från andra håll uttalade, nemligen att den ej är absolut säker, men att den är ett godt diagnostiskt hjälpmedel.

Medeltalet för hvarje dag å sjukhuset inskrifna har uppgått till	72,71
» » » » » » vårdade sjuka har uppgått till...	70,06
» » » » » » för observation » » » ...	0,09
» » » » » » intagna anhöriga åtföljande sjuka barn har uppgått till.....	2
Underhållsdagarnes antal har uppgått till.....	26,540
däraf för icke betalande.....	24,718
» » betalande i enskildt rum	331
» » » i allmänt rum	1,491
Medeltalet underhållsdagar för hvarje vårdad sjuk har varit	26,29
» » » » på observation intagen har varit.....	4,12
» » » » anhörig, åtföljande sjukt barn har varit	12,5

Inkomsterna hafva varit följande:

Från Göteborgs helsovårdsnämnd	kr. 54,510: 22
» betalande patienter	» 4,044: 50
» diverse inkomster	» 208: 34
» grässkörden vid sjukhuset	» 50: —
	Kronor 58,813: 06

Utgifterna hafva utgjorts af:

Inventariers underhåll	kr. 813: 33
Nyköpta inventarier	» 3,402: 34
Byggnaders underhåll	» 6,420: 36
Parkens underhåll	» 411: 06
Aflöningar	» 15,165: 39
Mathållningen	» 13,532: 47
Uppvärmning	» 5,363: 50
Belysning	» 2,418: 04
Tvätt (tvätterskornas mat och lön)	» 2,701: 65
Vattenförbrukning	» 500: —
Medikamenter	» 1,924: 26

Antidifteriserum	kr. 1,440: —
Forselkostnader	» 1,074: 99
Diverse förbrukningsartiklar för sjukvården	» 2,164: 98
Skrif- och tryckkostnader	» 120: 39
Renhållning	» 997: 78
Diverse utgifter	» 362: 52
	Kronor 58,813: 06

Om man från utgiftssumman 58,813: 06 afräknar:

Inventariers konto.....	kr. 3,402: 34	
Byggnaders underhåll	» 6,420: 36	
Parkens underhåll	» 411: 06	
Diverse utgifter.....	» 362: 52	10,596: 28
återstår såsom utgifter för den egentliga sjukvården ...	kr. 48,216: 78	
och uppgår sålunda kostnaden:		
för hvarje underhållsdag till	kr. 1: 81, ⁶⁷	
» » inskrifven person till	» 46: 05, ²³	
» » under året upptagen säng till.....	» 663: 13, ⁸²	
Medikamentskostnaden för hvarje sjuk har varit.....	» 1: 96, ³⁵	
» per dag » » » » »	» 0: 07, ⁴⁶	
Utspisningskostnaden per dag har varit.....	» 0: 55, ⁸⁸	

Summarisk redogörelse för sjukvården inom fattigvårdsanstalten Gibraltar (meddelad af Doktor F. O. Åberg).

1. *Sjukafdelningen.* Plats för 300.

Vårdade under året	1,031 (646 män, 385 kvinnor)
deraf qvarliggande från 1898	263 (141 » 122 »)
inkomna under året	768 (505 » 263 »)
deraf 1:ste gången	416 (248 » 168 »)

Utskrifna:

Till hemmet friska och förbättrade.....	204 (164 » 40 »)
» » oförbättrade	33 (23 » 10 »)
» respektive afdelningar inom anstalten friska och förbättrade	206 (141 » 65 »)
» respektive afdelningar inom anstalten oför- bättrade.....	14 (5 » 9 »)
» sjukhus eller annan offentlig anstalt	85 (47 » 38 »)
Döde.....	214 (117 » 97 »)
Qvarliggande till 1900	275 (149 » 126 »)

Underhållsdagar 101,789.

Högsta antalet belagda sängar 312 (Februari).

Lägsta » » » 247 (Augusti).

2. Sinnessjukafdelningen.

Sedan under året en asylafdelning med plats för 28 blifvit öppnad, kunna nu 186 sinnessjuka mottagas. Isoleringsrummens antal 50.

Vårdade under året	345	(187 män, 158 kvinnor)
deraf qvarliggande från 1898	177	(85 » 97 »)
inkomna under året	168	(102 » 66 »)
af dessa akuta fall	55	(28 » 27 »)
och delirium tremens	25	(23 » 2 »)

Utskrifne:

Till hospital	5	(3 » 2 »)
» asyl	1	(1 » — »)
» hemmet för friska och förbättrade.....	90	(55 » 35 »)
» respektive afdelningar inom anstalten	28	(19 » 9 »)
Döde	37	(16 » 21 »)
Qvarliggande till 1900	184	(93 » 91 »)

Underhållsdagar 67,445.

Högsta antalet vårdade 191.

Lägsta » » 170.

Ansökan om plats vid statens anstalter har afsändts för 98 sinnessjuka.

3. Amm- och barnafdelningarne.

Plats för omkring 60 ammor med dibarn och 60 kolt- och skolbarn.

Under året hafva varit intagne 102 ammor med 106 dibarn.

300 kolt- och skolbarn hafva vistats på afdelningen, hvaraf 221 inkommit under året.

11 fosterbarn hafva uppfödts.

Bland ammorna, dibarnen och de öfriga barnen hafva förekommit 334 sjukdomsfall (i rundt tal).

Redogörelse för Gynækologiska Polikliniken (meddelad af Doktor P. Neuman).

Polikliniken, som tillfölje föreståndarens bortovaro hållits stängd 25 Juli—15 Augusti och 15 September—31 December, har under öfriga delen af året varit öppen Januari—Mars helgfria måndagar och torsdagar klockan 4— $\frac{1}{2}$ 6 e. m., April—September tisdagar och fredagar klockan $\frac{1}{2}$ 12—1 midd.; tillsammans 58 gånger.

Den har derunder anlåtats af 90 patienter, som der aflagt tillsammans 243 besök.

Fördelningen på olika sjukdomar har varit följande:

A. <i>Icke gynecologiska lidanden:</i>		Dysuria senilis	2
Anæmi och chloros	5	Nephritis	1
Neurasteni	3	D. <i>Sjukdomar i könsorganen:</i>	
Diverse digestionsrubbingar	5	1) <i>i vulva och vagina:</i>	
Tuberculosis peritonei	1	Vulvitis	1
Hernia	3	Bartholinitis	1
Enteroptosis	2	Vaginitis (insons et gonorrh.)	8
Myitis abdominis	2	Prolapsus vaginae	9
Bubo insons	1	2) <i>i uterus:</i>	
Coccygodynne	1	Endometritis cervicis	7
B. <i>Rubbingar, orsakade af hafvandeskap:</i>		Cancer	1
Molimina graviditatis	8	Descensus uteri	8
Abortus	2	Endometritis corporis	6
Graviditas extrauterina	1	Fibromyoma	2
C. <i>Sjukdomar i urinvägarna:</i>		3) <i>i uteri omgifning och adnexer:</i>	
Strictura urethræ	1	Perimetritis chronica	3
Urethritis	1	Pelveoperitonitis exsudat.	1
Cystitis	2	Tumor ovarii	2
		Summa	90

Å *gynkolægiska polikliniken vid Annebergs convalescenthem* (Professor K. A. Walter) har under 1899 de nyinskrifnas antal varit 247. De hafva vårdats för följande sjukdomar, fördelade som följer:

Endometrit	66	Prolaps. uteri & vagin.	31
Oophorit & Salpingit	17	Retrodeviat. uter.	9
Perimetrit	20	Prurit. vulv.	5
Kolpit	9	Cystit	9
Mastit	4	Ren mobil.	2
Dysmenorrhoe	2	Hernia	2
Myoma uteri	12	Varices	3
Cysta ovarial.	7	Nephrit	1
Cysta vaginal	3	Obstipatio	3
Cancer org. genit.	6	Cloros	6
Graviditetsrubbing	20	Neurasteni	9
Abort	6	Hysteri	1
Involut. retard.	8	Rheumatism	1

Redogörelse för magpoliklinikens verksamhet.

Å polikliniken för magsjukdomar har Doktor *Wolff* med biträde af Doktor *Åkerlund* haft mottagning hvarje helgfri tisdag och torsdag klockan 5,30—7 å 7,30 e. m. Under 4—5 veckor af Oktober och November månader har likväl mottagningen varit instäld på grund af begge läkarnes bortovaro från staden.

Antalet besök har något öfverskridit 500, eller i medeltal 7—8 hvarje mottagningsdag.

Antalet sjukdomsfall har varit 289, grupperade sig på de olika sjukdomsformerna sålunda:

Ulcerös stomatit	1	Sur dyspepsi (Hyperaciditet och hypersekretion)	11
Oesophagus-cancer	1	Magsår	23
Anämisk dyspepsi	33	Atoni (mage och tarm)	16
Nervös »	22	Tumör (» » »)	4
Phlitisk och skrofulös dyspepsi	16	Diarré	21
Rachitisk dyspepsi	8	Förstoppning	14
Hjertfels »	5	Kolit	2
Graviditets »	7	Kolik (Colica flatulenta)	5
Akut gastrit	3	Gastro- och Enteroptos	11
Kronisk »	16	Proktit	3
Atrofisk »	7	Lefverlidande	2
Hämorrhoider (+ fissur)	5	Sockersjuka	2
Blindtarmsinflammation	3	Diverse inre åkommor etc.	39
Bukhinneinflammation	5		
Mask (Helminthiasis)	4		
		Summa	289

Doktor Ströms poliklinik för magsjukdomar.

Antalet behandlade patienter har utgjort 57. De olika sjukdomar, som utgjort föremål för behandling, hafva varit:

Gastritis acuta	1	Gastro-enterit. chron.	4
Gastritis chron.	6	Diarrhoea acut.	1
Dyspepsia acida + chlorosis	8	Enteroptosis	1
Ulcus dyspept.	2	Ren mobil. dx et sin	1
Ectasia ventr.	3	Ren mobil. dx'	4
Dyspepsia nervosa	5	Tuberculosis periton.	1
Eructatio nervosa	1	Colelithiasis	1
Hemicrania	1	Hernia umbilic.	1
Tumor pyl. p. ulc. dysp.	1	Rheum. mm. abd.	5
Cancer ventric.	2	Cystitis	1
Atonia intestin.	11		

Å *Doktor Ahlströms ögonpoliklinik* (stängd Maj—Oktober) hafva under 145 mottagningsdagar 876 nyinskrifna patienter behandlats för följande sjukdomar:

sjukdomar i ögonlocken	126	sjukdomar i glaskroppen	2
» i bindehinnan	256	» i bulben	8
» i hornhinnan	235	» i yttre muskler och nerver	30
» i senhinnan	9	» i tårorganen	41
» i kärnhinnan	30	» i ögonhålan	6
» i synhinnan	9	Refraktions- och akkomodationsanomalier	80
» i synnerven	12	Glaukom	3
» i linsen	24		

Redogörelse för Doktor Pihls ögonpoliklinik.

Polikliniken har, med undantag af tiden 1—12 Augusti och någon enstaka dag, varit öppen alla hvardagar klockan 11—12, inalles 289 dagar.

Antalet nyinskrifna var 1,466. Då kontrollräkning från årets första dag förts öfver antalet besök, kan detta noggrannt uppgifvas till 9,845, och är sålunda medeltalet per poliklinikdag 37.

Kostnaderna för medicin m. m. från apoteket Kronan är 43 kronor.

Diverse smärre instrument och undersökningsutensilier, såsom tabeller m. m. ha under året på helsovårdsnämndens bekostnad anskaffats.

Likaledes har instrumentmakarefirman R. Schillström & Son till denna afdelning af stadens polikliniker godhetsfullt skänkt en fullständig uppsättning, innefattande sferiska profglas med ställ och låda, hvilken sedan af mig ökats med en uppsättning cylindriska glas.

I den nya och välinredda polikliniklokalen kan en tids- och ändamålsenlig poliklinikverksamhet utöfvas.

Sjukdomarne voro sålunda fördelade:

A. Refraktions- och akkomodationsanomalier:	Näthinnan	30
Hyperopi	Synnerven	16
Myopi	Glaskroppen	10
Astigmatism	Linsen	60
Akkomodationsförlamning	Bulben (in toto)	
Akkomodationskramp	a) commotio, contusio, phethisis m. m.	17
(Presbyopi)	b) glaukom	18
	Yttre ögonmuskler	22
B. Organiska förändringar i ögat, ögonhålan och omgifningar:	Ögonlocken	144
Sjukdomar i	Tårvägarne	60
Bindehinnan	Ögonhålan och ögats omgifningar	11
Hornhinnan	C. Icke ögonsjukdomar (diverse obetydliga åkommor).....	15
Senhinnan	D. Nihil	13
Regnbågshinnan och strålkroppen		
Kärnhinnan		
		Summa 1,466

Häraf utgöra yttre ögonsjukdomar 75,08 %, hvaraf bindehinnans högst med 34,11 %, därefter hornhinnans med 23,67 %, ögonlockens med 9,82 %, tårvägarnes med 4,09 % och de öfriga med 3,99 %. Inre ögonsjukdomar utgöra 15,12 %, hvaraf starr tager försteget med 4,09 % och alla de öfriga 11,08. Refraktions- och akkomodationsanomalier utgöra 7,78 % och öfriga antecknade 2,02 %.

Redogörelse för tandpolikliniken (meddelad af tandläkare V. Bensow).

Under detta tandpoliklinikens 16:de arbetsår har densamma varit öppen samma tider som förra året.

Polikliniken har besökts af:

Gossar intill 6 år	82
Flickor » » »	76
Gossar » 6—15 år	834
Flickor » » » »	870
Män	712
Qvinnor	795
Summa	3,369

Fördelade på församlingar blir resultatet följande:

Domkyrko församling	833
Christine »	311
Haga »	703
Masthuggets »	899
Carl Johans »	277
S:t Pauli »	140
Örgryte »	143
Andra församlingar utom staden	63

För följande sjukdomar har hjälp sökts:

Caries	15	Fistula bucc.	10
Pulpitis	1,855	» ment.	2
Pulp. + periost.	58	Stomat. catarrh.	1
Hypertroph. pulp.	2	» ulcerosa	4
Peridentitis	489	Periost. alveol.	7
Dens. incis.	20	Cysta »	2
» vaccil.	53	Empyema antr.	1
» duplex.	343	Anchylosis spur. mand.	1
Necrosis dentis	123	Dentitio diff.	3
Dens. supernum.	8	Epulis	2
Dislocatio dent.	80	Odontolit.	3
Fract. cor. dent.	4	Hæmorrhag. p. extr.	2
Abscessus alveol.	270	Hæmophili	1
» palat. dur.	5	Trauma	5
Fistula ging.	23	Nihil (inbillad)	53

IV. Befolkningen och dödligheten.

Tabellerna 13 och 14, som äro sammanställda i enlighet med de uppgifter, som meddelats från pastorsembetena, utvisa antalet födda inom hvarje månad och församling, samt Tab. 15 befolkningens rörlighet inom hvarje församling.

Den 1 Januari 1899 uppgick den kyrkoskrifna befolkningen till 123,100, den 1 Januari 1900 uppgick densamma till 126,850, hvadan således under år 1899 uppstått en ökning af 3,750 individer (emot 2,365 under 1898).

Antalet lefvande födda var 3,543 och dödsfallens antal 2,169; nativitetsöfverskottet blir sålunda 1,374; öfverskottet af inflyttade öfver utflyttade utgjorde 2,376 (emot 658 under 1898).

Gamlestads församling visar såsom föregående år proportionsvis den största ökningen med 1,005 personer eller 10,9 %.

Antalet *levvande födda* barn var 3,543 eller 28,7 på hvarje tusen innevånare; 16,4 % af de födda ha varit oäkta. Antalet *dödfödda* 76, hvaraf 62 af äkta och 14 af oäkta börd.

Ingångna äktenskap i medeltal 8,7 på hvarje tusende af befolkningen.

Den mantalsskrifna befolkningen utgjorde 122,372 personer vid årets slut; dess fördelning inom olika stadsdelar framgår af Tab. 17; 1898 års mantalsskrifna befolkning var 120,151.

Dödligheten bland kyrkoskrifna var 17,3 på 1,000 innevånare vid redovisningsårets början samt med inräkning af dem, som dött utom staden; med frånräkning af dessa (177 personer enligt Tab. 27) var dödligheten 15,8 per mille af den kyrkoskrifna befolkningen. Dödligheten för hvarje månad under de senaste 5 åren framgår af Tab. 16, hvars förra hälft angifver dödligheten på 1,000 innevånare bland kyrkoskrifna vid årets början samt inom staden aflidna.

Af årets månader har Augusti största antalet dödsfall eller 197 motsvarande 10 % af alla; minsta antalet har Juni och Oktober med resp. 117 (5,9 %) och 118 (6 %).

Dödlighetens förhållande inom de olika stadsdelarne framgår af Tab. 17, å hvilken dödligheten är beräknad efter antalet mantalsskrifna samt efter antalet dödsfall, som inträffat inom staden bland dess kyrkoskrifna innevånare.

Dödligheten under senaste 5-årsperioden bland den mantalsskrifna befolkningen inom olika stadsdelar vid årets slut framgår af Tab. 18.

V. Väderlek, gångbara sjukdomar och dödsorsaker.

De *meteorologiska förhållandena* i Göteborg framgår af Tab. 19, som meddelats af Meteorologiska Centralanstalten i Stockholm.

Årets *medeltemperatur* var något högre än föregående års och uppgick till + 8,33° C.; medeltemperaturen för åren 1860—1894 var + 7,13° C.

Absoluta maximum utgjorde + 29° C. (Juli) och absoluta minimum — 3° C. (December).

Nederbörden uppgick till 708,7 mm.; ymnigaste nederbörden inträffade i Oktober med 133,0 mm. och den minsta i Juli med 20,8 mm.

Sjukligheten något större än föregående år, dock på det hela taget ganska ringa.

Af *smittkoppor* har intet fall inträffat.

Vattenkoppor ha anmälts med 148 fall, spridda under årets alla månader.

En *messlingsepidemi* utbröt under årets sista månader med maximum af fall under November månad (718); epidemien var lokaliserad hufvudsakligen till de södra och vestra stadsdelarne; hela antalet af distriktsläkarne anmälda fall för året utgjorde 1,515.

Tyfoidfiebern uppträdde egentligen endast under höstmånaderna, med 126 fall; hela antalet för året 169 med 10 dödsfall. Angående fallens utbredning inom olika stadsdelar hänvisas till bifogade litograferade karta.

Skarlakansfebern var gängse under hela året med temligen likformig fördelning på månader och stadsdelar. Hela antalet anmälda fall 719 med 27 dödsfall.

Difteri likaledes under hela året; epidemien från 1894, som hade sitt maximum 1895, har sedan dess varit i en oafbruten sänkning. Anmälda fall 223 med 13 dödsfall, hvilka samtliga dödsfall träffat barn mellan 1—10 år.

Kikhostan har åter visat en stegring; epidemien från 1896, som under slutet af 1898 och första månaderna af 1899 visade aftagande siffror, steg sedan åter under året med maximum (142 fall) i Augusti; hela antalet af distriktsläkarne anmälda fall 816.

Influensan visade epidemisk utbredning under årets fyra första månader; under sommaren och hösten anmäldes intet fall, men under de två sista månaderna började den åter uppträda; hela antalet af distriktsläkarne anmälda fall utgjorde 2,910; antalet dödsfall 17.

Anmälda fall af *luftrörskatarr* utgjorde 7,286.

Lunginflammationen företedde en betydlig freqvens; anmälda fall 690; det största antalet uppträdde under sista delen af årets influensaepidemi, men äfven under den från influensa fria tiden var antal anmälda fall temligen stort. Dödsfall 159.

Antalet anmälda fall af *diarrhésjukdomar* var rätt mycket större än under föregående år; i Augusti inträffade de flesta fallen 1,285; af 3,989 fall ha 1,275 utgjorts af barn under 2 år; antalet dödsfall i akut tarmsjukdom uppgick till 115, hvaraf 94 träffat barn under 1 år.

I Januari anmäldes ett fall af *spetälska*, lepra tuberosa, som genom fatigvårdsstyrelsens försorg den 4 Februari öfverfördes till Jerfsö spetälskesjukhus.

Dödsorsakerna, specificerade enligt medicinalstyrelsens cirkulär den 9 December 1891, med fördelning efter de aflidnes ålder och kön, återfinnas i Tab.

24. I Tab. 25 och 26 äro dödsorsakerna sammanförda efter sina hufvudgrupper och fördelade efter månader och kvartal samt stadsdelar; i Tab. 26 äro de dödsfall, som inträffat utom staden, icke medtagna. Tab. 27 angifver dödsorsakerna hos Göteborgare, som aflidit utom staden; Tab. 28 dödsorsakerna bland främlingar döde i Göteborg. Tab. 29 lemnar en öfversigt af antalet dödsfall i några sjukdomar under senaste femårsperioden och Tab. 30 en jemförande öfversigt af dödsfall i folksjukdomar och några andra sjukdomar under de sista 10 åren.

De *kroniska infektionssjukdomarnas* grupp upptager det största antalet döda, nemligen 439, utgörande 22,45 % af alla dödsfallen (motsvarande tal 1897 voro 462 (21,39 %) och 1898 463 (24,30 %)). Antalet dödsfall på grund af lung-sot uppgick till 332 och på grund af hjerntuberculos 61; medräknas dödsfallen af tuberculos i andra organ, till ett antal af 43, utgör hela antal dödsfall af tuberculos 436, hvilket visar sig vara hvart 4:de dödsfall.

I *akuta infektionssjukdomar* afledo 177, utgörande 9 % af alla döda. Bland hithörande sjukdomar märkas messling med 38 dödsfall, kikhosta med 30, skarlakansfeber med 27, difteri och strypsjuka med tillsammans 18 och influensa med 17.

Bland *andningsorganens* sjukdomar förekomma lung- och lungsäcksinflammation med 162 dödsfall och lufrörsinflammation med 73. Hela sjukdomsgruppen innefattar 253 dödsfall, utgörande 12,9 % af alla döda.

Matsmältningsorganens sjukdomar orsakade 194 dödsfall, utgörande 9,9 % af alla.

Bland öfriga mera framträdande dödsorsaker må nämnas: bildningsfel och andra medfödda sjukdomar 101, ålderdomssjukdomar 75, hjernslag 67, cirkulationsorganens sjukdomar och organiskt hjertfel med tillsammans 270, kräfte och andra svulster 136.

Genom olyckshändelse och våda omkommo 44, och genom sjelfmord 12 (hvaraf 3 qvinnor af fosforförgiftning).

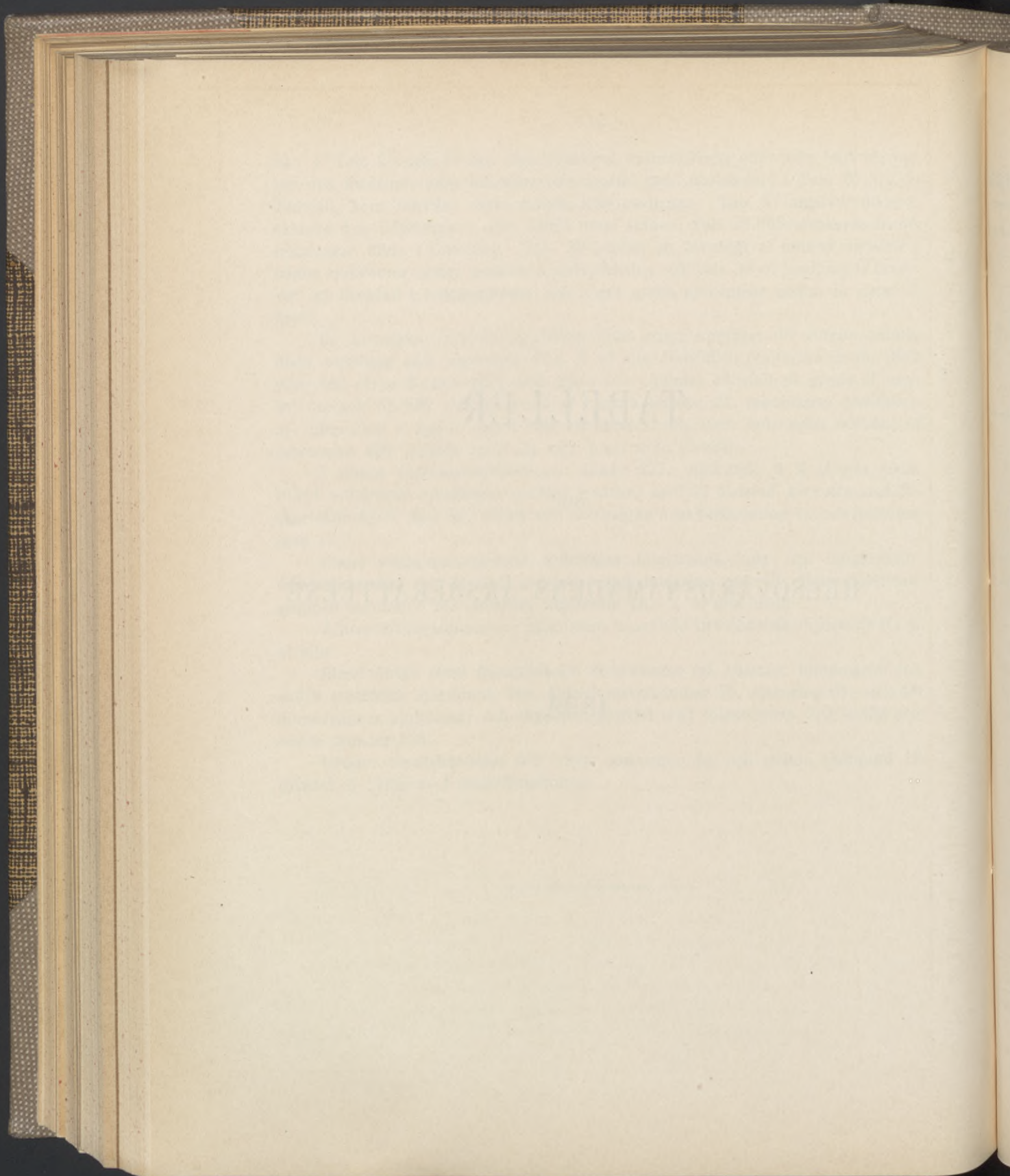

TABELLER

TILL

HELSOVÅRDSNÄMNDENS ÅRSBERÄTTELSE

1899.

Tab. 1. Summarisk redogörelse för sundhetspolisens arbeten under år 1899.

Arbetets art	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa
<i>Besiktning af:</i>													
Afträden	1,555	1,848	1,833	2,029	2,630	2,647	2,285	1,972	1,817	1,984	2,300	1,656	24,556
Gårdar	1,555	1,848	1,833	2,029	2,630	2,647	2,285	1,972	1,817	1,987	2,300	1,656	24,559
Afloopstrummor och diken	544	728	704	1,028	1,513	1,677	1,511	1,053	1,086	1,119	1,301	742	13,006
Stall	118	150	166	163	184	239	224	144	154	171	189	142	2,044
Svinhus	12	20	39	40	21	61	29	32	27	41	28	16	366
Fähus	7	9	13	16	20	43	19	17	16	15	16	8	199
Afstjälpningsplatser	13	24	29	38	39	32	37	34	43	30	35	28	382
Lump-, ben- och hudupplag	35	37	33	41	31	42	38	45	53	39	49	59	502
Bostäder	197	238	262	358	284	239	245	220	254	266	360	202	3,125
Källare	243	89	263	95	354	326	255	286	198	251	232	203	2,795
Nybyggda hus	62	44	62	73	63	77	75	86	67	74	60	47	790
Bagerier	83	26	105	147	186	202	163	137	116	174	247	88	1,674
Saluhallar	308	277	305	314	307	278	338	303	359	271	342	303	3,705
Salutorg	279	245	275	275	256	240	275	247	288	232	272	251	3,133
Järnvägsstationer	290	277	310	282	298	301	331	507	350	289	296	291	3,822
Fartyg med matvaror	206	114	187	214	240	237	258	349	291	228	245	178	2,747
Charcuterier och korffabriker	318	298	362	348	365	295	378	300	333	323	338	357	4,065
Salubodar och upplag för födoämnen ...	1,422	1,507	1,499	1,729	1,639	1,545	1,716	1,382	1,459	1,606	1,758	1,456	18,718
Slagterier i staden och angränsande kom- muner	54	57	72	61	49	67	79	84	73	92	71	50	809
Spisningslokaler	95	105	117	113	110	121	136	111	127	98	117	105	1,355
Kustens fiskbrygga	9	8	7	9	7	10	9	9	9	8	8	11	104
<i>Öfriga arbeten:</i>													
Assistens å köttbesiktningsbyrån	28	28	28	24	32	27	30	27	28	26	28	25	331
Anhållande af födoämnen	91	96	118	94	119	140	194	190	182	146	111	113	1,594
Oskadliggörande af do	2	9	7	7	11	6	14	13	12	8	8	9	106
Inköp och hämtning af prof till under- sökning	9	64	63	50	18	2	2	2	9	41	52	32	344
Skrifning	20	4	7	7	28	22	23	7	25	5	4	20	172
Skriffliga anmälningar			52	5	5	3	1	3	1	3			73
Desinfektioner	48	19	22	31	34	16	18	15	20	24	40	46	333
Besök i sjukes hem	96	73	74	102	90	100	76	98	140	128	147	86	1,210
Afhemtat dödsattester	4	3	10	3	8	9	10	4	2	4	5	39	101
Vitnat inför rätta i hälsovårdsärende ...	1		1	2	1	2	2	5	6		2	1	23
Kallat till inställelse för Hälsovårds- nämnden						2	5	1	4	18			30
Tjänstgjort som biträde åt Hälsov.-näm- dens vaccinatorer					7	15	21			6			49
Utfövat tillsyn öfver minderårige i arbetet			253	18		160	32		159	26		167	815
Utfört diverse arbeten	43	36	31	36	83	40	39	17	34	30	36	20	445
Summa	7,747	8,281	9,140	9,781	11,662	11,870	11,153	9,672	9,609	9,763	10,997	8,407	118,082

Tab. 3. Rum och kök i Göteborg vid slutet af år 1899.

Stadsdel	Rum	Kök	Summa
Nordstaden	5,281	1,165	6,446
Sydstaden	7,743	1,300	9,043
Otterhällan	2,404	805	3,209
Masthugget (11:te roten).....	3,615	1,125	4,740
d:o (10:de kvarteret)	615	140	755
Majornas 4:de rote	589	272	861
Majornas 2:dre rote	1,488	809	2,297
Masthuggsbergen (Majornas 5:te rote)	2,067	1,468	3,535
d:o (Majornas 6:te rote *)	2,590	2,033	4,623
Majornas 3:dje rote	2,224	1,506	3,730
Majornas 1:ste rote.....	3,016	1,857	4,873
Majornas 7:de rote	578	266	844
Haga	7,530	3,166	10,696
13:de och 14:de rotarne, Hagaheden.....	10,544	2,397	12,941
Landala, Vestra Brandtdala, Gibraltar	2,146	1,402	3,548
Annedal, Albostaden	3,341	2,254	5,595
Stampen, Gullbergsvass	1,962	1,006	2,968
15:de roten, Burgården	3,051	1,151	4,202
Redbergslid, Olskroken	2,441	1,685	4,126
Gamlestaden	623	145	768
Summa	63,848	25,952	89,800

*) Majornas 6:te rote, utom husen i nuvarande Annedal och Haga.

Tab. 4. Antal minderåriga i arbete i Göteborg vid 1899 års slut.

	Summa	12—14 år		14—18 år	
		gossar	flickor	gossar	flickor
I tobaksfabriker	170	2	—	79	89
» väfverier och spinnerier	226	20	24	55	127
» tryckerier och lithografiska anstalter	146	19	1	99	27
» porterbryggerier och sockerbruk	39	—	—	39	—
» mekaniska verkstäder och gjuterier.....	58	—	—	58	—
» snickerifabriker.....	54	1	—	53	—
» öfriga fabriker	418	2	2	84	330
1899 summa i fabriker.....	1,111	44	27	467	573
» » i handverk	228	9	—	200	19
1898 summa i fabriker.....	1,034	33	20	491	490
» » i handverk	212	12	5	172	23
1897 summa i fabriker.....	759	19	9	392	339
» » i handverk	159	3	—	133	23
1896 summa i fabriker.....	865	9	9	341	506
» » i handverk	161	11	—	139	11
1895 summa i fabriker.....	746	20	19	370	337
» » i handverk	138	5	—	132	1
1894 summa i fabriker.....	667	29	16	330	292
» » i handverk	142	4	—	129	9
1893 summa i fabriker.....	577	14	14	340	209
» » i handverk	142	10	—	128	4
1892 summa i fabriker.....	646	20	35	363	228
» » i handverk	145	15	—	112	18
1891 summa i fabriker.....	567	32	10	334	191
» » i handverk	166	10	—	154	2
1890 summa i fabriker.....	512	35	9	307	161
» » i handverk	175	9	—	155	11

Tab. 5. Summarisk öfversigt öfver å byrån undersökta födoämnen.

Månad	Varan		Varans beskaffenhet			Varan anhållen							Varan till människoföda	
	frivilligt afhennad till undersökning	anhållen af helsepolisens	Sjuk	Skänd	Sjelfödd	å torg	i slagteri	i upplagsmagasin	i korffabrik eller charkuteriwerkstad	i handelslokal	å jernvägsstation	å fartyg	användbar	ofjenlig
Januari.....	101	91	183	9	—	14	70	1	3	—	2	1	83	109
Februari	118	96	205	8	1	20	67	—	4	—	4	1	90	124
Mars	171	118	274	10	5	16	94	1	1	—	2	4	137	152
April	200	94	278	14	2	31	54	1	2	1	2	3	167	127
Maj	291	119	383	23	4	30	73	4	3	—	8	1	249	161
Juni	249	140	339	47	3	29	81	7	3	1	10	9	209	180
Juli	198	194	334	53	5	75	99	2	6	—	8	4	169	223
Augusti	116	190	286	14	6	35	128	6	10	2	7	2	95	211
September	125	182	289	17	1	54	100	—	14	—	10	4	100	207
Oktober	148	146	270	23	1	36	88	1	8	1	8	4	119	175
November	163	111	232	40	2	19	82	2	3	—	4	1	107	167
December.....	131	113	223	17	4	15	88	—	6	—	4	—	101	143
Summa	2,011	1,594	3,296	275	34	374	1,024	25	63	5	69	34	1,626	1,979

Tab. 6. Uppgift å födoämnen, som å Köttbesigtningbyrån varit frivilligt inlemnade till undersökning.

Varans art	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa	Varuegarens hemvist		Varans beskaffenhet			Varan till människoföda		Anmärkningar
														Göteborg	Landsorten	sjukt	skändt	sjelflödt	användbar	otjenlig	
Kött af storboskap..	13	21	17	22	24	17	22	16	20	14	11	12	209	4	205	206	3	—	170	39	203 hela kroppar och 6 partier. Partierna jemte 33 hela kroppar voro till människoföda otjenliga.
» » {svin (vuxna)	63	85	122	121	149	113	92	67	74	106	94	79	1,165	284	881	1,111	49	5	925	240	
» » {spädgris.....	5	3	8	36	87	80	73	14	16	8	20	16	366	—	366	361	5	—	334	32	Hela kroppar.
» » {kalf.....	—	1	2	1	4	1	1	3	—	—	—	2	15	1	14	14	1	—	3	12	(14 hela kroppar och 1 parti. Partiet jemte 11 hela kroppar otjenliga till människoföda.
» » {får	2	—	1	—	2	—	1	—	—	—	—	—	6	—	6	6	—	—	2	4	Hela kroppar.
» » {häst.....	2	1	2	2	5	4	2	3	1	1	—	1	24	2	22	22	2	—	22	2	(22 hela kroppar och 2 partier. Partierna voro till människoföda otjenliga.
» » {elg	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	—	2	2	—	—	2	—	Hela kroppar.
Svinistrar	9	7	9	12	14	8	—	3	10	13	30	17	132	62	70	—	132	—	—	132	1 kalfhufvud, 1 kalf- och 1 nöthjerter, 1 par kalf- och 2 par nötlungor, 1 kalf, 10 nöt- och 56 svinlefrar, 3 nötlungor, 3 svinnjurar, 4 ko- och 5 svinjufver.
Inelfvor	7	—	10	6	6	24	6	9	2	6	8	4	88	24	64	68	20	—	—	88	
Rökt sill.....	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	1	35 lådor.
Frukt och bär.....	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	3	3	—	—	3	—	—	3	Apelsiner, körsbär och vindrufvor.
Summa	101	118	171	200	291	249	198	116	125	148	163	131	2,011	381	1,630	1,790	216	5	1,458	553	

Tab. 7. Uppgift å af Göteborgs

Varans art	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	S u m m a	Varuinnehafvarens hemvist	
														Göteborg	Landsorten
Kött af storboskap.....	11	7	9	18	20	25	32	22	16	11	12	12	195	5	190
» » kalv	—	4	8	9	11	14	11	8	4	6	7	3	85	13	72
» » får	—	1	1	—	—	1	—	3	1	—	—	—	7	1	6
» » häst	—	2	—	—	1	2	—	3	1	2	—	—	11	1	10
» » elg	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	3	1	2
Inelfvor.....	80	82	100	66	87	98	150	154	158	124	92	98	1,289	279	1,010
Köttfärs	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—
Tamfågel	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Villebråd	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—
Summa	91	96	118	94	119	140	194	190	182	146	111	113	1,594	303	1,291

helsopolis anhållna födoämnen.

Varans beskaffenhet	Varan anhållen								Varan till människoföda		Anmärkningar		
	Sjukt	Skämdt	Sjelfödt	å torg	i slagteri	i upplagsmagasin	i körfabrik eller charkuteriwerkstad	i handelslokal	å jernvägsstation	å fartyg		användbar	otjenlig
	175	20	—	94	22	18	3	—	48	10	148	47	{173 hela kroppar och 22 partier. Partierna jemte 25 hela kroppar otjenliga till människoföda.
	50	6	29	32	29	4	—	—	5	15	8	77	{80 hela kroppar och 5 partier. Partierna jemte 72 hela kroppar till människoföda otjenliga.
	6	1	—	4	—	—	—	1	1	1	1	6	{6 hela kroppar och 1 parti. Partiet jemte 5 hela kroppar otjenliga till människoföda.
	10	1	—	—	1	—	—	1	5	4	10	1	{10 hela kroppar jemte ett skämdt parti om 50 kilo Partiet till människoföda otjenligt.
	1	2	—	2	—	—	—	—	1	—	1	2	Hela kroppar.
	1,263	26	—	240	972	3	59	3	8	4	—	1,289	{4 par kalv, 177 par svin och 596 par nöttungor, 2 svin, 3 nötk- och 4 kalvhjortar, 2 nöttungor, 8 svinnjurar, 5 kalv, 106 får, 85 svin och 253 nötlefrar, 3 partier nötmagar och tarmar samt 44 kojufver.
	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	Större parti.
	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	Höna.
	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	Rapphöns.
Summa	1,506	59	29	374	1,024	25	63	5	69	34	168	1,426	

Tab. 8. Uppgift på af helsopolisen undersökta fall

Månad	Å t o r g												Å j e r n-					
	Kungstorget			Olskroks- torget			Masthuggstorget			Stigbergs- torget			Kusttorget			Statens banas		
	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp
Januari	1,106	745	394	9	5	1	143	56	5	—	4	—	17	13	1	50	658	109
Februari	1,168	855	448	11	4	—	188	67	6	—	7	—	25	18	1	62	677	124
Mars	1,167	960	417	10	4	—	199	102	17	—	25	3	31	23	—	56	917	132
April	1,168	1,207	409	10	7	—	192	124	17	—	12	—	23	31	—	36	865	100
Maj	1,012	1,265	455	7	13	—	122	84	4	1	14	—	16	25	—	37	813	127
Juni	1,058	1,170	765	4	3	—	117	84	8	—	10	—	14	22	—	72	836	198
Juli	1,077	1,047	2,072	6	12	—	89	77	30	—	10	1	19	26	2	17	595	155
Augusti	1,096	912	3,618	11	1	—	102	67	56	—	3	4	16	11	12	50	570	198
September	1,525	1,051	3,768	18	4	4	202	67	116	—	7	20	27	17	24	120	586	325
Oktober	1,627	909	2,716	24	5	5	279	95	79	1	12	6	33	18	17	98	575	386
November	1,745	1,059	1,011	23	8	2	374	98	56	—	13	10	34	33	16	91	873	310
December	1,901	929	609	24	9	1	430	87	33	1	7	4	44	22	7	110	723	159
Summa	15,650	12,109	16,682	157	75	13	2,437	1,008	427	3	124	48	299	259	80	799	8,688	2,323

nötkreaturskött samt kalv- och fårköp.

vägarnes godsmagasin									Å fartyg läggande till vid						I stadens slagthus			S u m m a		
Bergslageras			Vestkustbanans			Boråsbanans			Skeppsbron			Lilla Bommen			Storboskap	Kalkroppar	Fårköp	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp
Storboskap	Kalkroppar	Fårköp	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp	Storboskap	Kalkroppar	Fårköp						
39	126	46	114	152	84	14	30	17	10	48	110	31	224	138	243	25	—	1,776	2,086	905
33	199	69	76	81	61	9	11	5	13	36	81	11	201	75	227	14	—	1,823	2,170	870
35	219	64	103	164	87	14	27	3	6	83	60	19	382	104	242	20	—	1,882	2,926	887
28	170	48	129	215	84	10	29	16	10	110	84	21	516	117	196	29	—	1,823	3,315	875
42	248	50	95	200	103	2	10	3	8	69	66	24	474	102	214	41	—	1,580	3,256	910
42	325	89	90	222	247	6	20	14	5	52	102	21	401	129	215	43	2	1,644	3,188	1,554
14	217	69	76	166	504	2	20	12	1	45	179	13	362	200	245	47	—	1,559	2,624	3,224
28	133	153	131	124	1,107	4	21	27	5	12	261	26	293	208	246	51	1	1,715	2,198	5,645
31	167	101	74	171	871	3	31	40	22	46	291	35	335	314	242	33	7	2,299	2,515	5,881
49	181	155	95	115	392	—	13	20	14	44	254	34	243	405	309	31	6	2,563	2,241	4,441
43	134	135	112	140	110	13	12	16	12	46	237	31	253	190	311	20	2	2,789	2,689	2,095
33	157	53	79	108	91	4	11	7	11	51	153	23	210	163	290	10	—	2,950	2,324	1,280
417	2,276	1,032	1,174	1,858	3,741	81	235	180	117	642	1,878	289	3,894	2,145	2,980	364	18	24,403	31,532	28,567

Tab. 9. Uppgift å undersökt fläsk.

Månad.	Besigtigadt fläsk					Trikinhaltigt fläsk				
	Svenskt			Amerikanskt	Från annan utländsk ort	Svenskt			Amerikanskt	Från annan utländsk ort
	Hela	Halftva	Slycken	Slycken	Slycken	Hela	Halftva	Slycken	Slycken	Slycken
Januari	3,274	132	337	76	10	—	—	—	1	—
Februari	3,739	130	240	308	2	—	—	—	2	—
Mars	4,241	103	105	489	4	—	—	—	—	—
April	3,695	100	330	150	7	1	—	—	2	—
Maj	2,570	60	419	152	—	—	—	—	4	—
Juni.....	1,333	17	223	84	3	—	—	—	—	—
Juli	590	26	682	43	1	—	—	—	—	—
Augusti	611	2	727	105	1	—	—	—	—	—
September	1,614	7	806	63	—	—	—	—	—	—
Oktober	6,798	203	674	—	10	—	—	—	—	—
November	5,314	275	544	—	8	—	—	—	—	—
December	4,590	287	309	1	10	—	—	—	—	—
Summa	35,369	1,342	5,396	1,471	56	1	—	—	9	—

Tab. 10. Uppgift å bagerierna vid slutet af år 1899.

Lokalernas läge.	Antal	Bakning af			Lokalen belägen		Bostad			Lokalen				
		husbröd	tébröd	både hus- och tébröd	ofvan jord	i källarevåning	i bageriet	sammanshängande med bageriet	utom bageriet	rymlig	liten	snygg	af medelmåttig snygghet	osnygg
Nordstaden	17	5	9	3	14	3	—	6	11	13	4	17	—	—
Sydstaden	24	4	15	5	21	3	—	10	14	14	10	23	1	—
Stampen, Olskroken, Red- bergslid och Hultmans holme	15	7	5	3	13	2	—	7	8	4	11	15	—	—
13:de och 14:de rotarne	17	3	14	—	3	14	—	7	10	12	5	16	1	—
15:de roten	3	—	3	—	1	2	—	—	3	2	1	3	—	—
12:te rotens 2:a afdelning	1	—	1	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	—
Landala	12	7	4	1	8	4	—	5	7	4	8	10	2	—
Östra och Nya Haga ...	11	5	4	2	7	4	—	4	7	7	4	11	—	—
Vestra Haga	3	1	1	1	2	1	—	1	2	3	—	2	1	—
Annedal	25	16	7	2	11	14	—	10	15	20	5	22	3	—
Masthugget	13	3	7	3	5	8	—	4	9	13	—	13	—	—
Majornas 1:ste rote.....	14	5	5	4	14	—	—	7	7	11	3	13	1	—
» 2:dra »	6	4	2	—	5	1	—	2	4	2	4	4	2	—
» 3:dje »	21	13	6	2	14	7	—	9	12	13	8	18	3	—
» 4:de »	1	—	1	—	—	1	—	1	—	1	—	1	—	—
» 5:te »	8	6	1	1	5	3	—	3	5	3	5	6	2	—
» 6:te »	4	2	1	1	4	—	—	3	1	1	3	1	3	—
Summa	195	81	86	28	128	67	—	80	115	123	72	176	19	—

Tab. 11. Uppgift å lokaler för försäljning af mjölk och gräde vid slutet af år 1899.

Lokalernas läge	Antal	Lokalen belägen		Bostad		Lokalens beskaffenhet					Försäljning af			
		ofvan jord	i källareväning	i lokalen	sammanslående med lokalen	otom lokalen	rynlig	liten	snygg	af medelmätigt snygghet	osnygg	gräde	oskummad mjölk	skummjölk
Nordstaden	37	32	5	—	18	19	23	14	37	—	—	37	37	37
Sydstaden	41	29	12	—	23	18	21	20	36	5	—	41	32	36
Stampen, Olskroken, Red- bergslid och Hultmans holme	62	60	2	—	51	11	48	14	62	—	—	62	57	62
13:de och 14:de Rotarne	50	12	38	—	20	30	41	9	49	1	—	50	48	44
15:de Roten	21	6	15	—	10	11	8	13	21	—	—	21	20	19
Landala	24	18	6	—	12	12	8	16	21	3	—	24	19	24
Östra och Nya Haga ...	36	28	8	—	24	12	30	6	36	—	—	36	31	33
Vestra Haga och Pustervik	39	29	10	—	26	13	34	5	39	—	—	39	35	36
Annedal	36	23	13	—	21	15	30	6	36	—	—	36	30	34
Masthugget	15	5	10	—	6	9	15	—	15	—	—	15	14	14
Majornas 1:ste Rote.....	7	6	1	—	3	4	6	1	6	1	—	7	1	7
» 2:dre »	8	6	2	—	4	4	6	2	8	—	—	8	4	8
» 3:dje »	11	8	3	—	4	7	11	—	11	—	—	11	3	11
» 4:de »	3	1	2	—	2	1	3	—	3	—	—	3	1	3
» 5:te »	19	14	5	—	13	6	13	6	13	6	—	19	6	19
» 6:te »	27	24	3	—	12	15	20	7	23	4	—	27	20	27
» 7:de »	6	5	1	—	3	3	6	—	6	—	—	6	6	5
Summa	442	306	136	—	252	190	323	119	422	20	—	442	364	419

Tab. 12. Af stadsfältskären i Göteborg behandlade personer år 1899.

	Summa		Januari		Februari		Mars		April		Maj		Juni		Juli		Augusti		September		Oktober		November		December	
	Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal	
	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar	Behandlade	Behandlingar
Friska och gamla sår.....	90	161	10	17	6	13	8	16	5	11	13	20	7	12	4	9	9	17	5	9	7	11	4	7	12	19
Bulnader samt fingervärk	19	67	2	11	4	6	2	9	1	5	1	2	—	—	2	7	—	—	1	6	3	10	1	4	2	7
Frakturer, luxationer och vrickningar	15	37	2	4	5	7	—	—	—	—	1	3	—	—	3	8	1	3	—	—	—	—	2	7	1	5
Utdragna tänder	212	212	17	17	15	15	9	9	17	17	21	21	14	14	19	19	15	15	22	22	19	19	24	24	20	20
Åderlåtning, koppning och massage m. m.	26	42	3	4	4	6	1	1	—	—	4	7	2	2	—	—	2	5	1	1	2	4	4	7	3	5
Summa behandlade	362		34	34	20	23	40	23	28	27	29	31	35	38	44	49	38	44	49	38	44	49	38	44	49	38
» behandlingar.....		519		53		47		35		33		53		28		43		40		38		44		49		56

Tab. 13. Öfversigt af födda i Göteborg år 1899, med fördelning på månader.

	Lefvande födda					Dödfödda					Summa födda	Deraf oäkta
	äкта		oäkta		till- samman	äкта		oäkta		till- samman		
	m.	qv.	m.	qv.		m.	qv.	m.	qv.			
Januari	119	120	27	22	288	2	3	2	1	8	296	52
Februari	128	106	22	29	285	3	3	—	—	6	291	51
Mars	132	127	35	19	313	5	2	2	1	10	323	57
April	124	109	19	37	289	2	3	—	—	5	294	56
Maj	119	94	31	35	279	3	3	1	—	7	286	67
Juni	117	115	21	24	277	2	2	1	—	5	282	46
Juli	132	118	20	30	300	3	1	1	—	5	305	51
Augusti	135	133	30	15	313	—	2	1	—	3	316	46
September	112	120	21	20	273	4	2	2	—	8	281	43
Oktober	132	123	22	16	293	—	5	—	—	5	298	38
November	132	119	18	22	291	5	2	—	1	8	299	41
December	135	159	16	32	342	3	2	—	1	6	348	49
Hela året	1,517	1,443	282	301	3,543	32	30	10	4	76	3,619	597

Tab. 14. Öfversigt af födda i Göteborg år 1899, med fördelning i församlingar.

	Lefvande födda					Dödfödda					Summa födda	Deraf oäkta
	äкта		oäkta		till- samman	äкта		oäkta		till- samman		
	m.	qv.	m.	qv.		m.	qv.	m.	qv.			
Domkyrkan	289	288	65	85	727	5	8	3	1	17	744	154
Christine svenska	118	108	28	22	276	1	—	1	—	2	278	51
Haga	210	203	62	58	533	9	4	1	2	16	549	123
Masthugget	471	439	72	84	1,066	10	10	4	—	24	1,090	160
Carl Johan	226	244	31	26	527	4	6	1	—	11	538	58
Gamlestaden	179	145	24	24	372	2	1	—	1	4	376	49
1:a Göta Artilleriregemente	5	2	—	—	7	1	1	—	—	2	9	—
Christine tyska	14	7	—	1	22	—	—	—	—	—	22	1
Mosaiska	5	4	—	—	9	—	—	—	—	—	9	—
Katolska	—	3	—	1	4	—	—	—	—	—	4	1
Hela året	1,517	1,443	282	301	3,543	32	30	10	4	76	3,619	597

Tab. 15. Befolkningens rörlighet i hvarje af Göteborgs stads församlingar år 1899.

	Folkmängd ^{31/12} 1898	Ingångna äktenskap	Födda		Döda	Öfverskott af		Folkmängd ^{31/12} 1899
			alla	deraf oäkta		levande födda + och döda -	inflyttade + och utflyttade -	
Domkyrkan.....	34,031	334	727	150	611	+ 116	+ 906	35,053
Christine svenska.....	10,710	99	276	50	160	+ 116	+ 114	10,940
Haga.....	18,244	168	533	120	298	+ 235	- 408	18,071
Masthugget.....	31,715	247	1,066	156	578	+ 488	+ 794	32,997
Carl Johan.....	17,836	128	527	57	312	+ 215	+ 155	18,206
Gamlestaden.....	8,203	87	372	48	171	+ 201	+ 804	9,208
1:a Göta Artilleriregemente.....	769	—	7	—	6	+ 1	- 21	749
Christine tyska.....	839	4	22	1	14	+ 8	+ 7	854
Mosaiska.....	552	6	9	—	16	- 7	+ 13	558
Katolska.....	201	3	4	1	3	+ 1	+ 12	214
Summa	123,100	1,076	3,543	583	2,169	1,374	2,376	126,850

Tab. 16. Dödsfall och dödlighet för månad bland kyrkoskrifna i Göteborg åren 1895—1899.

	År	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	
Döde inom staden på 1,000 inne- vånare för år räknadt.....	1895	16,3	22,4	20,7	21,9	19,5	18,9	15,3	15,9	7,6	9,7	15,5	14,2	15,1
	1896	15,3	17,5	15,1	16,0	18,5	14,0	14,1	17,6	12,4	15,4	12,4	13,9	22,4
	1897	17,0	20,4	22,2	23,1	24,4	14,1	15,5	11,0	15,2	14,4	10,9	14,0	19,3
	1898	14,6	15,7	14,7	17,8	15,7	14,4	16,7	10,9	9,2	15,3	13,4	16,1	14,7
	1899	15,9	16,6	17,5	18,2	15,8	18,7	11,4	14,2	19,2	12,1	11,5	18,2	17,0
Medeltal 1895—1899.....		15,8	19,7	18,0	19,4	18,8	16,0	14,6	13,9	12,7	13,4	12,7	15,3	17,7
Alla döda bland här kyrkoskrifna	1895	1,960	217	198	211	195	186	157	171	82	102	151	146	144
»	1896	1,913	176	148	159	179	142	153	176	126	158	135	142	219
»	1897	2,160	212	227	236	250	159	168	127	168	154	119	147	193
»	1898	1,909	183	158	195	166	156	182	121	107	169	139	170	163
»	1899	2,132	183	187	197	172	205	134	172	219	145	126	199	193

Tab. 17. Dödligheten i Göteborg år 1899 inom olika stadsdelar
bland mantalsskrifna befolkningen.

	Stadsdel	Antal innevånare	Antal döda	Döda pr mille
1	Nordstaden.....	5,981	84	14
2	Sydstaden.....	6,200	67	11
3	Otterhällan.....	3,760	69	18
4	Masthugget och Pustervik.....	12,566	174	14
5	Majornas 4:de Rote.....	1,245	25	20
6	Majornas 2:dre Rote.....	3,806	50	13
7	Masthuggsbergen.....	10,451	183	18
8	Majornas 3:dje Rote.....	7,137	111	16
9	Majornas 1:ste Rote.....	7,005	134	19
10	Haga.....	13,602	228	17
11	13:de och 14:de Rotarne.....	11,064	122	11
12	Landala och Vestra Brandtdala.....	7,495	137	18
13	Annedal och Albostaden.....	11,694	156	13
14	Stampen och Gullbergsvass.....	4,776	50	10
15	15:de Roten och Burgården.....	5,035	48	10
16	18:de Roten, Redbergslid, Olskroken.....	7,621	135	18
17	Gamlestaden.....	1,304	29	22
18	Fattighusen.....	1,630	153	94
	Summa	122,372	1,955	

Tab. 18. Dödligheten på 1,000 innevånare af den mantalsskrifna befolkningen i Göteborg under åren 1895—1899.

	Alla	Nordstaden	Sydstaden	Otterhällan	Mastlugget	Majornas 4:de rote	Majornas 2:dre rote	Masthuggsbergen	Majornas 3:dje rote	Majornas 1:ste rote	Haga	13:de o. 14:de rotarne, Hagaheden	Landala, Vestra Brantdala	Albstaden	Annedal, Gullbergsvass	Stampen, Burgården	15:de roten, Burgården	Redbergslid, Olskroken	Gamlestaden	Fattighusen
1895.....	16,1	12	15	10	24	22	14	12	14	17	15	9	19	15	17	10	18	22	22	74
1896.....	15,2	13	13	15	17	13	16	15	13	15	15	11	15	13	15	11	15	13	13	96
1897.....	17,0	13	13	17	19	20	17	17	13	18	17	10	19	15	17	12	22	9	88	
1898.....	14,7	15	12	15	13	12	12	13	12	17	16	10	16	14	13	11	15	21	21	90
1899.....	15,2	14	11	18	14	20	13	18	16	19	17	11	18	13	10	10	18	22	22	94
Medeltal:																				
1895—1899.....	15,6	13	13	15	17	17	14	15	14	17	16	10	17	14	14	11	18	17	17	88

Tab. 19. Öfversigt af meteorologiska observationerna i Göteborg år 1899.

	År	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December
Temperatur C. 1899 absolut maximum.....	+29,0	+ 9,0	+ 7,0	+11,0	+16,5	+24,0	+24,0	+29,0	+25,0	+21,0	+15,5	+13,5	+ 9,0
» » » » -minimum.....	+ 4,2	- 3,2	- 3,1	- 2,8	+ 2,1	+ 5,0	+ 9,0	+15,4	+11,2	+ 9,7	+ 5,2	+ 3,7	- 3,2
» » » medeltal.....	+ 8,33	+ 0,5	+ 1,5	+ 1,1	+ 5,0	+11,1	+15,2	+19,0	+16,2	+12,4	+ 8,7	+ 7,4	- 0,2
» 1860—94 medeltal	+ 7,13	- 0,2	- 1,0	+ 0,5	+ 5,2	+10,2	+15,1	+16,2	+15,2	+12,5	+ 7,7	+ 3,2	+ 0,1
Nederbörd 1899 m.m.	708,7	74,8	38,0	31,7	60,8	49,4	30,0	20,8	54,2	108,0	133,7	51,1	54,9
» 1860—94 medeltal m.m.	768,5	67,8	46,5	48,7	37,4	49,5	55,0	71,9	88,1	88,5	79,0	69,4	66,2
Relativ fuktighet 1899 medeltal %	74	89	83	80	74	62	64	64	63	77	77	79	79
Barometern i m.m. 1899	757,6	753,0	758,5	756,0	753,1	760,5	759,9	759,9	760,1	751,5	758,1	758,1	761,9

Tab. 21. Gångse sjukdomar i Göteborg år 1899,

fördelade på månader, enligt uppgift från 10 distriktsläkare.

	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Alla
1. Vattenkoppor. <i>Varicellæ</i>	17	10	9	25	23	8	7	5	1	12	23	8	148
2. Mässling. <i>Morbilli</i>	—	1	1	—	—	2	3	14	14	154	718	608	1,515
3. Skarlakansfeber. <i>Scarlatina</i>	30	17	36	28	40	32	16	34	33	41	46	10	363
4. Rash. <i>Roseola febrilis</i>	2	—	2	3	2	—	1	—	—	—	1	—	11
5. Feber af obestämd art. <i>Febricula</i>	—	—	4	1	2	—	4	1	2	2	4	—	20
6. Nervfeber. <i>Typhus abdominalis</i>	—	—	2	—	4	—	1	20	44	16	2	2	91
7. Inhemsk kolera. Barnkolera. <i>Cholera nostras et Cholera infantum</i>	—	—	—	—	—	—	5	4	3	—	—	—	12
8. Påssjuka. <i>Parotitis</i>	1	1	2	—	3	—	5	—	5	3	—	2	22
9. <i>Influenta</i>	599	1,641	442	66	4	—	—	—	—	—	68	90	2,910
10. Kikhosta. <i>Pertussis</i>	18	15	25	65	89	71	103	142	66	65	93	64	816
11. Difteri. <i>Diphtheria</i>	15	7	7	11	8	8	5	6	9	7	6	13	102
12. Strypsjuka, <i>Croup</i>	2	3	3	2	4	—	2	2	2	1	4	2	27
13. Ros. <i>Erysipelas</i>	28	24	25	12	25	25	16	21	13	16	20	9	234
14. Varfeber. <i>Pyæmia</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
15. Barnsängsfeber. <i>Febris puerperalis</i>	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
16. Chancre. <i>Ulcus venereum simplex</i>	—	3	2	1	1	4	1	3	2	—	2	1	20
17. Dröppel. <i>Gonorrhoea</i>	4	5	9	7	6	10	10	14	8	9	18	12	112
18. <i>Syphilis</i>	1	—	4	1	—	1	2	1	—	2	3	—	15
19. Fyllerigalenskap. <i>Delirium tremens</i>	6	5	3	3	7	18	3	6	5	6	14	6	82
20. Hjärt- och hjertsäcksinflammation. <i>Endo- et Pericarditis</i>	2	7	8	12	7	3	8	5	5	4	9	2	72
21. Luftstrupskatarr. <i>Laryngitis catarrhalis</i>	64	60	79	44	58	26	13	23	21	30	36	25	479
22. Lungkatarr. <i>Bronchitis</i>	788	680	839	610	721	497	355	499	392	450	691	764	7,286
23. Lunginflammation. <i>Pneumonia</i>	58	45	68	77	76	69	33	33	23	42	66	100	690
24. Lungsäcksinflammation. <i>Pleuritis</i>	15	15	24	25	19	17	9	19	11	19	13	18	204
25. Halsfluss. <i>Angina tonsillaris</i>	163	156	173	159	203	138	119	153	128	125	174	82	1,773
26. Akut magkatarr. <i>Gastritis acuta</i>	57	33	40	64	77	68	79	162	76	65	59	51	831
27. Akut tarmkatarr. <i>Enteritis et Colitis</i>	163	134	197	164	185	243	521	1,285	433	219	274	171	3,989
28. Blindtarmsinflammation. <i>Typhlitis, Perityphlitis</i>	11	13	5	5	20	6	5	9	3	6	7	9	99
29. Bukhinneinflammation. <i>Peritonitis</i>	2	1	1	3	1	4	1	3	2	—	4	2	24
30. Blåskatarr. <i>Cystitis</i>	7	9	6	7	9	10	6	11	8	7	11	3	94
31. Njurinflammation. <i>Nephritis</i>	15	12	16	9	8	10	6	7	6	11	12	11	123
32. Muskelreumatism. <i>Rheumatismus muscularis</i>	37	24	56	47	67	39	66	70	67	74	61	30	638
33. Reumatisk feber. <i>Rheumatismus articularis</i>	33	28	48	57	49	37	32	31	24	35	41	28	443
34. <i>Erythema multiforme</i>	2	1	1	5	1	1	2	—	3	1	—	—	17
35. Knölros. <i>Erythema nodosum</i>	8	11	5	8	15	6	9	4	4	1	7	6	84
36. Nässelutslag. <i>Urticaria</i>	8	9	9	7	4	9	6	8	5	8	7	1	81
37. Bältros. <i>Herpes Zoster</i>	5	2	7	4	15	2	4	8	6	6	7	3	69
38. Förgiftningssjukdom. <i>Intoxicatio</i>	2	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	4
Summa	2,163	2,972	2,158	1,532	1,754	1,364	1,460	2,603	1,424	1,437	2,501	2,134	23,502

Tab. 22. Sammandrag öfver de epidemiska sjukdomarne i Göteborg år 1899.

	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa
Difteri	32	18	23	20	22	15	12	11	12	16	16	26	223
Skarlakansfeber	58	61	52	55	72	55	40	52	60	87	88	39	719
Nervfeber.....	6	5	9	3	2	2	2	47	54	25	10	4	169

Tab. 23. Öfversigt af smittosamma sjukdomar inom Göteborg åren 1890—1899.

	1890		1891		1892		1893		1894		1895		1896		1897		1898		1899	
	Insjuk- nade	Döde	Insjuk- nade	Döde	Insjuk- nade	Döde	Insjuk- nade	Döde	Insjuk- nade	Döde	Insjuk- nade	Döde	Insjuk- nade	Döde	Insjuk- nade	Döde	Insjuk- nade	Döde	Insjuk- nade	Döde
Smittkoppor	—	—	—	—	39	3	147	10	130	15	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Mässling	947	81	909	25	758	64	12	—	1,292	24	1,067	54	438	8	2,370	57	1,100	32	1,515	38
Skarlakansfeber	627	128	118	15	78	13	236	17	362	36	744	72	467	28	150	6	291	9	719	27
Fläcktyfus.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tarmtyfus	148	8	133	12	100	10	113	9	122	9	88	9	457	34	161	17	132	15	169	10
Rödsot.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Påssjuka	10	—	8	—	128	—	608	—	20	—	66	—	45	—	239	—	100	—	22	—
Influensa	5,670	25	4,870	33	2,622	46	3,960	29	945	2	2,858	26	1,424	6	1,971	8	425	—	2,910	17
Kikhosta	1,246	54	838	42	1,165	52	358	26	460	25	572	26	457	22	1,641	126	415	17	816	30
Difteri	111	10	40	3	33	5	41	4	541	73	939	73	829	44	691	38	317	13	223	13
Strypsjuka.....	15	18	8	2	8	7	11	9	37	28	36	21	54	13	35	10	25	6	24	5

Tab. 24. Fortsättning.

Dödsorsakernas benämning	De aflidnas										Lefnadsålder						Summa			Dödsorsakernas benämning																														
	0—6 månad.		6—12 månad.		1—5 år		5—10 år		10—15 år		15—20 år	20—40 år		40—60 år		60—80 år		Öfver 80 år			Okänd ålder		Man- køn	Qvin- køn	Båda																									
	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.		qv.																													
IV. Kroniska infektionssjukdomar.																																																		
32. Tuberkelsjukdom. <i>Tuberculosis:</i>																																																		
a) Lungsot. <i>Tuberculosis v. phthisis pulmonum</i>	3	...	1	1	17	14	7	2	8	6	9	16	77	59	53	39	16	26	...	2	...	1	191	166	357	Kroniska infektionssjukdomar. Tuberkelsjukdom. Lungsot.																								
b) Hjerntuberkulos. <i>Tuberculosis cerebri. Meningitis tuberculosa</i>	1	3	8	1	13	15	5	6	2	3	2	2	2	1	33	31	64	Hjerntuberkulos.																								
c) Ben- och ledgångstuberkulos. <i>Tuberculosis ossium et articulationum</i>	1	...	3	1	3	2	1	...	2	1	11	3	14	Ben- och ledgångstuberkulos.																								
d) Tuberkulos i andra organ samt allmän tuberkulos. <i>Tuberculosis aliorum organorum et t. universalis</i>	1	6	5	1	2	...	1	1	...	8	7	1	1	17	17	34	Tuberkulos i andra organ etc.																								
33. Syfilis (förvärfvad). <i>Syphilis</i>	2	1	3	3	Syfilis (förvärfvad).																								
36. Andra kroniska infektionssjukdomar. <i>Aliæ infectiones chronice</i>	2	2	...	2	Andra kroniska infektionssjukd.																								
Summa	4	4	10	2	39	35	16	12	11	10	14	18	89	68	55	41	16	27	...	2	...	1	254	220	474																									
V. Konstitutionela sjukdomar.																																																		
39. Engelska sjukan. <i>Rachitis</i>	2	1	4	1	6	2	8	Engelska sjukan.																								
41. Andra konstitutionela sjukdomar. <i>Aliæ cachexiæ</i>	1	...	1	1	...	1	2	6	2	6	8	14	Andra konstitutionela sjukdomar.																								
Summa	2	1	4	1	1	...	1	1	...	1	2	6	2	12	10	22																									
VI. Kroniska förgiftningssjukdomar.																																																		
44. Kronisk alkoholsjukdom. <i>Alcoholismus chronicus</i> ... <i>Delirium tremens</i>	1	6	1	2	1	8	3	11	Kronisk alkoholsjukdom.																								
Summa	1	6	1	2	1	8	3	11																									
VII. Sinnessjukdomar.																																																		
46. Sinnessjukdom. <i>Insania</i>	4	...	2	2	...	2	6	4	10	Sinnessjukdom.																								
Summa	4	...	2	2	...	2	6	4	10																									

Tab. 24. Fortsättning.

Dödsorsakernas benämning	De aflidnas										lefnadsålder						Summa			Dödsorsakernas benämning			
	0-6 månad.		6-12 månad.		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år	20-40 år	40-60 år	60-80 år	Öfver 80 år	Okänd ålder	Man- køn	Qvin- køn	Båda				
	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.							
XIV. Urinorganens sjukdomar.																					<i>Urinorganens sjukdomar.</i>		
92. Akut njurinflammation. <i>Nephritis acuta</i>	1	2	2	...	2	2	5	9	14	Akut njurinflammation.			
93. Kronisk njurinflammation. <i>Nephritis chronica</i>	1	1	6	6	24	13	37	Kronisk njurinflammation.			
94. Uremi. <i>Uræmia</i>	1	2	3	Uremi.				
95. Urinblåseinflammation. <i>Cystitis</i>	2	...	1	...	3	...	3	Urinblåseinflammation.				
Summa	1	2	3	...	2	1	8	8	1	...	33	24	57				
XV. Qvinliga könsorganens sjukdomar.																					<i>Qvinliga könsorganens sjukdomar.</i>		
100. Lifmoderblödning. <i>Metrorrhagia</i>	1	1	Lifmoderblödning.			
101. Bäckeninflammation. <i>Pelveoperitonitis Abscessus pelvis</i>	1	1	Bäckeninflammation.			
102. Missfall och svår barnsbörd. <i>Abortus et partus difficilis</i>	2	2	Missfall och svår barnsbörd.			
Summa	4	4				
XVI. Rörelseorganens och bensystemets sjukdomar.																					<i>Rörelseorganens och bensystemets sjukdomar.</i>		
105. Ledgångsinflammation. <i>Arthrit. Synovitis</i>	1	1	1	Ledgångsinflammation.			
106. Beninflammation. <i>Ostitis. Osteomyelitis</i>	1	1	1	Beninflammation.			
Summa	1	1	2	2				
XVII. Hud- och bindväfssjukdomar.																					<i>Hud- & bindväfssjukdomar.</i>		
109. Bulnad. <i>Phlegmone. Abscessus</i>	1	1	1	1	2	Bulnad.			
111. Andra hud- och bindväfssjukdomar. <i>Alii systematis cutanei et telæ connexive morbi</i>	1	1	1	Andra hud- och bindväfssjukdomar.			
Summa	...	1	1	1	1	2	3				

Tab. 24. Fortsättning.

Dödsorsakernas benämning	De aflagdnas										Lefnadsålder										Summa			Dödsorsakernas benämning		
	0-6 månad.		6-12 månad.		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år		20-40 år		40-60 år		60-80 år		Öfver 80 år		Okänd ålder		Man- køn		Qvin- køn	Båda
	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.						
116. Sjelfmord. <i>Suicidium</i> .																										
1) Dränkning. <i>Submersio</i>	1	...	1	Dränkning.
5) Hängning. <i>Strangulatio</i>	3	2	5	Hängning.	
8) Sår. <i>Vulnus</i>	1	...	1	Sår.	
Skottsår	2	...	2	Skottsår.	
Sticksår	2	...	2	Sticksår.	
9) Förgiftning. <i>Veneficium</i> .																										
Fosfor	4	...	4	Fosfor.
117. Mord. Dråp. <i>Homicidium</i> .																										
10) Andra olyckshändelser. <i>Alii casus mortiferi</i>	1	1	...	1	Andra olyckshändelser.	
Summa	1	10	6	16		
119. Ej uppgifven dödsorsak	5	3	1	...	1	1	1	13	7	20	Ej uppgifven dödsorsak.	
Summa	163	137	90	49	125	128	32	34	24	23	29	28	177	136	214	167	195	253	37	88	2	1	1088	1044	2132	
	300		139		253		66		47		57		313		381		448		125		3					

Tab. 26. Dödsorsakerna i Göteborg år 1899

	Nordstaden	Sydstaden	Oterhällan	Mashugget	Maj, 4:de rote	Maj, 2:dra rote
Bildningsfel och medfödda sjukdomar	1	2	3	12	2	4
Ålderdomssjukdomar	3	5	2	5	1	2
Akuta infektionssjukdomar	4	7	4	20	—	1
Kroniska infektionssjukdomar	14	11	12	35	4	14
Konstitutionela sjukdomar	1	1	1	2	—	—
Kroniska förgiftningssjukdomar	1	—	1	1	—	—
Sinnessjukdomar.....	—	—	—	—	—	—
Nervsystemets sjukdomar.....	7	6	8	16	4	6
Öronsjukdomar	—	—	—	1	—	—
Cirkulationsorganens sjukdomar.....	20	12	10	15	2	4
Andningsorganens sjukdomar	11	4	11	25	5	7
Matsmältningsorganens sjukdomar.....	11	7	7	14	3	6
Urinorganens sjukdomar	4	1	2	8	2	2
Qvinliga könsorganens sjukdomar	—	—	—	—	—	—
Rörelseorganens och bensystemets sjukdomar.....	—	—	—	—	—	—
Hud- och bindväfssjukdomar	—	—	—	—	—	—
Svulster.....	2	10	7	12	2	4
Väldsam död: olyckshändelse eller våda	3	—	1	7	—	—
sjelfmord.....	2	1	—	1	—	—
Summa	84	67	69	174	25	50

bland här kyrkoskrifna, fördelade på stadsdelar.

Mashugsbergen	Maj, 3:dje rote	Maj, 1:ste rote	Haga	13-14:de rot. Hagaheden	V. Branddala	Landala, Albstaden	Annedal, Albstaden	Gullbergsvass	Stampen, Burgården	15:de roten, Burgården	Redbergslid, Oskroken	Gamlestaden	Fattighusen	Obekant bostad	Summa
12	3	9	8	1	9	10	9	1	11	3	2	—	—	—	102
2	4	8	14	6	2	5	—	—	2	1	13	—	—	—	75
22	16	24	15	10	20	10	5	5	7	3	4	—	—	—	177
49	23	34	59	13	40	44	10	12	36	7	22	—	—	—	439
—	1	1	1	1	2	3	2	—	2	—	1	—	—	—	19
—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	11
—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	8
7	11	7	14	11	7	8	2	5	13	1	15	—	—	—	148
—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
13	12	7	41	32	12	21	3	5	9	3	49	—	—	—	270
34	10	12	33	17	16	20	5	10	19	2	12	—	—	—	253
24	12	14	13	8	19	18	5	4	21	5	3	—	—	—	194
5	2	3	6	3	2	4	—	1	5	1	5	—	—	—	56
1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3
8	9	9	17	12	5	12	3	5	5	—	13	—	—	—	136
4	4	4	2	5	2	—	4	—	4	2	2	—	—	—	44
1	1	—	2	—	1	—	1	—	—	1	1	—	—	—	12
183	111	134	228	122	137	156	50	48	135	29	153	—	—	—	1,955

Tab. 27. Dödsorsakerna bland här kyrkoskrifna, som år 1899 afidit utom staden.

	De aflidnas lefnadsålder											Summa															
	0-6 månader		6-12 månader		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år		20-40 år		40-60 år		60-80 år		Öfver 80 år		Okänd ålder		Mankön	Qvinlön	Båda		
	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.					
1. Bildningsfel och medfödda sjukdomar	1	3	1	1	1																			3	4	7	
2. Ålderdomssjukdomar																	1		3							4	4
3. Akuta infektionssjukdomar	1		1		2						1			1		1									5	2	7
4. Kroniska infektionssjukdomar		1			3	3	1	1		1	1	12	6	3	2						1			20	15	35	
5. Konstitutionela sjukdomar			1							1					1									1	2	3	
6. Sinnessjukdomar													1		1									2		2	
7. Nervsystemets sjukdomar	1	1			1	1					2	2	1	3	1	1								6	8	14	
8. Cirkulationsorganens sjukdomar	1							1		1	2	1	2	1		2								5	6	11	
9. Andningsorganens sjukdomar	2	1	1	2		2		1			4		2	1	2	1	2							13	8	21	
10. Matsmältningsorganens sjukdomar	4		4	4	1	1	1					2	1	1	1	1	1							14	8	22	
11. Urinorganens sjukdomar											1													1		1	
12. Qvinliga könsorganens sjukdomar												1													1	1	
13. Svulster													1		2									3		3	
14. Våldsamt död: olyckshändelse eller våda ... Sjelfmord					1			1		5		9		3	1	1				1				21	1	22	
15. Ej uppgifven dödsorsak	5	3	1		1						3	1		2	2				1	1				13	7	20	
Summa	15	9	9	7	10	7	2	2	1	1	6	3	37	13	16	13	10	7	2	4	2	1	110	67	177		

Tab. 28. Dödsorsakerna i Göteborg år 1899 bland främlingar.

	De aflidnas lefnadsålder												Summa												
	0-6 månader		6-12 månader		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år		20-40 år		40-60 år		60-80 år		Öfver 80 år		Okänd ålder		Mankön	Qvinkön	Båda
	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.					
1. Medfödda sjukdomar	2																						2		2
2. Ålderdomssjukdomar																	1	2					2	1	3
3. Akuta infektionssjukdomar.....		2			1					1	2			1	1								3	5	8
4. Kroniska »				1					1		5		2										9		9
5. Konstitutionela sjukdomar.....								1		1			1										1	2	3
6. Sinnessjukdomar.....														1										1	1
7. Nervsystemets sjukdomar.....									1		2								1				3	1	4
8. Cirkulationsorganens sjukdomar.....											1		2	1	2								5	1	6
9. Andningsorganens sjukdomar.....		2			1				1	1		2	1	1	5								4	10	14
10. Matsmältningsorganens sjukdomar.....	1	1			1						2	1	4	1	1	1							6	7	13
11. Urinorganens sjukdomar											2				1								3		3
12. Svulster.....													1			2							1	2	3
13. Våldsam död: Olyckshändelse eller våda Sjelfmord.....									1		7									1	1		9	1	10
Summa	3	5			1	3			1	3	3	23	1	9	8	6	9	3	1	1	1	1	49	32	81

Tab. 29. Dödsfall på 1,000 innevånare i nedanstående sjukdomar årligen 1895—1899, samt medeltal för denna och föregående 5-årsperiod.

	1895	1896	1897	1898	1899	Medeltal	
						95—99	90—94
Dödsfall i tuberkulos.....	3,7	2,3	3,1	2,6	2,7	2,9	3,2
» i pneumoni	1,3	1,4	1,6	1,3	1,3	1,4	1,8
« i bronchit (barn).....	0,3	0,3	0,6	0,3	0,3	0,4	0,6
» i nephrit	0,4	0,5	0,4	0,3	0,4	0,4	0,5
» i cancer.....	0,8	0,8	1,0	1,1	1,0	0,9	0,9
» i diarrhé (barn).....	0,9	1,2	1,0	0,6	0,9	0,9	1,1
» i typhus abdominalis.....	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Tab. 30. Jemförande öfversigt af antalet dödsfall i folksjukdomar samt några andra sjukdomar i Göteborg åren 1890—1899.

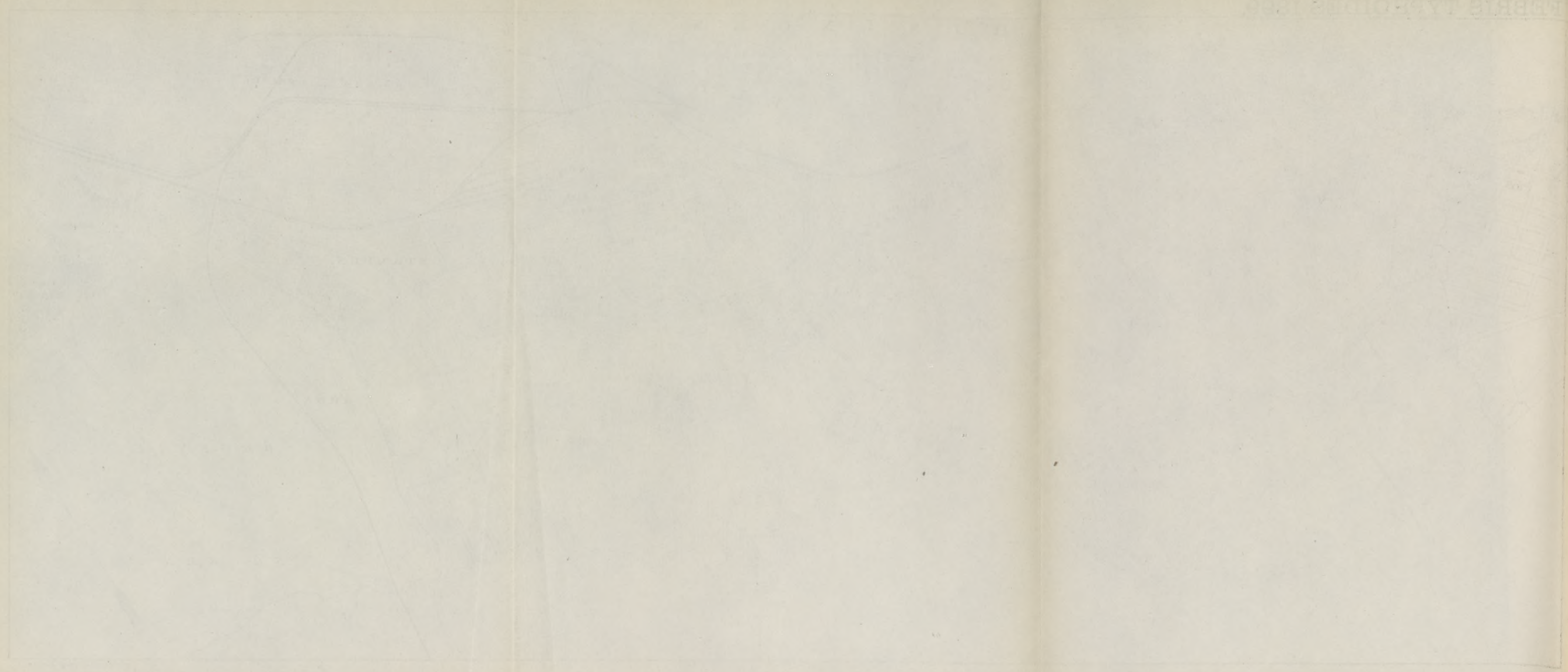
Dödsorsaker	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	Medeltal för de 10 åren
Smittkoppor	—	—	3	10	15	—	—	—	—	—	2,8
Mässling	81	25	64	—	24	54	8	57	32	38	38,8
Skarlakansfeber	128	15	13	17	36	72	28	6	9	27	35,1
Fläcktyfus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tarmtyfus	8	12	10	9	9	9	34	17	15	10	13,8
Rödsot	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Epidemisk influensa	25	33	46	29	2	26	6	8	—	17	19,8
Epidemisk hjärnfeber.....	1	1	3	4	1	—	—	—	—	—	—
Kikhosta	54	42	52	26	25	26	22	126	17	30	42,0
Difteri och strypsjuka.....	28	5	12	13	101	94	57	48	19	18	39,5
Varfeber	4	7	6	11	14	6	13	14	13	13	10,1
Barnsängsfeber	4	5	13	11	6	5	3	5	1	3	5,6
Lungsot.....	346	332	306	275	273	299	269	343	318	332	309,8
Hjerntuberkulos.....	52	61	78	47	54	84	56	66	74	61	63,8
Luftrörsinflammation, akut och kronisk	115	98	130	81	94	87	80	114	76	73	94,8
Lunginflammation	217	199	204	175	140	154	159	192	160	159	175,9
Inflammation i mage och tarmar, akut och kronisk	105	156	153	158	150	105	153	129	102	143	135,4

Year	Jan	Feb	Mar	Apr	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	Total
1871	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1872	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1873	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1874	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1875	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1876	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1877	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1878	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1879	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1880	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1881	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1882	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1883	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1884	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1885	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1886	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1887	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1888	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1889	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1890	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1891	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1892	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1893	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1894	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1895	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1896	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1897	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1898	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1899	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200
1900	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1200

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY
 540 EAST 57TH STREET, CHICAGO, ILL. 60637
 TEL: 773-936-3200 FAX: 773-936-3201
 WWW.CHICAGO.LIBRARY.EDU

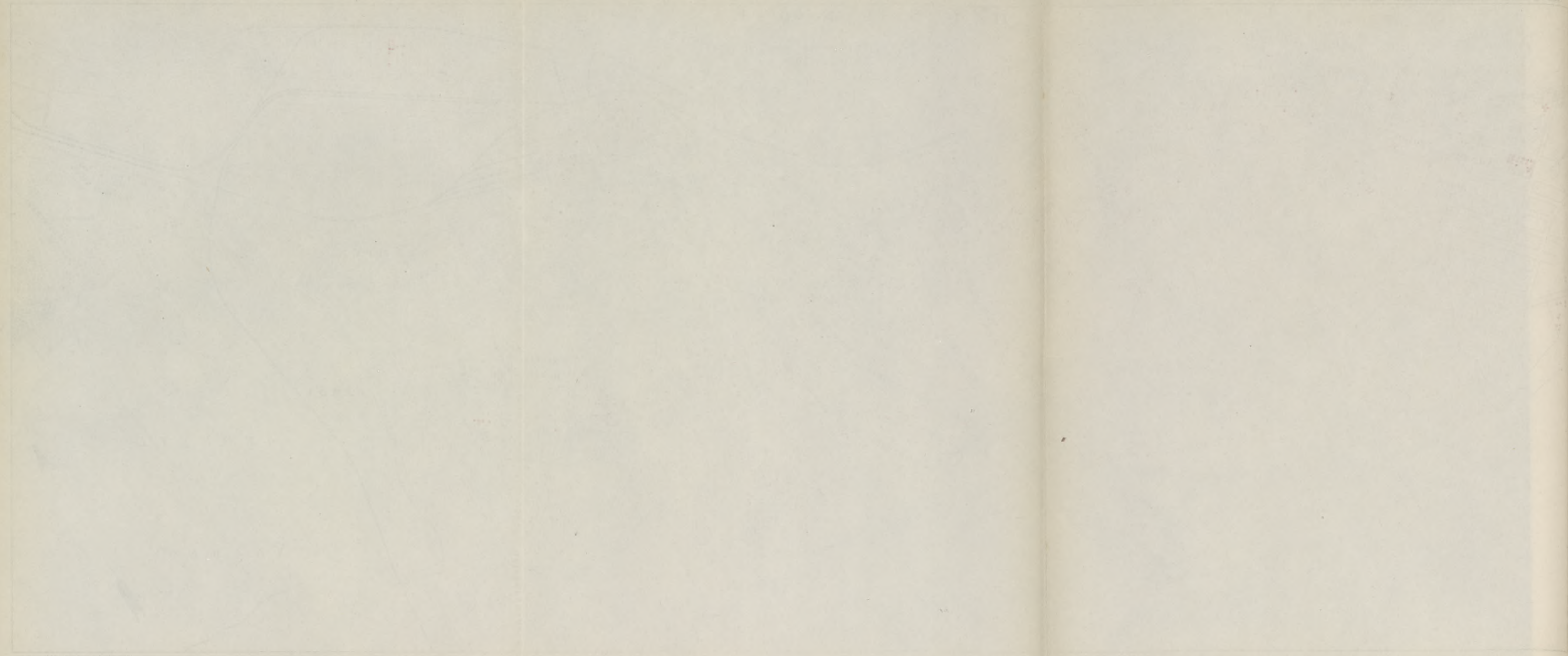
FEBRIS TYPHOIDES 1899.

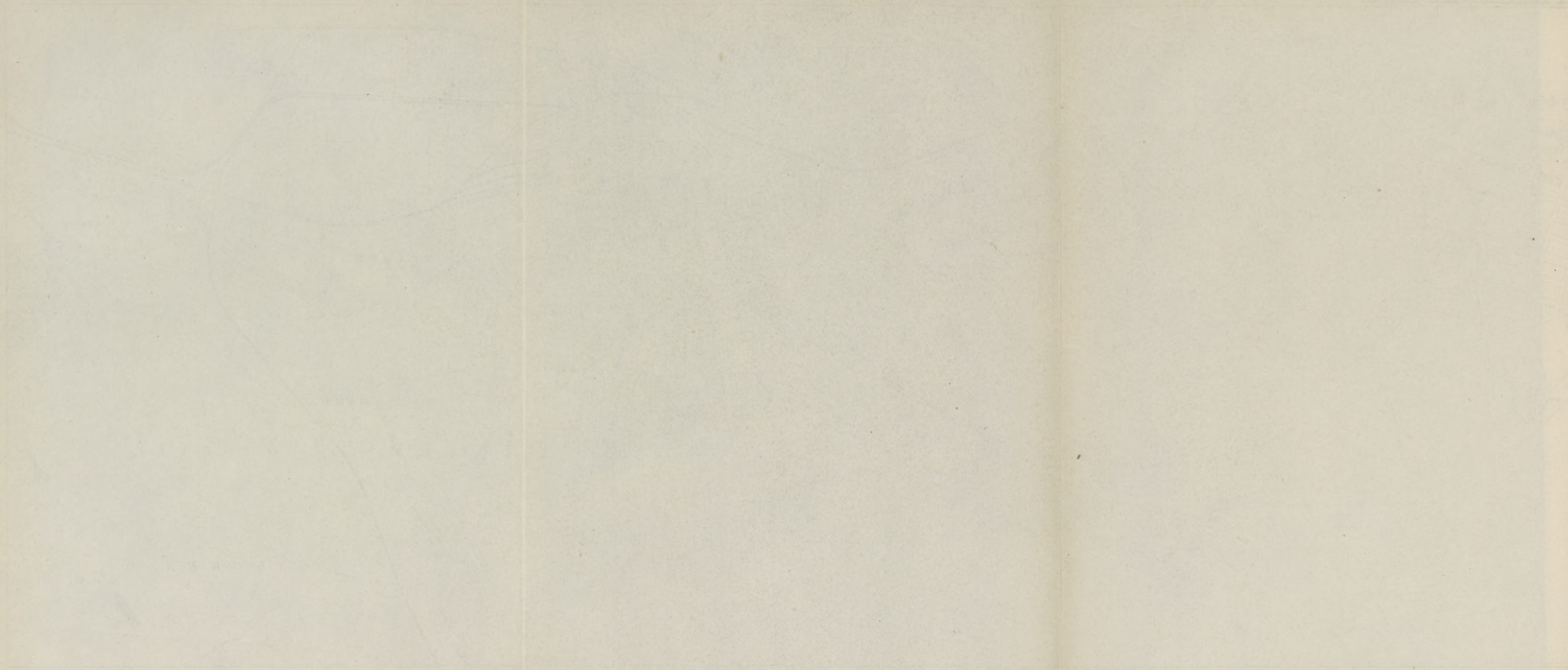
SCARLATINA 1899.

DIPHThERIA 1899.

BESKRIFNING

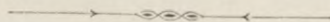
ÖFVER

ALLMÄNNA OCH SAHLGRENSKA SJUKHUSETS NYBYGGNAD Å ÄNGGÅRDEN

AF

CARL LAMBERG.

ORDFÖRANDE I BYGGNADSKOMITÉN.

GÖTEBORG.

GÖTEBORGS HANDELSTIDNINGS AKTIEBOLAGS TRYCKERI.
1900.

BESKRIFNING

ÅLLMÄNNA OCH SÄLLSKAPENS SÖKNHETS

NYBYGGNAD & ÅRBEREDNING

CARL JÄNBERG

1852

Sjukhusbyggnadens tillkomst.

Redan i December 1885 hade af de båda dåvarande öfverläkarne å Sahlgrenska sjukhuset, hrr v. Sydow och Lindh ingifvits framställning till Direktionen för nämnda sjukhus om beredande af ökad utrymme å sjukhuset, hvilken framställning föranledde skrifvelse från Direktionen till stadsfullmäktige med anhållan om vidtagande af lämpliga åtgärder för vinnande af nämnda syfte. Efter det stadsfullmäktige återförvisat ärendet för utredning till Direktionen inkom densamma i April 1886 med förslag att genom tillbyggnad af det gamla sjukhuset åstadkomma den behöfliga ökningen af utrymmet, ett förslag, hvaremot bl. a. d:r Lindh reserverade sig, anseende detta ur många synpunkter olämpligt. Stadsfullmäktige remitterade då frågan till en af 7 personer bestående beredning, hvilken den 22 April 1890 inkom med förslag att å den s. k. Carlsrotomten uppföra ett mindre sjukhus för omkr. 70 sängar. Efter det såväl Direktionen som öfverläkarne i flera till stadsfullmäktige ställda skrivelser yttrat sina åsigt för och emot det ifrågasatta nya sjukhusbygget, beslöto stadsfullmäktige den 19 Mars 1891, att ett nytt sjukhus, som skulle ställas under särskild styrelses förvaltning skulle uppföras samt tillsatte en ny beredning med uppdrag att inkomma med förslag ej mindre till plats för det nya sjukhuset än äfven dess storlek och beskaffenhet samt deröfver inkomma med ritningar och kostnadsförslag, hvarvid stadsfullmäktige bl. a. förklarade att beredningen vid förslag till plats för sjukhuset ej vore bunden vid plats inom stadens område. Denna beredning inkom den 31 Oktober 1891 med yttrande, hvaruti densamma efter att hafva noggrant vägt alla fördelar

och olägenheter af de inom stadsområdet tillgängliga platser för en ny sjukhusbyggnad hemställde, att stadsfullmäktige efter beslut om förvärfvande åt Staden af sterbhusdelägarnes efter apothekaren A. H. Gren andelar i stora och lilla Änggårdarne i Örgryte socken, ville upplåta ett inom dessa befintligt, af beredningen å karta utmärkt område till ifrågavarande sjukhusbyggnad. Sedan drätselkammaren den 22 Dec. 1891 afstyrkt ifrågavarande inköp af Änggården beslöto stadsfullmäktige den 21 Jan. 1892 att återförvisa ärendet till den förra beredningen förstärkt med 4 nya ledamöter, hvilken beredning efter underhandling med egarne till nämnde gårdar inkom med yttrande, deruti den vidhöll yrkandet om inköp af Änggården, synnerligen sedan priset nu nedsatts från 300 till 250 tusen kronor och en del besvärande vilkor bortfallit. Sedan drätselkammaren nu på grund af ytterligare utredning funnit skäligt att i sitt uttalande den 23 Aug. 1892 tillstyrka ifrågavarande inköp blef detta också den 15 Sept. 1892 stadsfullmäktiges beslut, hvarvid fullmäktige tillsatte en beredning bestående af hrr v. Sydow, I. Wærn, Fr. Belfrage, F. O. Pettersson och J. Waller med uppdrag att inkomma med kostnadsförslag och ritningar till ett sjukhus å nämnda plats. Sedan denna berednings första förslag af 21 Dec. 1892 angående utsättande af pris till täflingsritningar för ifrågavarande byggnad af stadsfullmäktige återremitterats, inkom densamma åter den 24 Jan. 1893 med ett nytt förslag till sådan täfling, dervid bland annat sammanlagda beloppet af priserna blifvit höjdt från 3,000 till 5,250 kronor samt andra ändringar i programmet vidtagits, och blef detta program af fullmäktige den 16 Febr. 1893 godkänt. Sedan täflingen blifvit utlyst och förslag och ritningar inkommit aflade beredningen den 17 Nov. 1893 berättelse öfver täflingens utgång, hvarvid ej mindre än 20 förslag inkommit, hvilka granskats af till ledamöter i prisnämnden utsedde öfverläkaren F. W. Warfvinge, professor K. Linroth och hofintendenten A. Kumlien och tillerkändes första priset åt arkitekt D. Manchot i Mannheim, andra priset åt arkitekt E. Hagberg i Berlin, tredje åt de med märket Festinanter confectum försedda ritningar, hvars författare underlåtit lemna namnsedel och derföre ännu var okänd.

Sedan beredningen derefter för uppgörande af slutligt förslag och ritningar till den nya sjukhusbyggnaden anlitat såsom sakkunnigt biträde hofintendenten A. Kumlien, inkom beredningen den 22 Maj 1894 med 22 st. af hr Kumlien efter öfverläggningar med beredningen uppgjorda ritningar jemte kostnadsförslag, hvaraf framgick bl. a.

att anstalten skulle byggas successive, men med plan att efter dess slutliga fullbordande lemna utrymme för 600 sjuksängar,

att den del af anstalten, som först skulle komma till utförande skulle afses för 137 sjuksängar samt

att administrations- och ekonomibyggnaden skulle tilltagas så att de med framtida tillbyggnader och förändringar skulle komma att blifva tillräckliga för anstalten sedan den i sin helhet blifvit fullbordad.

Detta förslag skulle enligt uppgjord beräkning af hr Kumlien kunna utföras för en kostnad af 672,000 kronor, men enligt beräkning af beredningens ledamot, byggmästaren F. O. Pettersson för 720,774 kronor 87 öre, således 48,524 kronor 87 öre dyrare än hr Kumlien antagit. Förslaget omfattade ett administrationshus med mottagningsrum, poliklinik, operationsrum samt en sjukafdelning å 5 rum m. m., ett ekonomihus, 2 sjukpaviljonger, 1 isoleringspaviljong, uthusbyggnad, portvaktstuga och ett mindre obduktionshus af trä. Dessa ritningar och förslag underställdes K. med. styrelsens pröfning, som i allo gillade och vitsordade desamma. Stadsfullmäktige återremitterade den 27 Sept. 1894 ärendet till beredningen dels för vidare utredning och yttrande i fråga om utfartsväg från sjukhusområdet samt detsammans planering och dränering, dels ock för uppgörande af kostnadsförslag öfver inventarier och utredningseffekter till första anläggningen samt approximativ beräkning af de årliga utgifterna för sjukanstaltens begagnande, och inkom beredningen med utredning af dessa frågor den 26 April 1895. Kostnadsförslaget visade då för den nu ifrågasatta byggnaden en summa af 837,689: 13 och årliga kostnaden 50,740 kr. Vid ärendets behandling i stadsfullmäktige den 16 Maj 1895 väcktes af hr Lamberg förslag, att, med frångående af planen om bibehållande af det gamla sjukhuset och uppförande af det nya i nu föreslagen utsträckning, ärendet ännu en gång måtte återremitteras till en med 2 ledamöter förstärkt beredning för yttrande, huruvida icke sjukhuset borde anläggas i så stor skala, att det gamla och i många afseenden otillfredsställande sjukhuset kunde utrymmas och det nya blifva tillräckligt att för en tid af 25—30 år tillgodose samhällets behof af sjukhusutrymme samt inkomma med yttrande öfver de kostnader, som blefve erforderliga i fall anläggningen utfördes i detta omfång, dervid äfven borde beräknas det pris, som försäljningen af den gamla sjukhustomten kunde betinga, och hvilken summa skulle användas till betäckande af en del af kostnaden för den nya anläggningen. Detta blef äfven stadsfullmäktiges beslut och tillsattes i den nya beredningen sedan hrr Sydow och Waller afsagt sig att i densamma deltaga hrr d:r P. Leman, Lamberg, Benckert och S. V. Svalander. De äldre qvarvarande ledamöterna voro hrr I. Wærn, F. Belfrage och F. O. Pettersson. Sedan denna beredning uppdragit åt hr A. Kumlien att med bibehållande af

den ursprungliga planen uppgöra ritningar för ett sjukhus rymmande omkring 350 sjuksängar och med tilltagande af administrations- och ekonomihus samt nödiga maskinerier i en skala, som blefve tillräcklig äfven efter sjukhusets ökning till 600 sjuksängar, inkom denna beredning efter åtskilliga jemkningar och ändringar å dessa ritningar med betänkande den 9 April 1896. De ritningar, som då förelades till stadsfullmäktiges antagande äro desamma, som sedan med några oväsentliga ändringar följts vid det nu färdiga sjukhusets utförande. Kostnaden för byggnaden inclusive inventarier, vägar m. m. beräknades till 1,587,634: 33 och den årliga driftkostnaden till 159,435. Den summa, som beräknades skola inflyta för den gamla sjukhustomtens försäljning sattes till 611,810, ett belopp, som efter hvad erfarenheten sednare visat torde komma att i afsevärd grad kunna höjas.

Detta förslag blef af stadsfullmäktige antaget den 21 Maj 1896 och tillsattes den 28 Maj s. å. af fullmäktige en komité för uppförande af de beslutade byggnaderna, hvarvid till ledamöter i denna komité utsågos hrr Åqvist, Lamberg, Benckert, Fahlström och J. V. Svalander. Vid komiténs första sammanträde utsågs till densammas ordförande hr Lamberg, v. ordförande hr Åqvist och kassaförvaltaren hr J. V. Svalander. Såsom sekreterare antogs stadsfullmäktiges sekreterare hr F. Hegardt. Sedan byggnadskomitén antagit hofintendenten A. Kumlien till öfverkontrollant för byggnadsföretaget uppgjordes af denne förslag till entreprenadkontrakt för grundläggningsarbetet, hvilket efter entreprenadens afslutande öfvertogs af byggmästarefirman J. Dahn och började arbetena härmed i Oktober 1896. För öfvervakande af alla detaljer vid byggnadens utförande tillsattes såsom underkontrollant arkitekten Otto Dymling, som varit anställd vid större arbetens utförande i Tyskland och derstädes skaffat sig praktisk erfarenhet i sådana värf. Att närmare detaljerna gången af byggnadsarbetet är ej här platsen utan må endast nämnas att vid entreprenaden å sjelfva byggnaderna äfven firman J. Dahn stannade vid lägsta anbudet, hvadan hela sjukhusbyggnaden blifvit af denna firma utförd. För de speciella anordningarne såsom värmeledningen och den elektriska anläggningen hafva särskilda specialister rådfrågats, i förra afseendet ingenjör A. Theorell i Stockholm, hvilken såväl uppgjort planen för värmeledningen som äfven tjenstgjort som kontrollant för densammas utförande; i afseende på den elektriska anläggningen ingenjör Estelle i Stockholm. Såsom kontrollant för detta arbete har lektor Fr. Lamm varit anställd. Kostnadsförslaget för sjukhuset upptogs vid planens framläggande till 1,446,921: 25 kr., hvilken summa äfven af stadsfullmäktige beviljades. Genom under arbetets fortgång beslutade

och vidtagna förändringar och tilläggsarbeten bl. a. införande af elektriska hissar i alla sjukpaviljongerna visade sig snart detta anslag otillräckligt, men ännu mera inverkade till detta ofördelaktiga resultat den enorma stegring i priserna å alla byggnadsmaterial och arbetslöner, som redan innan entreprenadernas afslutande inträdt och haft till följd att dessa betydligt öfverstege förslagssummorna för desamme. Byggnadskomitén har derföre varit nödsakad att begära ytterligare anslag, dels 30,000 kr. för hissarne, dels 220,000 kr. för öfriga arbeten, så att hela den anslagna summan för byggnaderna uppgår till 1,696,921: 25 kr. Dertill komma för utfartsvägens anordnande 14,000 kr., dränering och afledande af en bäck 18,000 kr., vattenledning 25,000 kr., gasledning 2,700 kr. samt inventarier 81,053: 08 kr., summa 140,713: 08 kr. Sedan kommitterade till Sahlgrenska sjukhusets styrelse fått öfverlemna bestyret med anskaffande af nödiga inventarier, visade sig att de i förslaget såsom användbara upptagna inventarierna från det gamla sjukhuset till största delen voro obrukbara och mindre tjenliga för ändamålet, hvadan styrelsen för Allm. och Sahlgrenska sjukhuset ingick till stadsfullmäktige med anhållan om ökning af anslaget för inventarier. Stadsfullmäktige beviljade äfven denna anhållan och höjde anslaget för detta ändamål till 158,013: 08 kr. Hela den till byggnaden och här nämnda öfriga ändamål anslagna summan uppgår sålunda till 1,914,634: 33 kr. Såsom af det anförda framgår hafva stadsfullmäktige med aldrig svikande frikostighet beviljat de ganska afsevärda medlen för sjukhusets uppförande och utredning, och torde resultatet af dessa storartade uppoffringar väl äfven vara att Göteborg för närvarande torde vara i besittning af det mest tidsenliga och i alla afseenden utmärktaste sjukhus, som torde kunna uppletas i de nordiska länderna och sannolikt torde man äfven långt utanför dessa länder svårligen finna något bättre om också åtskilliga till sängantal äro större. För uppnåendet af detta resultat har komitén förutom denna samhällets offervillighet att med största tacksamhet erinra om det förtjenstfulla arbete som utförts af den första beredningen för uppförande af nytt sjukhus å Änggården. Då den plan, som af denna beredning framlagts i alla afseenden var förträfflig har densamma helt och hållet följts af komiterade, som sålunda endast haft att vidtaga de förändringar, som af det större byggnadsföretaget betingades, och hvilka förändringar äfven af den första beredningen varit förutsedda och planlagda. Hela byggnaden har således tillkommit efter denna plan sådan den skulle tett sig först efter en längre tids tillbyggnad och ökning af sängutrymmet. Främst bland dem, som i denna beredning bidragit till ernående af denna förträffliga byggnadsplan förtjenar att ihågkommas f. d.

öfverläkaren F. E. v. Sydow, som med ett outtröttligt intresse och insigtsfull erfarenhet såsom beredningens ordförande bidragit till densammas utarbetande. Komiterade hafva äfven att med tacksamhet erinra om det utmärkta sätt på hvilket såväl öfverkontrollanten hr Kumlien samt konstruktörerna af värmeledningen och elektricitetsanläggningen hrr Theorell och Estelle samt kontrollanten öfver den sednare anläggningen lektor F. Lamm fullgjort sina uppdrag. Och sist men ej minst stanna komiterade i förbindelse till sin nitiske och duglige underkontrollant hr O. Dymling, hvars förtjenst det till stor del torde vara att såväl det hela som alla detaljer af sjukhuset blifvit på det omsorgfullaste och solidaste sätt utförda.

H. M:t Konung Oscar II, som med sitt varma intresse visat sig omfatta alla inom hans riken till allmännyttigt gagn utförda inrättningar behagade äfven i afseende å denna sjukhusbyggnad lägga detta intresse i dagen. H. M:t Konungen värdigades nemligen den 24 sistlidne Aug. besöka och taga i noggrannt skärskådande hela det då i det närmaste afslutade byggnadsföretaget samt täcktes äfven dervid uttala sin synnerliga tillfredsställelse med det sätt, på hvilket det blifvit utfördt. H. M:t behagade likaledes till en erinran om detta sitt besök allernådigast med egen hand vid sidan om hufvudingången till administrationsbyggnaden infoga byggnadens slutsten och å densamma inrista sitt höga namn. Denna slutsten, som är af finpolerad kolmårdsmarmor bär derföre i gyllene bokstäfver denna inskrift

DENNA SLUTSTEN INFOGADES

DEN ²⁴/_s 1899 AF

OSCAR.

Beskrifning af Sjukvårdsanstalten.

Sjukhuset består af, dels en genom täckta sammanbindningsgångar sinsemellan i förbindelse stående komplex af byggnader afsedda såväl för administrativ och ekonomisk skötsel af anstalten som ock för den egentliga sjukvården, dels några fritt från dessa liggande byggnader. Antalet af de sinsemellan sammanhängande byggnaderna utgör 10, de fritt liggandes antal är 5. De förra utgöras af:

en administrationsbyggnad,

» ekonomibyggnad,

» badpaviljong,

» operationspaviljong,

» paviljong för enskilda rum och nyopererade och

fem allmänna sjukpaviljonger.

De fritt liggande byggnaderna utgöras af:

en portvaktbyggnad,

» uthusbyggnad,

» isoleringspaviljong,

» byggnad innehållande obduktionsrum och begrafningkapell och

» byggnad för desinfektion af allt från sjukhusets vattenklosetter afgående spillvatten och orenlighet före dessas utsläppande i stadens allmänna afloppsledningar.

Grupperingen af de olika byggnaderna, hvilken bäst kan ses af situationsplanen (pl. V) är följande: Administrationsbyggnaden är den första byggnad, som efter passerandet af uppkörsvägen och portvaktsbyggnaden presenterar sig. Den ligger med sin hufvudfaçad temligen midt framför uppfartsvägen innanför en större förgård med vägar och planteringar. Byggnadens hufvudingång är belägen midt på dess façad och på dess högra sida finnes en större sten af kolmårdsmarmor infogad å hvilken läses i förgyllda bokstäfver: »Denna slutsten infogades ²⁴/₈ 1899 af Oscar». Efter att uppför några trappsteg hafva inkommit i förstugan leder en mindre trappgång upp till en större midtelhall afsedd att kunna användas bl. a. för hållande af Gudstjenst. Midtemot huf-

vudingången på andra sidan om denna hall börjar i rät vinkel mot administrationsbyggnaden den stora sammanbindningsgången, som i sitt närvarande skick är 227,96 meter lång och efter utförandet af de projekterade, ännu ej byggda paviljongerna får den respektabla längden af 339,96 meter, allt i rät linea. På ömse sidor om denna gång äro byggnaderna placerade på följande sätt. 25 meter från gångens början inmynnar till venster (allt förutsatt att man går i riktning från administrationsbyggnaden) en mindre sammanbindningsgång 30 meter lång, hvilken för till ekonomibygnaden. Midtemot på höger sida om sammanbindningsgången träffas en helt kort gång, som leder till den här belägna badpaviljongen. Efter att ytterligare hafva passerat 30 meter träffas midt emot hvarandra på högra sidan paviljongen för enskilda rum (paviljong N:o 1) och på venstra sidan operationspaviljongen. Härefter påträffas alternativt till venster och höger de allmänna paviljongerna med ett afstånd af 30 meter mellan paviljong N:o 2 och de förra samt samma afstånd mellan de olika paviljongerna t. o. m. paviljong N:o 6, som tills vidare utgör slutbyggnaden i denna komplex. Hela denna komplex jemte portvaksbyggnaden ligger inom ett 2,40 meter högt spjälstaket, som utgör gränsen mellan det s. k. inre och yttre sjukhusområdet och upptager detta staket en längd af 600 meter. Inom detta sednare område äro de öfriga fritt liggande byggnaderna belägna; till venster om portvaktbyggnaden uthusbyggnaden, vidare på ett afstånd af 50 meter utom inre området isoleringspaviljongen och aldrig längst bort byggnaden för obduktionslokal och grafkapell samt till höger om byggnadskomplexen desinfektionsbyggnaden på ett afstånd af omkr. 100 meter. Det inre området mellan de olika paviljongerna är planeradt och försedt med chausserade vägar och planteringar. Det yttre, som till en mindre del kommer att tagas i anspråk för anläggande af en köksträdgård för sjukhusets behof är försedt med vägar till de inom detsamma liggande byggnaderna, men i öfrigt bibehållet i sin ursprungliga beskaffenhet. Det är omgärdadt af ett 2,60 meter högt staket af 10-radig taggtråd å granstolpar till en längd af 1400 meter. Arealen af det till sjukhuset upplåtne tomtområdet uppgår till 120,500 qv.m. och lemna detsamma sålunda ett rikt utrymme såväl för de å densamma redan uppförda byggnaderna och de enligt planen framdeles tillkommande paviljongerna som äfven för planteringar, hvilka för convalescenter kunna bereda angenäma promenadplatser. Denna tomt har formen af en sned parallelogram omgifven på de flesta sidor af bergshöjder, hvilka dock lemna mellanrum, genom hvilka friska vindar kunna spela in på området, så att luften här ingalunda kommer att blifva stagnerande. De omgifvande kullarne, som äro be-

klädda med större och mindre skogsdungar bilda en särdeles vacker och tilltalande infattning af sjukhusområdet, hvilket synnerligen under den vackra årstiden kommer att framställa en anslående tafla. Såväl dessa naturliga planteringar som äfven de mindre sådana, som anlagts inom tomtområdet utgöra en ej oviktig fördel i sanitärt hänseende och då dertill kommer att området ej kan komma att i sin närmaste omkrets blifva kringstängdt af några byggnader, så torde tillgången till frisk och ren luft för sjukhuset få anses vara tillräcklig. Hvad afståndet till sjukhuset beträffar så torde detsamma ej blifva märkbart större än till det förra allmänna och Sahlgrenska sjukuset för stadsdelarne Haga, Annedal, Masthugget och Majorna; så t. ex. utgör afståndet från sjukhuset till Masthuggstorget 1600 meter, till Slottsskogsgatan 3600 meter och till Bangatan 2400 meter emot resp. 2100, 4100 och 2400 meter. För den egentliga staden och stadsdelen Olskroken—Gamlestaden blifver naturligtvis afståndet ej obetydligt förökadt, men den förra torde väl mer och mer komma att öfvergå till ett affärscentrum med företrädesvis affärslokaler och allt färre bostäder, den sednare stadsdelen kommer i afseende på afstånd från sjukhuset i ungefär samma belägenhet som den vestligaste delen af Majorna förut haft. Sjukhuset är beläget 47,5 meter öfver stadens 0 plan och har sålunda ett höjdläge som medför ett kraftigt och lifligt aflopp för såväl allt spillvatten och orenlighet som ock för grundvattnet genom den allmänna dräneringen.

Beskrifning öfver de särskilda byggnaderna.

Administrationshuset (Pl. I).

Detta ligger med sin 50 meter breda façad midt emot uppkörsvägen och är den betydligaste af alla sjukhusets olika byggnader. Till densamma leda utom hufvudingången å façadens midt äfven en ingång från hvardera gafveländan afsedda som ingångar för besökare af poliklinikerna och ledande till dessa. Från hufvudingången inkommer man i en större vestibul (midtelhall), å ömse sidor om hvilken poliklinikernas väntsalar äro belägna. Vestibulens areal är 7×11 meter och väntsalarne 5×24 meter. Den medicinska poliklinikens väntsal

är belägen till höger om vestibulen. Till denna väntsal utmytna 2:ne rum för öfverläkaren, afsedda för hans enskilda expedition och mottagning, 1 rum för underläkarens expedition och 3:ne undersökningsrum, alla dessa vettande ut åt façadsidan, samt på motsatta sidan om väntsalen ett rum för en eventuell 3:dje öfverläkare och lägenhet för apotheket. Från den kirurgiska poliklinikens väntsal belägen å venstra sidan af vestibulen inkommer man dels till öfverkirurgens båda rum, dels till underkirurgens expeditionsrum och dels till 3 undersökningsrum, af hvilka ett är inrättadt för Röntgen-undersökningar och försedt med en stark elektrisk (25 ampères) kontakt för detta ändamål; alla dessa belägna åt façadsidan. Åt andra sidan äro belägna en poliklinisk operationssal jemte tillhörande reningsrum och instrumentrum. Här finnes ock ett inre portvaktrum, der en vaxelstation för sjukhusets telefoner såväl de endast inom sjukhuset ledande som äfven rikstelefonerna är inrättad. Såväl i väntsalarna, operationsrummet, reningsrummet, öfverläkarnes och underläkarnes expeditionsrum samt 2:ne af undersökningsrummen å hvardera sidan finnes inledd vattenledning för kallt och varmt vatten med tillhörande tvättställ och stjälpinrättning. Källarvåningen under administrationsbyggnaden inrymmer till höger laborationsrum och mikroskoperingsrum samt källare för förvaringsändamål, till venster rum för sistnämnda ändamål samt å ömse sidor under väntsalarna större varmkamrar och under vestibulen friskluftskammare. Från vestibulen leder å höger sida en trappa upp till 2:dra våningen, der man inkommer i stora samlings-salen belägen öfver vestibulen och försedd med taklanterninbelysning. Denna sal mäter liksom vestibulen 7×11 meter och är vid takfrisen prydd med å ena sidan Göteborgs vapen, å andra sidan årtalet 1899. Utom dagsbelysningen genom lanternin är densamma försedd med 16 takbelysningslampor och 2:ne stycken 5-armade kronor. Till venster om denna sal inkommer man i bibliotekssalen belägen öfver och lika stor med kirurgiska poliklinikens väntsal. Å ömse sidor om stora samlings-salen äro belägna 7 boningsrum för underläkare och till venster finnes dessutom bostadvåning för sjukhusets kommissarie under det att till höger äro belägna direktionsrum och sjukhusets expeditionslokal. Med ingång från direktionsrummet finnes här ett brandfritt hvalf för förvaring af sjukhusets arkiv m. m. Å vindsvåningen i denna byggnad finnas 6 rum och 2:ne kök afsedda för en del tjenstepersonal samt förrådsrum och vindar. Vattenklosetter finnas i alla våningarna till ett sammanlagdt antal af 9 st. Utom den omtalade hufvudtrappan leder å hvardera gafveln en trappa upp genom alla våningarna och ned till källaren.

Ekonomibyggnaden (Pl. II).

Efter att hafva lemnat administrationsbyggnaden inkommer man i den 4 meter breda sammanbindningsgången och efter att hafva passerat 25 meter af denna gång träffas till venster och gående i rät vinkel mot den förra en lika bred gång, som till en längd af 30 meter för ut till ekonomibyggnaden. Man inkommer derstädes först i ett större s. k. utlemningsrum. Rätt fram genom detta föra 2:ne ingångar till höger och venster till tvenne parallella matsalar, den högra afsedd för befälet, den venstra för den lägre betjeningen, denna sednare genom cloisonväggar, som ej räcka upp till taket, indelad i 3:ne afdelningar. Till venster om utlemningsrummet inkommer man i köket, som mäter i areal $10\frac{1}{2} \times 14\frac{1}{2}$ meter. Å ömse sidor om köket äro belägna kontor, skafferier och vägrum. Till höger om köket, och beläget bakom de båda matsalarna finnes ett större diskrum med diskbord och sköljrinningar.

För ångköksinredningen äro följande apparater med dertill hörande ång-, kondens- och kokvattenledningar uppställda i stora köket såsom af ritningen öfver ekonomibyggnaden framgår:

2 st. af gjutjern utförda kokgrytor, hvardera rymmande 320 liter och afsedda för potatiskokning. Grytorna äro försedda med balancerade, hermetiskt slutna lock, likaledes af gjutjern. På locket äro säkerhetsventil och luftkran anbringade och är hvardera grytan försedd med 9 stycken af förtennad koppar och trådduk förfärdigade korgar.

3 stycken likaledes af gjutjern förfärdigade kokgrytor, hvardera rymmande 320 liter, afsedda för kokning af soppor, kött etc. Grytorna äro försedda med lösa invändigt förtennta kopparlock, som medelst å desamma anbragta handtag af trä kunna aflyftas.

1 stycke mindre kokgryta rymmande 40 liter, i öfrigt lika med näst föregående.

1 stycke kokgryta rymmande 300 liter med ytterpanna af gjutjern, innerpanna af förtennt 6 m/m stark hårdhamrad kopparplåt samt försedd med löst lock af koppar lika med de förut beskrifna.

1 stycke kaffekokare rymmande 200 liter med ytterpanna af gjutjern, innerpanna af förtennt, hårdhamrad 5 m/m koppar med löst kopparlock. På grytan är från innerpannans nedersta del anbragt en 25 m/m afloppskran och kan under kranen ett 250 m/m högt kärl placeras. Inuti grytan äro 4 stycken af förtennt koppar och fin hårdduk förfärdigade tuber anbragta, hvilka tjena som behållare för det fasta kaffet.

Samtliga kokgrytor äro stjälpbara, de mindre för hand medelst

handspak af jern, de större medelst skruvhjulsmechanism så inrättad, att grytorna lätt kunna kvarhållas i den stjelpta ställningen. Gjutjernsgrytorna äro invändigt slipade och öfre delen af desamma blanksvarfvad. Kokningen sker medelst ånga af circa 0,6 atm. tryck, införd mellan yttre- och innerpannorna i det s. k. ångrummet, från hvilket kondensvattenrör äro dragna fram till cisternen invid ångpannerummet. Hvarje yttergryta är dessutom försedd med en afloppskran och äro grytorna isolerade och beklädda med kapsel af jern.

Vidare äro i köket uppställda:

2 stycken varmbord för ånga 2 meter långa och 1 meter breda af dubbel 6 m/m stark jernplåt, uppburna på gjutjernsfötter och försedda med tillopp för ånga och aflopp för kondensvatten.

2 stycken fristående stekspisar 1,70 meter långa och 0,78 meter breda.

Ett större köksbord samt skåp för tomkärl och vedlår. För matvarutransport är mellan det i källaren liggande förrådet och köket anlagd en hiss för handkraft om cirka 200 kg. lyftkraft.

Den högra sidan af ekonomibyggnaden är afsedd för sjukhusets tvättinrättning och inkommer man till höger från utlemningsrummet i ett större rum, det s. k. mangelrummet. Här finnas uppställda 2:ne stycken kallmanglar för maskinkraft med undre skifvan af sten samt öfre skifvan och rullarne af askträ. Bredvid dessa är varmmangeln placerad. Densamma är inrättad för såväl maskin- som handkraft och försedd med 2:ne valsar, hvaraf den öfre är filtbeklädd, den undre är af glattpoleradt stål för uppvärmning medelst ånga.

I direkt förening med mangelrummet ligger rummet för ångtorken, uti hvilket en med 18 »hästar» försedd torkapparat är uppställd. Hvarje »torkhäst» är upphängd i på galvaniserade gasrörstänger löpande hjul, så att densamma kan med lätthet skjutas ut och in. För upphängning af tvättkläderna äro de 2,80 m. långa och 2,31 m. höga »torkhästarne» försedda med 6 stycken lösa stänger af trä. För uppvärmning af den direkt utifrån, genom en i ytterväggen placerad ventil, införda luften äro på golfvet inuti apparaten kamflensrör med circa 100 qv.m. värmeyta inlagda. Utsugningsventilerna för den fuktiga luften äro anlagda vid taket. Längs fönsterväggarna i mangelrummet äro strykbord för handstrykning placerade, äfvenså äro i mangelrummet uppsatta 2:ne strykugnar med flat öfverdel för hvardera 6 stryklad med gemensamt bord af jern.

I källaren under mangelrummet är den egentliga tvättinrättningen med sina tillhörande apparater placerad. För driften af dessa appa-

rater är i maskinrummet en vertikalt stående högtrycks ångmaskin om 16 eff. hästkrafter anbragt. Såsom af ritningen öfver ekonomibyggnaden framgår äro i tvättstugan följande apparater uppställda:

Tvenne af cement gjutna in- och utvändigt stålslipade blötbassiner, 2,20 meter långa, 0,95 meter breda och 0,87 meter djupa, uti hvilka tvätten nedlägges till blötning. Från dessa blötbassiner transporteras tvätten medelst vagnar försedda med korgar af galvaniserad plåt, bottenventiler och gummiringade gjutjernshjul till tvenne tvättmaskiner. Dessa af hårdvalsad koppar utförda maskiner bestå af en fast yttertrumma och en uti densamma med 2 kamrar försedd rörlig trumma af koppar, hvars väggar äro genombrutna. Sedan tvätten blifvit inlagd i den inre trumman tillslutes såväl denna som den yttre medelst spärrhakar, hvarefter den inre sättes i långsam rörelse, circa 35 slag i minuten under det vatten af passande temperatur tillsläppes genom den genombrutna i trummans midt gående metallaxeln. Yttertrumman är försedd med bottenaftappningsventil, tillopp för varmt och kallt vatten samt ångstrålsapparat för kokning af vattnet. Från en vid sidan af tvättmaskinerna stående tvål- och såplösningstrumma af koppar af 700 m/m diameter och 1000 m/m hög tillföres den för tvätten nödiga såplösningen. Denna trumma är försedd med ångstrålsapparat för kokning, bottenafloppsventil äfvensom tillopp för varmt och kallt vatten.

Från tvättapparaterna öfverföres tvätten till de s. k. koktrumorna. Trenne till antalet och liksom föregående apparater utförda af 2 m/m hårdvalsad koppar, består vardera af en yttertrumma, inuti hvilken en genombruten korg af koppar försedd med lock är upphängd. Denna korg kan medelst maskinkraft lyftas öfver yttertrumman och stjälpas så att tvätten lätt kan tagas ur densamma. Trummorna äro försedda med ångstrålsapparat för kokning, tillopp för varmt och kallt vatten samt bottenaftappningsrör. Vid koktrumorna är en luttrumma liknande såplösningstrumman uppsatt. Från koktrumman föres tvätten till 2:ne sköljmaskiner bestående af 2,30 meter långa och 1,30 meter breda ovalformade kar af hårdvalsad kopparplåt. En i karet medelst maskinkraft långsamt roterande propeller sätter vattnet i rörelse. Karen äro försedda med tillopp för varmt och kallt vatten, bottenaftappningsventil och bräddaflopp. Mellan de båda sköljmaskinerna äro tvenne centrifuger uppställda. Dessa bestå af en på fotställning placerad trumma af gjutjern, inuti hvilken en mindre genombruten kopparpanna af 850 m/m diameter roterar med en hastighet af omkring 600 hvarf i minuten. Pannorna sättas i rörelse medelst remutvexling och drivas underifrån.

För handtvätten finnas 13 stycken invid väggarne placerade tvätt-

ställ af trä med bottenventil af metall. Till dessa tvättställ äro såväl kall- som varmvattenledningar framdragna, hvilka ledningar äro försedda med kranar och svängarmar, så att hvarje arm tienstgör för 2:ne tvättställ. För transport af tvätten från tvättstugan till det ofvanför ligande mangelrummet är en för maskinkraft drifven hiss om 150 kg. lyftkraft anbragt. Hisskorgen, som är reglerbar från såväl tvätt- som mangelrummet, är försedd med säkerhetsinrättning och har en bottenarea af 1,40 qv.m. Hela tvättinrättningen med ångmaskin, transmissioner, ledningar för ånga och vatten är utförd af nya Aktiebolaget Atlas i Stockholm. — I ekonomibyggnadens vindsvåning äro i tvenne skilda afdelningar anordnade 12 boningsrum för en del manlig och qvinlig betjening.

Bakom ekonomihuset förenadt dermed genom en mindre gång befinner sig i jernhöjd med ekonomihusets källarvåning det s. k. ångpannehuset, som i sitt mellersta parti inrymmer ångpannerummet och deromkring rum för kolförråd, desinfektionsrum med tillhörande apparater samt smedja och rum för varmvattencisternen. Då härifrån hela sjukhusets uppvärmning och belysning effektueras, torde beskrifning öfver desamma utförande lämpligen här förekomma.

Uppvärmningen af hela byggnadskomplexen sker medelst ånga från 3:ne stycken högtrycksmaskiner, förlagda i ångpannerummet, hvar est plats är beredd för ytterligare 2:ne sådana vid framtida behof. Dessa ångpannor förse äfven sjukhuset med hela dess behof af ånga för andra ändamål, såsom för maskinerierna för tvätten, för elektrisk belysning och kraft, kokning, varmvattenledningen, desinfektionsanstalten etc.

Ångpannorna äro s. k. tubpannor med invändig eldstad och med circa 53 qv.m. eldyta; de äro medelst böjda kopparrör förenade med ett gemensamt ångsamlingsrör, så att pannorna arbeta gemensamt.

Bredvid ångpannerummet är ett litet cisternrum med deruti befintlig cistern beläget. Cisternen är afsedd att upptaga allt från de olika byggnaderna kommande kondensvatten, som medelst ofvan cisternen befintliga matareapparater (pump och injector) inmatas i pannorna. Till cisternen är inledt kallvatten till spädning, äfvenså är injectorns sugledning direkt kopplad till kallvattenledningen. Från pannorna ledes ångan först till en i cisternrummet befintlig ventillåda, från hvilken ångan med oförminskadt tryck utgår till maskinerna, desinfektions- och matareapparaterna. Bredvid denna ventillåda finnes en andra dylik, förenad med den förra genom en automatisk tryckreduceringsventil, hvarigenom ångtrycket nedsättes till 3 atm. Från denna ventillåda utgå följande ledningar:

En större till värmeledningarne uti sjukpaviljongerna och operationspaviljongen,

en mindre för behof af ånga under sommaren uti administrationsbyggnaden, bad- och operationspaviljongerna, då de stora ledningarne ej behöfva vara pådragna,

en till isoleringspaviljongen,

en till tvättinrättningen,

en till kokapparaterna och

en till ångsamlaren för afloppsånga.

Afloppsångan från maskinerna för elektrisk belysning och tvätt tillgodogöres nemligen för uppvärmningsändamål, dock föres ångan, innan den dertill användes, in i en s. k. ångsamlare dels för att ångstötarne skola utjemnas, dels för att det med ångan följande vattnet och oljan skola hinna afsätta sig och ej medfölja i ledningarne. På ångsamlaren finnes en tredje ventillåda, från hvilken ledningar med 0,3 atm. tryck utgå till följande ändamål:

en till vattencisternen och torkapparaten,

en till ekonomibyggnadens uppvärmning och

en till uppvärmning af administrationsbyggnaden och badpaviljongen.

Ångledningarne framgå i sammanbindningsgångens källarvåning, der de medelst rörliga hängseljern äro upphängda i taket och försedda med expansionskrökar för upptagande af rörens förlängning resp. sammandragning. Den större ledningen är så tilltagen, att den blifver tillräcklig äfven för de projekterade fyra paviljongerna. Vid hvarje afgrening från hufvudledningen in till hvarje paviljong finnes en automatisk tryckreduceringsventil, hvarigenom trycket hos ångan nedsättes till 0,3 atm. innan den för värmeledningsändamål användes i byggnaden.

Det i värmeledningen kondenserade vattnet återledes till den förut nämnda cisternen genom vid golfvet i sammanbindningsgången framdragna kondensvattenledningar. Golfvet i gången är fördenskull lagdt i sakta lutning åt ångpannehuset. Det kondenserade vattnet från sjuk- och operationspaviljongerna inledes ej direkt i den stora ledningen, utan ledes från hvarje byggnad först till en i gången placerad kondensvattensamlare af gjutjern, som har till ändamål att afskilja den luft, som medföljer kondensvattnet. I denna samlare finnes fördenskull upptill en flottventil, genom hvilken medföljande luft utsläppes uti en öfver taket gående ledning. Kondensvattenledningen är försedd med 3 expansionsmuffar af rödmetsall. I ekonomibyggnaden löpa kondensvattenrören genom rännor under golfvet, hvilka äro täckta med durkplåtar in till cisternen.

För byggnadernas uppvärmning användes ångan antingen enligt varmluftssystemet såsom i de flesta lokaler (sjuksalar, polikliniker etc.), der en kraftig ventilation erfordras, eller medelst lokala kaminer såsom i klosett- och badrum, korridorer, trappor och sammanbindningsgångar. Äfvenså uppvärms hela badpaviljongen genom lokala kaminer, då ej någon varmluftskammare kunde anordnas i källaren. Der ventilation erfordras i de med kaminer uppvärmda lokalerna tillføres luften genom med skjutluckor slutna öppningar i muren, belägna bakom kaminerna.

Luften i kamrarne uppvärms medelst s. k. kamflensrör upphängda i hvalfvet och finnes för hvarje grupp af värmekroppar en automatisk kondensvattenafskiljare för hindrande af ångans utströmmande i kondensvattenledningen.

I administrationsbyggnaden finnes 2:ne varmkamrar, till hvilka friskluft inledes från en mellan dem belägen friskluftskanal, som erhåller friskluft genom smärre kanaler utmynnande i sockeln å motsatta sidor af byggnaden. I ekonomibyggnaden finnas likaledes 2:ne varmkamrar, en för kökslokalerna och en för tvättaafdelningens lokaler. Ur dessa lokaler bortledes den skämda luften genom stora murade evakuationskanaler uppvärmda af ångelement.

Operationspaviljongen har äfven 2:ne varmkamrar, en för hvarje operationssal. I dessa inläppes luften från friskluftskammaren först efter att hafva passerat ett der anbragt luftfiltrum, dock kan luften äfven direkt inläppas i varmkammaren.

I hvarje af de sex sjukpaviljongerna finnes äfvenledes 2:ne varmkamrar och emellan dem en friskluftskammare, till hvilken luften utifrån tillføres genom kanaler, försedda med galleröppningar i sockeln, från motsatta håll. För ventilationens förstärkande under den varma årstiden finnes i hvarje friskluftskammare i sjukpaviljongerna en med elektrisk kraft drifven ventilator. En sådan finnes äfven i friskluftskammaren i operationsbyggnaden.

Från varmkamrarne ledes luften genom murade kanaler till de olika rummen. Dessa kanaler äro för de större rummen i varmkamrarne försedda med blandningsventiler för luftens temperering. Den skämda luften bortledes genom murade evakuationskanaler upp öfver yttertaken. I isoleringsbyggnaden sker uppvärmningen äfvenledes enligt varmluftssystemet och är ångledningen dragen från ekonomibyggnaden i ett under marken liggande cementrör, uti hvilket äfven kondensvattenröret är nedlagdt.

I uthusbyggnaden uppvärms snickeri- och tapetserare-verkstäderna medelst ångkaminer och drages ångledningen från ekonomibyggnaden

genom ett under marken liggande cementrör, uti hvilket äfven kondensvattenledningen är nedlagd. Alla genom kalla källare dragna värmeledningsrör äro isolerade.

Badpaviljongen.

Midt emot den till ekonomibyggnaden förande sammanbindningsgången leder från stora sammanbindningsgången en helt kort sådan (omkring 7 meter) till den här belägna badpaviljongen (pl. III).

Denna är en envåningsbyggnad med källare och vind. Källaren ett enda stort rum 21,08 meter långt och 12,41 meter bredt, är använt till förvaring af patienternas gångkläder och är för detta ändamål försedt med numererade klädhängare till ett antal af 1240 nummer. Källargolfvet är af beton med ett 2 cm. tjockt cementlager och taket af betonhvalf mellan jernbjelkar, hvilka ligga på underslag, som i sin ordning hvila på jernkolonner (8 stycken). Väggarne äro cementputsade och liksom taket målade med emaljfärg. Källarvåningen är genom en massiv trappa af cementsteg förenad med bottenvåningen. Denna sistnämnda, hvars höjd från golf till hvalfhjessan utgör 3,85 meter, är indelad i tvenne lika badafdelningar, en för män till venster och en för kvinnor till höger. Dessa afdelningar, som hafva skilda ingångar, innehålla hvardera ett större rum, indeladt medelst 2,20 meter höga tvärväggar i 4 badceller, 4 hvilo- och klädningsrum, ett mindre duschrum och ett klosettrum. Duschrummen äro omslutna af väggar utförda i Moniersystem och hvila dessa liksom tvärväggarne på gjutjernskor och sluta 8 centimeter från golfvet. Intill hvardera af dessa afdelningar ligger ett bassinrum med en kakelbeklädd smidesjernbassin upphängd mellan jernbjelkarne. Dessa bassiner, som äro försedda med bottenventil och öfverlopp samt tillopp för varmt och kallt vatten, hålla 2,30 meter i längd, 1,50 meter i bredd och 1,50 meter i djup. Mellan de båda badafdelningarne ligger det gemensamma stora duschrummet. Själfva platsen, der duschbaden serveras, omslutes af 2,20 meter höga Monierväggar, och finnas här följande duschinrättningar: en stråldusch, 2 silduschar, ryggdusch, sittdusch och cirkeldusch, hvilka samtliga regleras af den utanför på en upphöjning stående baderskan medelst kranar från duschbatteriet. Såväl bad- som hvilo-cellerna äro slutna medelst på messingsstänger löpande gardiner. Paviljongen uppvärms medelst under fönstren placerade ångkaminer och är bakom hvarje sådan ett friskluft-intag anordnadt. Kring ytterväggarne löpa vid golfvet i de båda afdelningarne 3 dubbla

ångrör af koppar för ernående af jemnare temperatur. Intill stora duschrummet ansluta sig rum för romerskt bad, finsk badstu och ett mindre massagerum. De båda förstnämnda uppvärmas medelst utanför stående ångkaminer och är romerska badet dessutom försedt med golfuppvärmning.

Badkaren, som bestå af nickelpläterad stålplåt, äro försedda med bottensil, och tillopp för varmt och kallt vatten. De äro 9 till antalet, 4 i hvarje afdelning och ett i stora duschrummet. Golfvet i bottenvåningen är asfalteradt och taket består af betonhvalf mellan jernbjelkar. Väggarne i badafdelningarne och bassinrummen äro kakelbeklädda till 1,65 meters höjd, rummen för finsk badstu och massage till 2 meters höjd och i romerska badet äro väggarne kakelbeklädda upp till taket. Väggarne öfver kakelbeklädnaden äro putsade och målade med emaljfärg.

Operationspaviljongen (Pl. IV).

Efter att från badpaviljongen hafva passerat omkr. 30 meter af stora sammanbindningsgången, träffas här liggande midt emot hvarandra paviljongen för nyopererade och enskilda rum samt operationspaviljongen. Man inkommer här i en 16 meter lång och 3 1/2 meter bred korridor, som delar denna paviljong i 2:ne halfvor, hvilka båda innehålla en större operationssal samt en del andra lägenheter. Genast till venster träffas öfverläkarens rum, afsedt att bereda tillfälle till hvila för denne emellan på hvarandra följande större operationer samt plats för förvaring af hans kläder och andra effekter efter omklädning i operationsdrägt. Här finnes äfven anbragt ett tvättställ med stjälpinrättning. De närmast derefter kommande 2:ne rummen äro s. k. omlägningsrum, der äfven nyss opererade kunna vistas i afvaktan på transport till vederbörligt sjukrum liksom äfven omläggning af bandager m. m. här kan företagas. Hvardera af dessa rum, som kommunicera med hvarandra, är försedt med en sköjlåda. Nästa rum är ett s. k. anrättningsrum, försedt med sköjlåda, tvättställ, afloppstratt, sterilisationsapparat för vatten- och koksaltlösningar, för bandager och instrumenter. Till höger strax vid ingången till korridoren träffas ett sköterskerum och längre fram ett klosettrum. Längst fram vid slutet af korridoren är ett s. k. reningsrum beläget, å ömse sidor om hvilket operationssalarne ligga. Detta reningsrum är försedt med sköjlåda, tvenne tvättställ, (dubbla) samt steriliseringsapparat för vatten och koksaltlösning. Operationssalarne, som äro lika till form och storlek samt 6,60 meter höga, hafva å den

midt emot ingången belägna sidan en halvcirkelform, som upptages af 5 fönster af $4\frac{1}{2}$ meters höjd och 1 meters bredd samt upplyses om dagen äfven genom öfverljus från en lanternin. Till förekommande af olyckshändelse derigenom, att stenar eller annat, som af okynne kastas, kunde genom lanterninens glasfönster nedfalla under pågående operation, har denna lanternin försetts med ett undre fönsterglas af trådglas (d. v. s. ett i glaset insmält fint ståltrådsgaller). De å den halvcirkelformiga väggen belägna fönsterna äro till 3 meters höjd öfver golfvet mattslipade för att hindra otillbörliga blickar. Operationssalarna upplysas under den mörkare tiden af dagen med 4 större taklampor för elektriskt ljus samt öfver operationsbordet af en skärmreflektor med 12 lampor. Dessutom finnas 2:ne väggkontakter för anbringande af handlykter för närmare belysning af operationsfältet. Här finnes dessutom en 25 ampères kontakt för galvanokaustikt ändamål. Operationssalen är dessutom försedd med sköjllåda, tvättställ för varmt och kallt vatten med trampmekanism samt steriliseringsapparat, afsedd att under pågående operation medelst öfverhettad ånga sterilisera begagnade instrumenter. Dessutom inmyrna här kranar från de utanför placerade steriliseringsapparaterna för vatten och koksaltlösning. Operationssalens väggar äro målade med emaljfärg, så att de tåla grundlig besprutning med vatten, golfvet är af victoriaplattor och cementmosaik med aflopp för vatten m. m. och å ena ytterväggen finnes en lucka, som leder till ett schakt för nedsläppande af orena bandageartiklar. Dörrarne äro dubbla svängdörrar.

Källarvåningen i denna paviljong är på följande sätt disponerad: från anrättningsrummet nedkommer man medelst en trappa till tvenne bandagerum, belägna under detta rum och den venstra operationssalen och afsedda för förvaring och tillredning af bandager. På högra sidan äro motsvarande lägenheter afsedda för mikroskopirum och rum för fotografiskt laboratorium. Öfriga källarutrymmet upptages af varmkamrar för denna paviljong.

Vindsvåningen i denna paviljong innesluter bostad för öfversköterska (2:ne rum) och sköterska (1 rum).

Paviljongen för nyopererade och enskilda rum (Pl. III).

Denna paviljong befinner sig midt emot operationspaviljongen på motsatt sida om den stora sammanbindningsgången och är afsedd såsom af benämningen antydes dels för intagande af enskilda betalande sjuke dels äfven för inläggning af nyss opererade, som äro i behof af mera

afskildt rum än de allmänna salarne. Sjukrummen i denna paviljong äro belägna i tvenne våningar, afsedda, den undre för manliga och den öfre för qvinliga patienter och är hvarje våning afdelad i tvenne skilda afdelningar, af hvilka den ena är afsedd för betalande i högre klass, den andra för betalande i lägre klass och nyopererade. Vid inträde i denna paviljong påträffas först denna sistnämnda afdelning, hvilken innehåller 5 större sjukrum, belägna å ena sidan om en längs byggnaden gående korridor samt å motsatt sida om denna ett stort halfcirkelformigt s. k. dagrum, afsedt att bereda en trefflig tillflyktsort för patienter, som kunna vistas uppe. Afdelningen innehåller dessutom thékök med diskbord, sköjlåda och tratt, badrum med badkar och tvättställ, klosettrum med sköjlåda och tratt samt sköterskerum. Dessutom träffas i denna afdelning paviljongens hissinträttning, som liksom öfriga personhissar i sjukhuset är förfärdigad af firman Graham Brothers och beqvämt emottager en säng med åtföljande sköterska. Längst fram i slutet af korridoren är denna afdelning genom en glasvägg med dörrar skild från afdelningen för betalande i högre klass, och sträcker sig denna afdelning med sin långsida vinkelrätt emot den förra. Denna afdelning innehåller likaledes en korridor, å hvars ena sida finnes 6 rum, beräknade för hvardera en patient, ett klosettrum samt diskrum med diskbord, sköjlåda och tratt. I slutet af korridoren finnes här ett mindre halfcirkelformigt dagrum. Den 2:dra våningen, till hvilken kommunikation eger rum såväl genom trappa å båda afdelningarne som ock genom den förutnämnda hissen, är fullständigt lika inrättad som den undre våningen. Utanför båda afdelningarne finnas i hvardera våningen större verandor, afsedda att under den mildare årstiden medgifva vistelse i fria luften. Vindsvåningen innehåller dels en större vind belägen öfver den allmänna afdelningen samt öfver den enskilda afdelningen 6 rum afsedda för sköterskor och annan personal. Källarvåningen innehåller rum för husmoderns stora förråd samt varmkamrar.

Sjukrummens höjd utgör till jernbjelkes underkant 3,95 meter och till hvalfvets hjessa 4,15 meter och blifver kubikutrymmet per bädd i den enskilda afdelningen 60,75 m³ och i de öfriga rummen 44,23 kubmeter. Rummen äro målade i olja i en lätt blågrön färg, som gör ett mildt och angenämt intryck för ögat, och belysningen i denna paviljong sker genom 168 glödlampor och finnes i hvarje enskildt rum 1 taklampa och 2:ne väggkontakter. Golfven i denna paviljong äro förfärdigade af furustaf lagd i asfalt på betonunderlag. Då detta system är genomfördt i alla sjukpaviljonger och en del andra lägenheter, hänvisas till redogörelsen för de olika golfslagen här nedan.

De allmänna paviljongerna (Pl. IV).

På ett afstånd af nära 30 meter från sistbeskrifne paviljong ligger den första allmänna paviljongen betecknad som paviljong 2 och sedan komma på liknande afstånd mellan hvarandra de öfriga 4 paviljonger, som tills vidare äro uppförda, dock så att de omväxlande träffas på högra och venstra sidan om stora sammanbindningsgången. Då de allmänna paviljongerna äro hvarandra fullständigt lika är beskrifningen af en tillfyllest. Paviljongerna bestå af ett s. k. hufvud, den del som ligger intill sammanbindningsgången, innehållande en del mindre lägenheter, och den öfriga delen innehållande de stora sjuksalarne. Denna sednare del är uppförd i 2 våningar ofvan jord under det att i hufvuddelen finnas 3:ne våningar. Från sammanbindningsgången föra 2:ne ingångar till paviljongen, af hvilka den ena leder till undra våningen, den andra till trapprummet, som förer till de öfriga våningarne och stå dessa följaktligen ej i direkt kommunikation med den undre sjukafdelningen. I trapprummet är äfven paviljongens hissrum beläget. Källarvåningen står ej i någon förbindelse med de öfriga, utan nedkommer man i densamma genom en yttertrappa på sidan af »hufvudet».

I den intill undre våningens ingång stötande passagen träffas till venster ett rum för 1 à 2 sängar, afsedda för enskilda patienter. Ett liknande rum finnes äfven vid trapprummet. Härefter vidtager en tvärgående hela »hufvudet» afdelande korridor af 2,5 meters bredd. På motsatt sida om denna går i midten en passage, som leder in till den stora sjuksalen och på ömse sidor om hvilken passage äro belägna å ena sidan ett badrum med 2:ne badkar och tvättställ samt vidare ett sköterskerum, från hvilket sköterskan genom ett fönster kan se in i sjuksalen; å den andra sidan träffas ett förrum med sköjlåda och tratt ledande intill 3:ne bredvid hvarandra liggande mindre klosettrum och vidare ett thékök försedt med skåp, diskbord, sköjlåda tratt m. m. Innanför denna afdelning är det stora allmänna sjukrummet beläget, mätande i längd 26,00 meter och i bredd 8,91 meter. På hvardera sidan finnas 7 fönster, börjande 0,60 meter ofvan golfvat och utgör sammanlagda fönsterarean ungefär $\frac{1}{5}$ af hela golfytan. Dagsbelysningen torde härigenom blifva mer än tillräcklig, men kan den vid behof dämpas genom gardiner, som å messingsstänger öfver fönstren genom dragmekanism kunna skjutas fram och tillbaka. Fönsterna, som äro dubbla, öppnas inåt genom kastvredsmekanism och äro de nedersta rutorna i undre våningen mattslipade till utestängande af obehöriga blickar utifrån. Öfversta rutan, som intager hela tvärbredden af fönstren, är på 4 ställen i hvarje

sjuksal genom s. k. »perfectmekanism» vid sidan af fönstret inrättad att öppnas och slutas. Utmed båda långsidorna finnes plats för 12 sängar å hvardera och blifver kubikutrymmet sålunda $38,4 \text{ m}^3$ för hvarje säng. För aftonbelysningen är sörjdt genom 6 elektriska taklampor med under desamma sittande skålformiga kupor af matt glas, så anbragta, att skenet från glödlampan ej kan besvära patienterna. Dessutom finnas å hvarje långsida 3:ne väggkontakter för elektriska bordlampor, och dessutom afsedda att vid behöflig elektrisk behandling kunna förmedelst transmutorer användas. I hvarje sjuksal finnas tvättställ och tratt. Angående utredningen i öfrigt se nedan. Vid slutet af sjuksalen inkommer man genom en 3 meter bred dörr i det $10,25$ meter långa och 6 meter breda dagrummet, som i öfrigt genom en i sin öfre del af glas bestående vägg är afskild från sjuksalen. Detta rum är dels afsedt att tjena konvalcenter och patienter, som kunna gå uppe, till en tillflyktsplats, der de få tillfälle att läsa, skriva och samtala, dels kan det vid förestående dödsfall under de sista timmarne tjena den döende och hans närmaste till ett mera fridfullt uppehållsställe, der slutet ostördt af de öfriga patienterna kan inväntas. Utanför dagrummet befinner sig en större veranda, som under den varmare årstiden ger tillfälle till vistelse i fria luften. Genom från denna ledande trappor nedkommer man i de mellan paviljongerna belägna planteringarne, som medgifva lämpliga tillfällen till promenader i det fria.

Taket i sjukrummen är utfördt af beton på jernbjelkar och bildas mellan hvarje bjelkpar ett mindre tvärgående hvalf. Salens höjd till underkanten af bjelkarne är $3,85$ meter och till hvalfvets hjessa $4,10$ meter.

Den 2:dra våningen, till hvilken kommunikation med sammanbindningsgången eger rum dels genom en rymlig trappa dels genom en med elektrisk kraft drifven hissinnrättning med så rymlig hisskorg att en säng beqvämt deri kan inskjutas, innehåller alldeles samma antal lägenheter fördelade och placerade på samma sätt som i den undre, hvadan vidare beskrifning af desamma är obehöflig.

3:dje våningen, som endast är uppförd i det s. k. »hufvudet» af paviljongen och till hvilken man äfvenledes kommer genom trappuppgången och hissinnrättningen, innehåller ett isoleringsrum för 2:ne sängar, afsedt att mottaga patienter, som af en eller annan anledning behöfva vårdas isolerade. Vid sidan af detta rum finnes ett klosettrum. I öfrigt innehåller denna våning 3:ne rum för sköterskor och betjening samt ett klosettrum afsedt för dessa.

I hvarje våning finnes i korridoren en med lucka slutet öppning

ledande till ett schakt för emottagande af orent linne och utmynna dessa hvar för sig i skilda rum i källaren. Alla rummen äro oljemålade och hållna i ljusa glada färger. Omsättningen af frisk luft genom ventilation är beräknad till 60 kbm. per säng och timma, och kan denna omsättning, då de elektriska fläktarne äro igångsatta, uppdrivas till nära det dubbla.

Källarvåningen i hufvuddelen innehåller på ömse sidor om en tvärkorridor, till hvilken man nedkommer genom en yttertrappa, dels åtskilliga rum afsedda till förrådslägenheter, dels 2:ne rum för mottagande af orent linne genom de förut omtalade nedsläppningsschakten samt slutligen paviljongens likrum.

Isoleringspaviljongen (Pl. V).

Denna paviljong befinner sig på den nordöstra sidan af den stora sjukhuskomplexen på det yttre området af sjukhustomten således mellan den yttre och inre inhägnaden och ligger fullkomligt skildt från alla öfriga byggnader. Afståndet från denna byggnads närmaste ingång till sammanbindningsgången mellan paviljong 2 och 3 utgör 120 meter och till den inre inhägnaden omkring 50 meter. Den är uppförd i endast en våning och afsedd att mottaga patienter, som af en eller annan anledning behöfva vårdas alldeles isolerade. Den är afdelad i en mans- och en qvinno-afdelning samt en afdelning innehållande 3:ne »stormceller» för maniaci och deliranter etc. De båda först nämnda afdelningarne ligga utmed en korridor, som i midten är afdelad med en vägg. I hvardera af dessa båda afdelningarne finnas 3:ne sjukrum samt dessutom ett klosettrum med tambur. Midt emellan dessa båda afdelningar ligger badrummet försedt med 2:ne dörrar som vetta ut i korridoren på hvardera sidan om skiljeväggen samt är sålunda gemensamt för båda afdelningarne. Midt emot detta badrum på andra sidan om korridoren ligger sköterskans rum likaledes försedt med 2:ne dörrar så att hon derigenom har tillträde till båda afdelningarne. På ömse sidor om sköterskans rum finnes i hvardera afdelningen ett thékök med diskbord, sköljlåda och tratt.

Vid nordöstra ändan af den stora korridoren utgår i rät vinkel deremot och afstängd derifrån genom en dörr en mindre korridor åt hvilken vetta 3:ne stycken »stormceller» inrättade på samma sätt som dylika å en anstalt för sinnessjukvård. Äfven i denna afdelning finnes ett klosettrum. För uppvärmningen af denna paviljong är dragen en

ångledning från ekonomibyggnaden direkt och är anordningen med värmekamrar lika som i öfriga paviljonger, dock finnes här ingen elektrisk fläktinrättning.

Obduktionspaviljongen med begravningskapell (Pl. V).

Denna byggnad som är uppförd liknande en mindre kyrkobyggnad med ett mindre torn på ena gaveln, ligger omkr. 100 meter rakt öster om isoleringspaviljongen. Genom en mindre sidoingång inkommer man i en förstuga från hvilken dörrar leda såväl till ett större likrum som till obduktionsrummet, hvilket är belagdt med helgjutet mosaikgolf med aflopp. Innanför detta rum finnes ett annat afsedt för mikroskopiska undersökningar. Båda rummen äro försedda med tvättställ och tillopp af kallt och varmt vatten.

Den öfriga hälften af denna byggnad är inredd till begravningskapell och är detta hållet i kyrkstil med ett mindre altare öfver hvilket ett större fönsterparti i gotisk stil och försedt med »katedralglas» höjer sig. Kapellsalen står genom en sidodörr i förbindelse med likrummet och genom en större hufvudingång med området utanföre.

Öfriga byggnader.

Portvaktstugan, förbi hvilken man genom portar i det inre stängslet, å ena sidan kommer in till administrationshuset och hela det inre sjukhusområdet, å den andra till den s. k. ekonomigården, är en mindre träbyggnad uppförd i 2:ne våningar. Den nedre innehåller 1 rum med kök för portvakten, och den öfre 2:ne rum för tjänstepersonal.

Uthusbyggnaden, en längre envånings stenbyggnad, liggande i sjelfva gränsen af sjukhusområdet innehåller i ena hälften stall för 3:ne hästar med gödselrum och fouragerum, ett afträde för den yttre personalen inrättadt med torfmullsklosetter och ett reningsrum för pytsar m. m. Den andra hälften innehåller vagnbod, tapetserare- och snickareverkstäder samt ett rum för kokning af tagel. Denna byggnad jemte ekonomibyggnaden äro belägna inom ett särskildt stängsel utanför det öfriga sjukhusområdet och bildas derigenom en särskild s. k. ekonomigård utan kommunikation med det inre området. Utanför denna gård löper en väg, som leder direkt till såväl isoleringsbyggnaden som lik- och obduktionspaviljongen, så att dessa kunna evakueras utan att det egentliga sjukhusområdet behöfver besväras med denna trafik.

Desinfektionsbyggnaden.

För desinficering af det från vattenklosetterna kommande afloppsvattnet är en särskild byggnad uppförd vid slutningen i tomtens syd-vestliga hörn. Inuti byggnaden, som är uppförd i 2 våningar och har en längd af 14,40 meter, bredd af 7,50 meter, äro trenne af cement gjutna brunnar anordnade, hvilka på en höjd af 2,70 meter från botten äro förbundna medelst genom ventiler slutbara rör och försedda med propellrar, hvilka medelst skrufhjulsmechanism kunna sättas i rörelse. Brunnarne rymma tillsammans omkring 10 kubikmeter. Afloppsvattnet, som kan införas i hvarje brunn särskildt desinficeras och omröres till dess kalkmjölk erhålles, då det utsläppes i allmänna afloppsledningen under det att den fastare orenligheten sjunker till botten och derifrån afhemtas. Byggnaden är så stor tilltagen att vid tillbyggnad af sjukhusanläggningen plats finnes för ännu en brunn om den skulle befinnas erforderlig.

Anordningar, som äro gemensamma för hela sjukvårdsanläggningen.

Rörande värmeledningen är beskrifning redan lemnad under »Ekonomibyggnaden».

Åskledareanläggningen.

Samtliga byggnader med undantag af portvaktstugan och uthusbyggnaden äro försedda med åskledare. Äfvenså är på ångskorstenen en åskledare uppsatt. Åskledarestängerna bestå af jernrör, hvilka medelst fotjern och 4 stag af rundjern äro fästade i takåsen. Stängerna sluta i en 1 meter lång af hård dragen koppar utförd spets, hvars öfre koniska del är brännförgylld. Stängernas höjder äro så beräknade, att mellan utkanterna af byggnaderna enkla höjden och mellan stängerna dubbla höjden är tagen till radie för skyddskretsen. Från spetsarne löpa ledningar af 60 mm² sektionensarea utefter takåsarne af byggnaderna och sammanbindningsgången och är hvarje byggnad försedd med jordledning af 70 mm² sektionensarea. Dessa jordledningar äro antingen förbundna med vattenledningen medelst koniska förskrufningar eller med jordplåtar af koppar af 1 m² area.

Elektriska belysningen.

Anläggningen är utförd enligt tvåledaresystemet med en lampspänning af 110 volt och skola dynamomaskinerna arbeta parallelt med accumulatorbatteriet. För driften äro i maskinrummet anbragta 2:ne stående högtrycksmaskiner om cirka 45 eff. hästkrafter hvardera.

Dynamomaskinerna, likaledes 2:ne, äro shuntlindade och utveckla hvar för sig cirka 28,5 kwt vid 110—170 volts spänning. Dessa maskiner, som äfvenledes äro placerade i maskinrummet, kopplas direkt med rem till ångmaskinerna.

Accumulatorbatteriet består af 66 element af system Tudor, typ E. 56, af hvilka 26 användes till spänningsregleringen medelst handcellregulator placerad på väggen mellan accumulator- och maskinrummet. Instrumenttaflan, en i pryddlig ekram infattad marmorskifva, placerad i maskinrummet, är fristående, så att kopplingsanordningarne å baksidan äro lätt tillgängliga. Fördelningsledningen framdrages på porslinsisolatorer i gången för rörledningarne, och äro på denna ledning anordnade 3:ne tryckpunkter, till hvilka från maskinrummet särskilda matarledningar framdragas. Inomhus är i allmänhet vulkaniserad dubbelledare i Bergmannsrör använd utom i särskildt fuktiga lokaler eller der af annan orsak rör anses mindre lämpliga såsom i badpaviljongen, köks- och tvätt-afdelningarne, stall m. m. och användes här snodd vulkaniserad dubbelledare på porslinsknap. I alla byggnader, der Bergmannsrör användas, äro centralskåpen af jern och infällda i väggarne, i öfriga lokaler äro de utförda af trä. De deruti anbragta säkerhetsapparaterna äro af Stockholms elektricitetsverks modell monterade på marmorplintar. För inre belysningen äro lampor à 16 normalljus i allmänhet antagna och upphängas dessa på förnicklade pendlar i taken. I de stora sjuksalarne äro 6 sådana lampor placerade och i de mindre äfvensom i samtliga boningsrum inom sjukhuset 1 à 2. I hvarje sjuk- och boningsrum äro dessutom väggkontakter placerade och finnas 6 sådana i hvar och en af de stora sjuksalarne. För belysning af operationssalarne äro, såsom förut nämnts, i hvardera 4 st. 25-norm.-ljus lampor placerade i taket, och för belysning af sjelfva operationsbordet en med 12 lampor försedd hvit-omaljerad skärm. Dessutom finnas i hvardera operationsrummet inledda en 3 ampèreskontakt för anbringande af handlampa och en 25 ampères kontakt för galvanokaustik.

I stora samlingsrummet, väntsalarne, biblioteket etc. äro 3- resp. 5-armade kronor uppsatta och i det förstnämnda rummet en takbelysning bestående af 16 lampor anordnad. För yttre belysningen äro 2 st.

6-ampères shuntbåglampor uppsatta samt utanför hvarje yttertrappa en 30 norm.-ljus glödlampa upphängd på smidesjernkonsoll.

Utom för belysningen är den elektriska kraften äfven använd för motorer, hvilka till förstärkande af ventilationen under sommaren drifva 8 stycken ventilatorer, anbragta vid friskluftsintagen. Äfvenledes drifvas de i hvardera af sjukpaviljongerna befintliga hissarne medelst elektrisk kraft.

För belysning af hela sjukhuskomplexen finnas cirka 1,400 lampor.

Golf och trappor.

I sjukpaviljongerna äro alla sjuksalar, dagrum, korridorer, sköterskerum samt boningsrummen i vindsvåningen försedda med golf af furustaf i asfalt på betön-underlag. Stafven, som är 60 centim. lång, 7,5 centim. bred och 3,1 centim. tjock, är lagd med cirka 4 mm. fogar mellan hvarje staf, hvilka fogar sedan äro utfyllda med asfalt, hvarefter golfven blifvit 3 gånger fernissade. Fotlisten består af en 6 centim. hög kvartsrundstaf.

Golfven i théköken äro belagda med victoriaplattor och i klosett och badrum med 2 centim. tjock cementbeläggning.

I administrationsbyggnaden äro samtliga golf i bottenvåningen stafgolf i asfalt med undantag af vestibulen och klosettrummen, som hafva golf af victoriaplattor. I andra våningen äro samlingsalen, bibliothek, styrelsens rum och expeditionen belagda med stafgolf i asfalt, dock utan fogar. Öfriga golf i denna våning äfvensom golfven i bostadslägenheterna i vindsvåningen äro vanliga furugolf på spikreglar.

I ekonomibyggnaden äro matsalarne, lagningsrummet, samt rummet för orent linne försedda med stafgolf i asfalt, stora köket och maskinrummet med golf af victoriaplattor. Ångpannerummet har golf af klinker lagd i cement, mangelrum och accumulatorsrum asfaltgolf, smedjan, golf af granithällar, alla öfriga rum cementgolf.

I operationspaviljongen ha öfverläkarens och öfversköterskans rum, omlägningsrummen samt boningsrummen i andra våningen stafgolf i asfalt, gång, anrättningsrum, reningsrum, bandagerummen och laboratorierne i källarvåningen golf af victoriaplattor, likaledes operationsalarne, dock är under sjelfva operationsbordet golfvet till en yta af $2,50 \times 3,50$ meter utfördt i helgjuten cementmosaik.

I isoleringspaviljongen äro korridorer, sjuksalar och sköterskerum belagda med stafgolf, thékök med victoriaplattor, klosetter och badrum

med cement och stormcellernas golf utförda skålformiga som s. k. skeppsgolf.

Stora sammanbindningsgångens golf är utfördt i cement indelad i stora rutor.

I lik- och obduktionshuset har obduktionsrummet helgjutet mosaikgolf, mikroskopirummet och kapellet golf af victoriaplattor, likrummet cementgolf.

I uthusbyggnaden är stallet stensatt, snickareverkstadens rum är utfördt af träkubb satt i cement, öfriga lägenheter hafva cementgolf.

Alla trappor inom byggnaderna bestå af cementmosaik och äro inmurade; trapp-planerna äro belagda med victoriaplattor, alla yttertrappor äro af granit.

Alla golf i källarne äro utförda af cement med undantag af de förut omnämnda i ekonomi- och operationsbyggnaderna.

Telefon- och ringledningar.

Från hvarje våning i samtliga sjukpaviljonger äfven som från administrationsbyggnaden, ekonomibyggnaden, operations-, bad-, och isoleringspaviljongen går telefonledning till en centralstation som är anordnad i portvaktrummet i administrationsbyggnaden. Telefonerna äro i sjuk- och isoleringspaviljongerna placerade i korridoren utanför sköterskans rum, i badpaviljongen vid ingången till afdelningen för män, i operationspaviljongen i gången utanför omlägningsrummen. I ekonomibyggnaden finnes telefon i maskinrummet och utlemningsrummet och i administrationsbyggnaden i apoteket, husmoderns rum, vestibulen och stora samlingsalen. Dessutom leder telefon från maskinistens bostad till ångpannerummet. Rikstelefoner finnas 4 stycken af hvilka 1 i vestibulen afsedd för allmänheten och personalen, 1 i det ena öfverläkare-rummet, 1 i samlingsalen och 1 i expeditionsrummet.

I hvarje sjukpaviljong äfvensom isoleringspaviljongen är ringledning anlagd från enskilda sjukrummen, badrummen och från allmänna salen med tableau utanför sköterskerummen. I badpaviljongen finnes ringledning från hvarje badcell, romerska badet, och finska badstun. I administrationsbyggnaden finnas ringledning från expeditionsrummen och ett af undersökningsrummen å hvardera polikliniken med tableau hos portvakten.

Aflopps-, gas-, kall- och varm-vatten-ledningar.

För afloppet äro dubbla ledningar anordnade, en yttre för drän- och spillvattnet samt en inre för vattenklosetterna, och äro i den sistnämnda, som utmynnar i den förut omnämnda desinfektionscisternen, åtskilliga stuprör införda, dels för ventilation, dels för bättre spolning vid stark nederbörd. Afloppsrören äro, de yttre af glacerade lergodsror af Höganäs fabrikat vexlande i dimensioner af 150—308 mm. diameter, de inre af gjutjern i dimensioner af 63—152 mm. diameter. De yttre rören som på grund af källarnes djupa läge måst läggas i lutning af 1:100 resp. 150, äro i skarfvorne tätade med cementbruk. Ledningarne äro försedda med spolbrunnar, resp. lamphål och är på hvardera ledningen ett större nedstigningsschakt anbragt. Ledningarne ventileras, de yttre genom stuprören, de inre genom öfver yttertaket uppdragna rör. De inre ledningarne äro tätade med bly (de liggande) eller lin- och mönjekitt (de stående).

Kallvattenledningarne, som bestå af asfalterade gjutjernsrör för de större dimensionerna, och galvaniserade smidesjernrör för de mindre från 51 mm. och derunder, äro utförda från stadens hufvudledning invid ekonomibyggnaden, der en 6" vattenmätare med bimätare är anbragt. Ledningen går derifrån in i sammanbindningsgången längs denna med 152 mm. rör, som förgrena sig till de olika byggnaderna samt till de mellan byggnaderna belägna brandposterna. För hvarje uppgående sträng är en stoppkran anbragt i källaren och ligga rören i våningarne fritt invid väggarne. I de olika afdelningarnes badrum äro 31 mm. brandposter med tillhörande slangar anordnade, och i vindsvåningarne dylika af 25 mm. diameter. Gjutjernsledningarne äro i skarfvorne tätade med bly, de galvaniserade rören med lin- och mönjekitt.

För att vid skada å eller tillfälligt afbrott af stadens hufvudledning kunna tillgodose sjukhusets behof af vatten är å bergshöjden bakom ekonomibyggnaden uppförd en särskild vattenreservoir liggande 75,00 meter öfver stadens 0-plan och rymmande 105 m³.

Varmvattenledningen, som utgår från den invid maskinrummet belägna varmvattencisternen, är utförd af heldragna kopparrör i dimensioner af 76—19 mm. diameter och äro de i källaren liggande rören isolerade. Äfven på dessa ledningar äro de uppgående strängarne försedda med stoppkranar och följa ledningarne, så vidt möjligt kallvattenledningarne och ligga liksom dessa fritt invid väggarne. På varmvattenledningen längs stora sammanbindningsgången äro expansionsmuffar anbragta och är ledningen upphängd på rörliga stöd för att medgifva

fri expansion. Trycket i varmvattenledningen är reduceradt till 2 atm. medelst en reduceringsventil af Saltzmans modell. Från stadens gasledning, som är framdragen till gränsen vid portvaktstugan går en 75 mm. ledning längs stora rörkanalen i sammanbindningsgångens källare och förgrenar sig denna ledning till de olika sjukpaviljongernas thékök för att användas till kokning. Äfvenledes äro ledningar dragna till laboratorierna och anrättningsrummen i administrationsbyggnaden och operationspaviljongen och är i den senare för de båda operationssalarne gas förutsedd till belysning ifall den elektriska belysningen någon gång skulle komma i olag.

Målning.

Alla sjukrummen äro målade med vanlig oljefärg i ljusa och lätta färger, likaså alla poliklinikens rum med undantag af operationsrummet, som är måladt i emaljfärg. Med emaljfärg äro dessutom målade omlägningsrummen, alla reningsrum och operationsrum, alla laboratorier och varmkamrar, husmoderns stora förråd och rummet för patienternas kläder i badpaviljongens källarvåning. Alla badrummen, såväl i denna paviljong som i sjukpaviljongen komma likaledes att efter torkning bestrykas med emaljfärg.

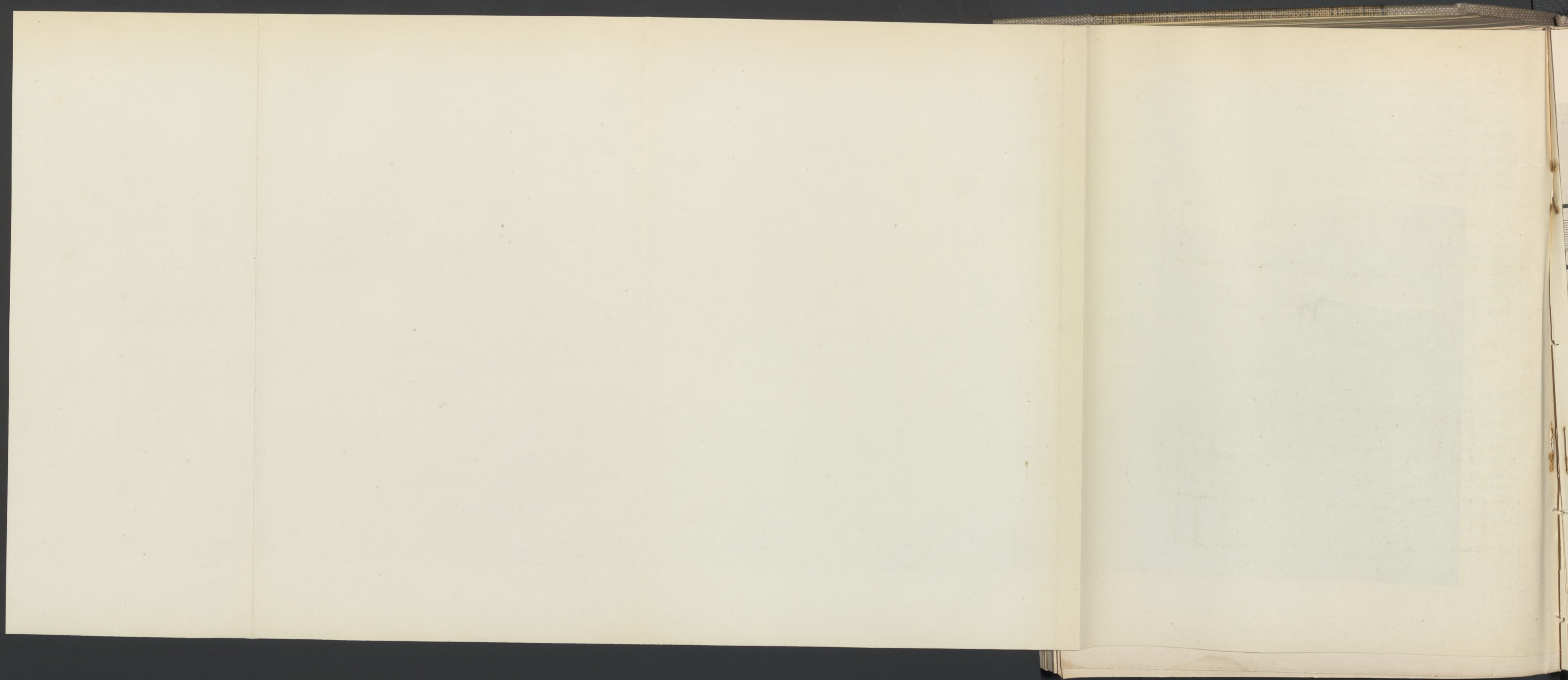
Fönster m. m.

Alla fönster äro dubbla och försedda med kastvredslås för de nedre fönsterrutorna. För en del af de öfversta, som intager hela fönstrets bredd, är använd Mathiesens patent »Perfect N:o 1», och finnas sådana anbragta i alla mindre sjukrum, ett i hvardera, och i de stora salarne 4 i hvardera. Dessutom i poliklinikrummen, expeditionen, bibliotheket, direktionsrummet, köket, skafferierna, vägningsrummet, förråds- och lagningsrum, dagrum och badrum, 1 à 2 i hvarje, beroende på rummets storlek samt i alla rum i obduktionspaviljongen. De nedersta fönsterna i undre våningen af sjukpaviljongerna äro mattslipade och för att dämpa ljuset och utestänga för starkt solljus finnas gardiner å mesingsstång med dragmekanism.

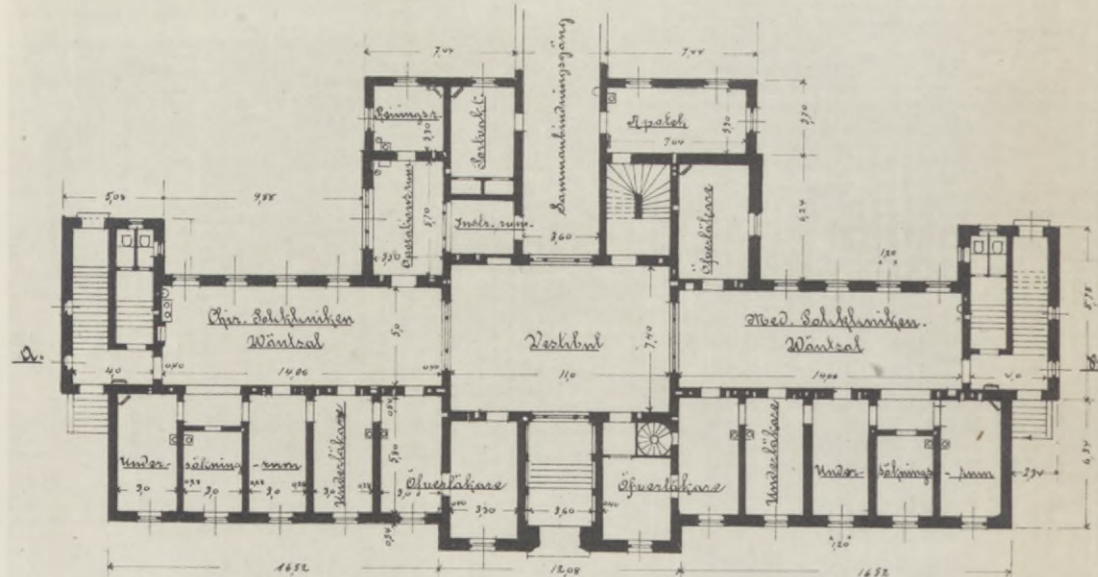

*Carl H. Olson
Göteborg*

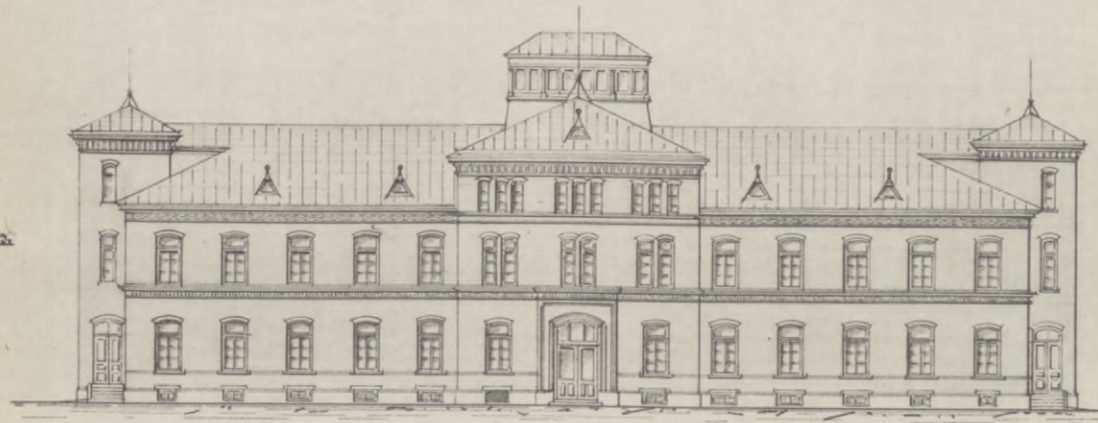
1888

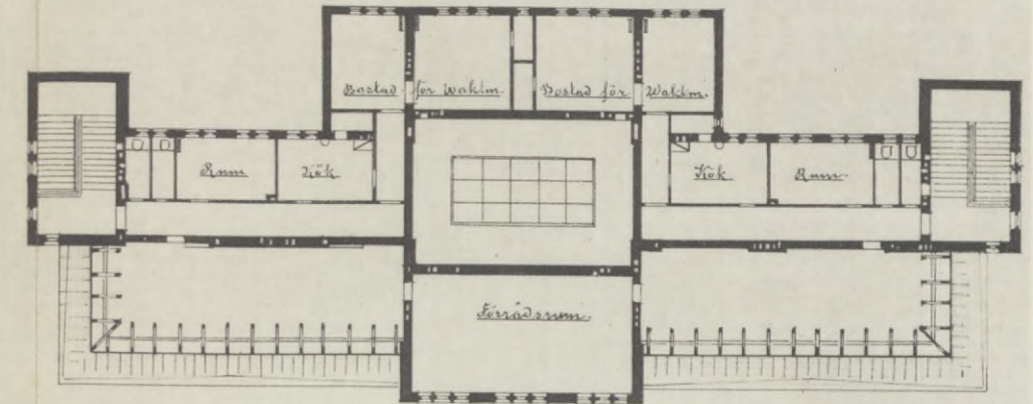
Allmänna och Sahlgrenska Sjukhuset i Göteborg.
Administrationsbyggnaden.

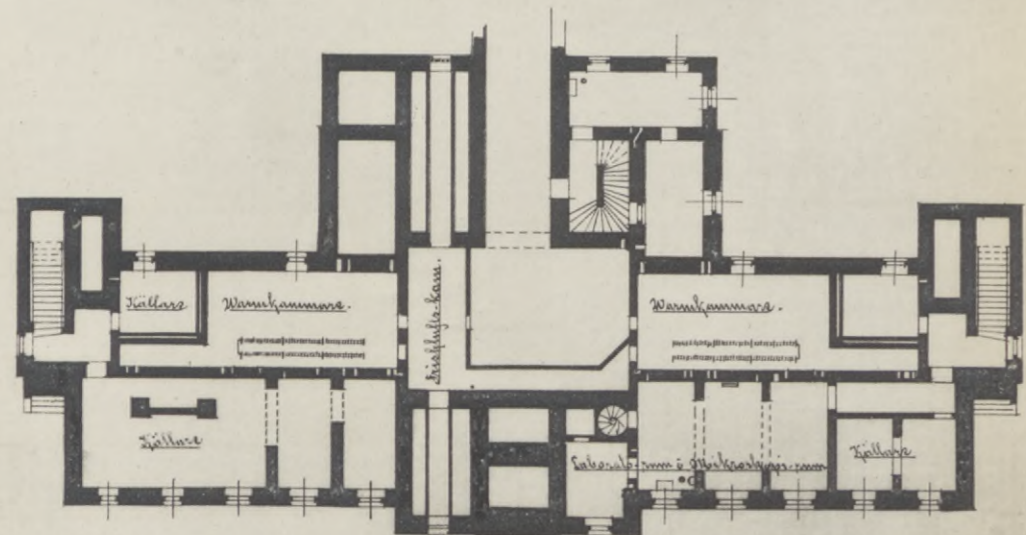
Plan af Bollensvåningen

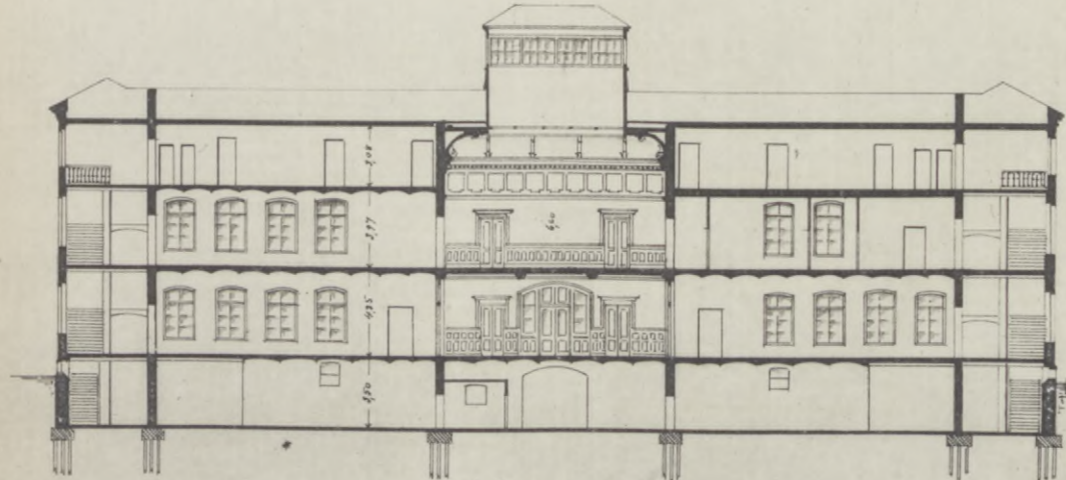
Sjukhusfasaden

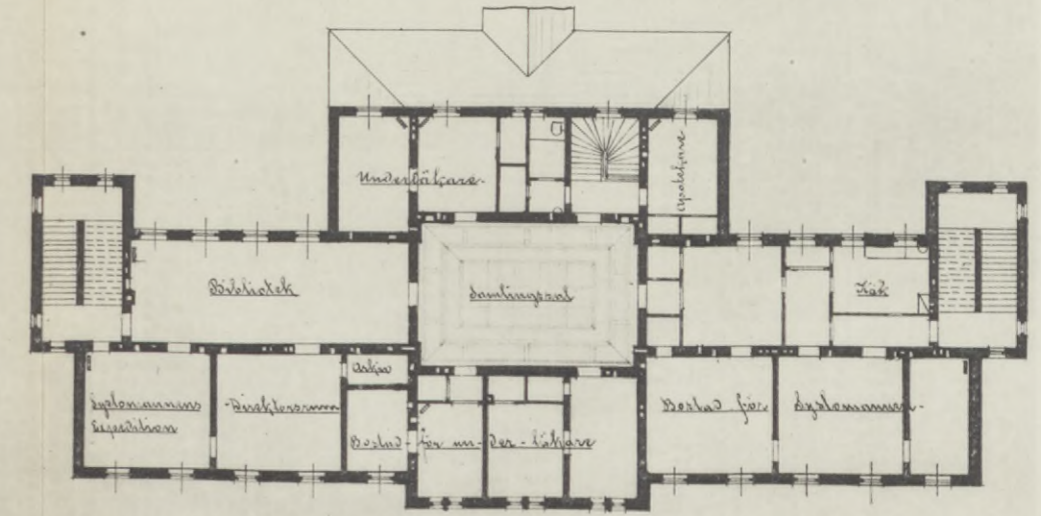
Plan af Undersvåningen

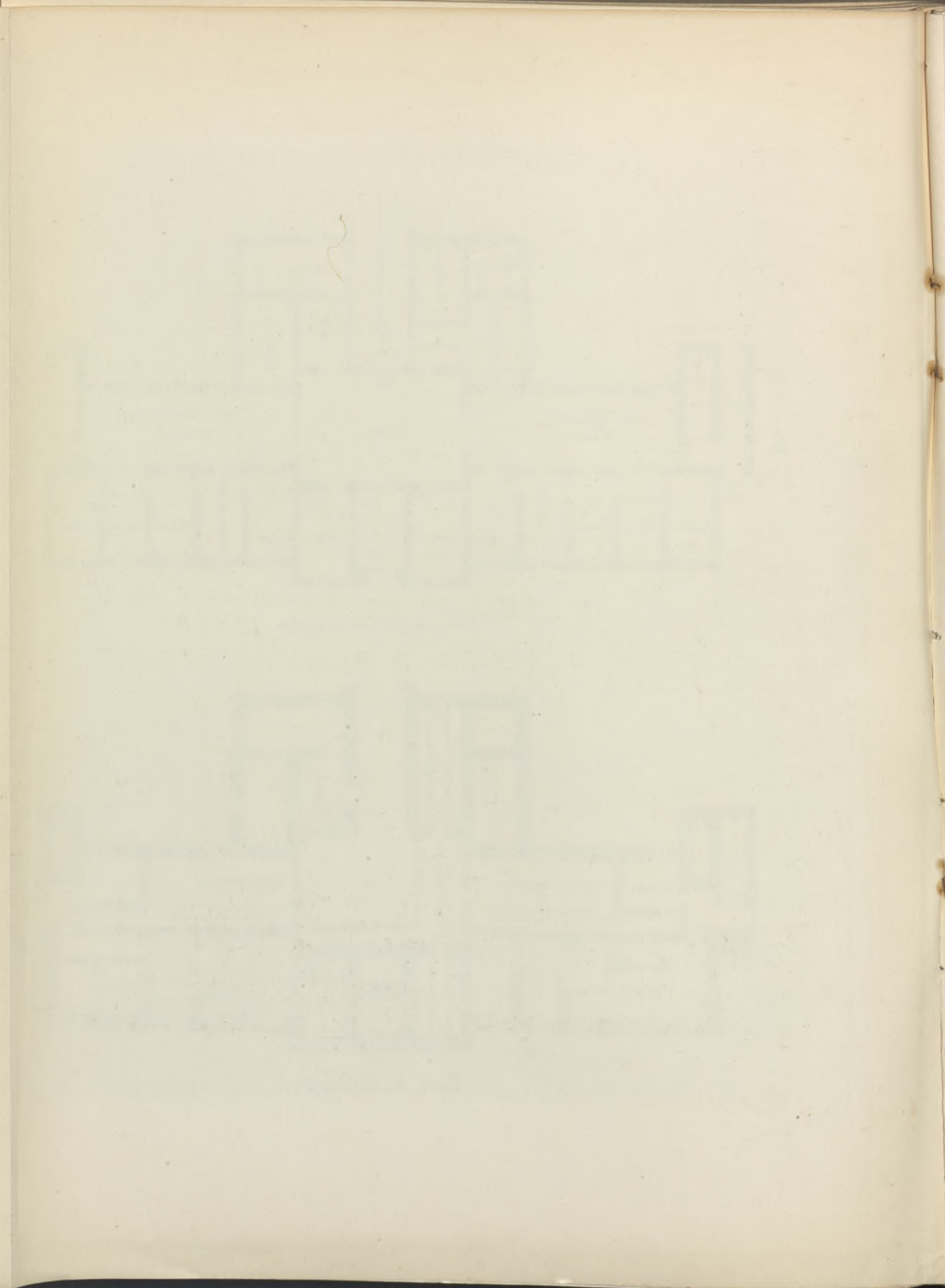
Plan af Källaren

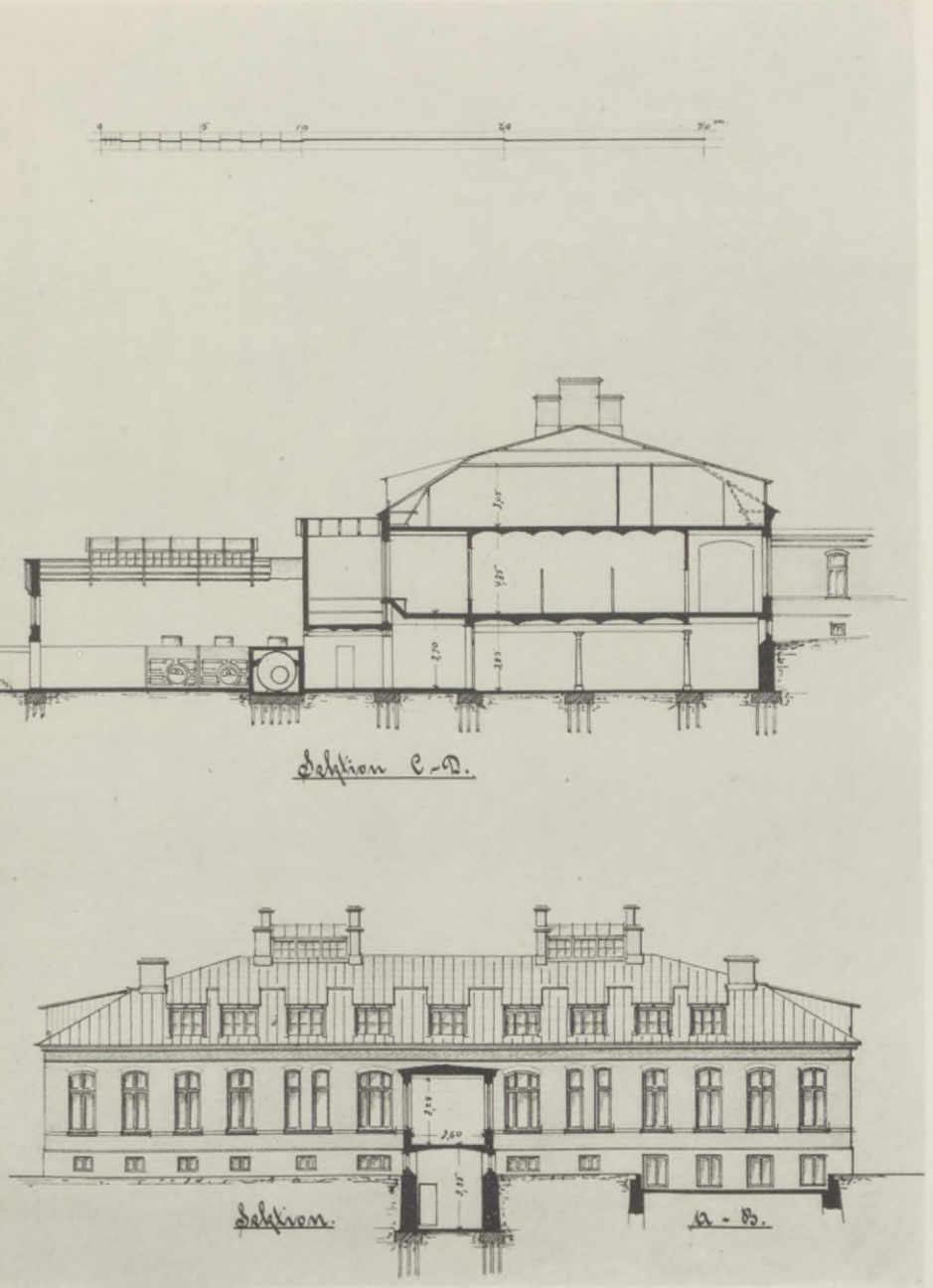
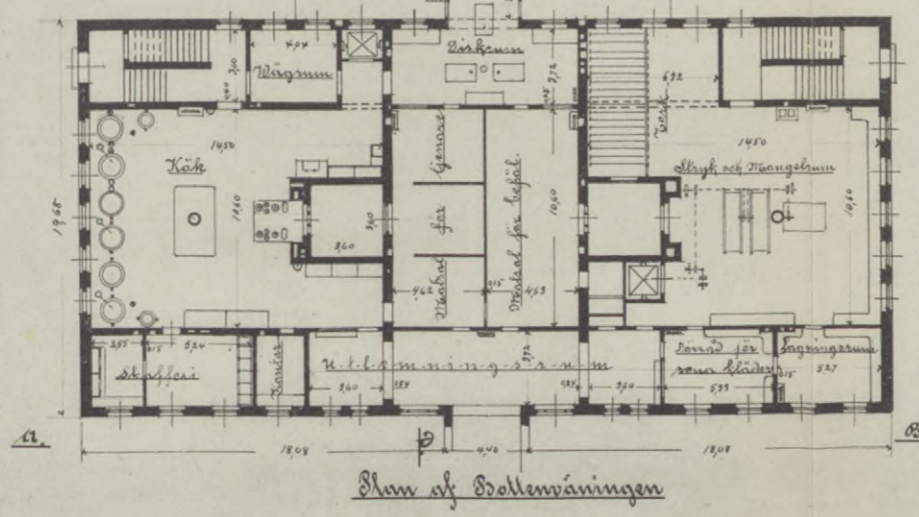
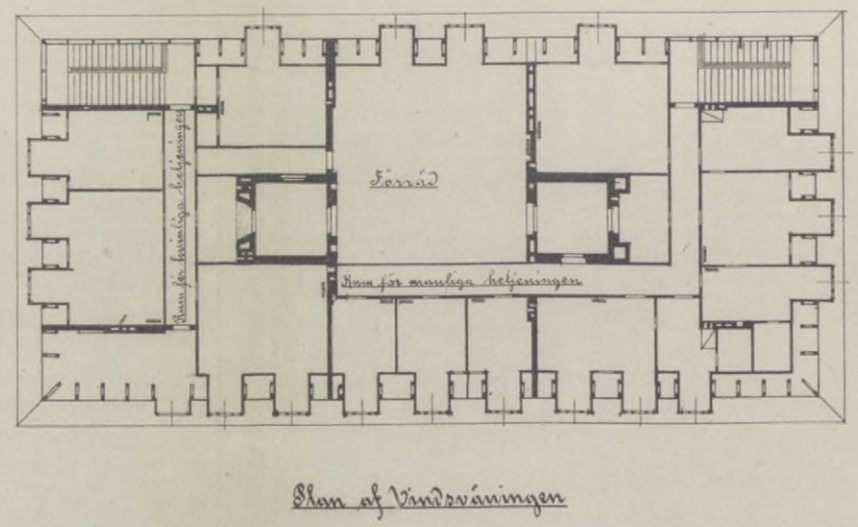
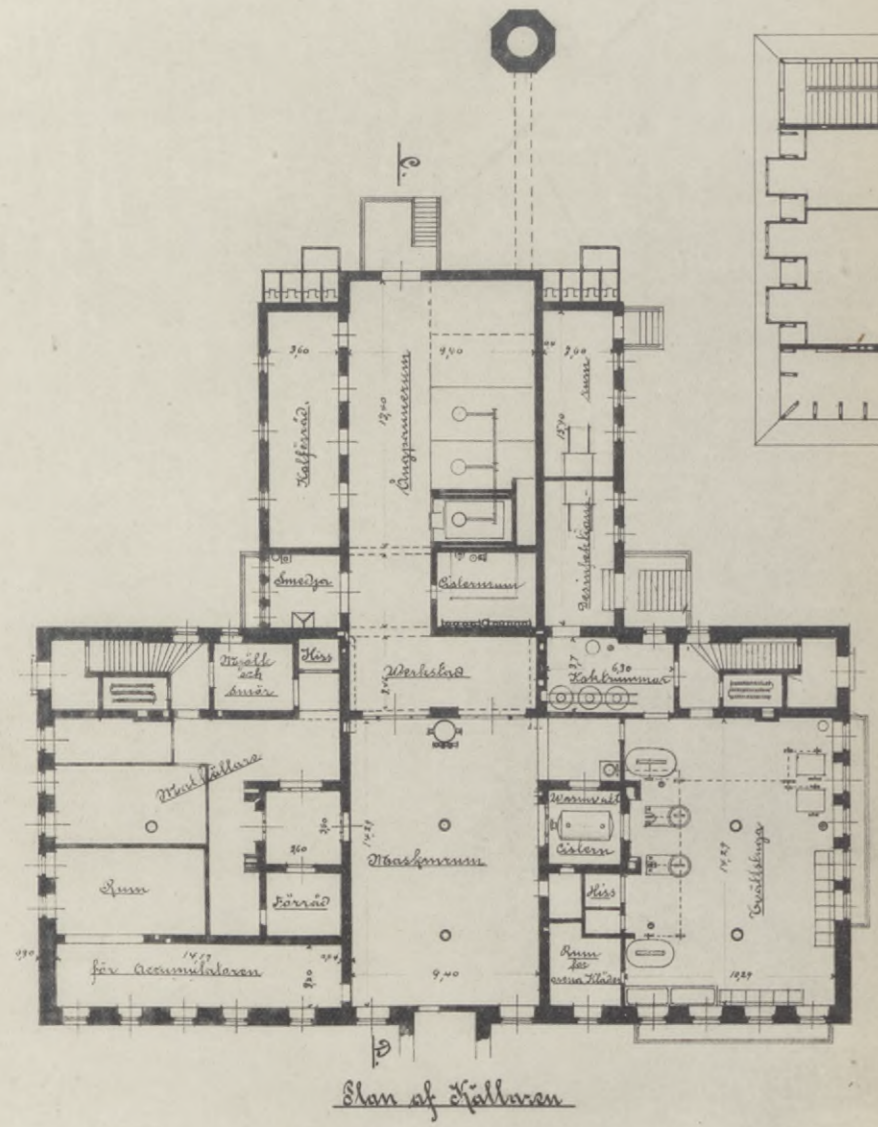
Sektion A-B

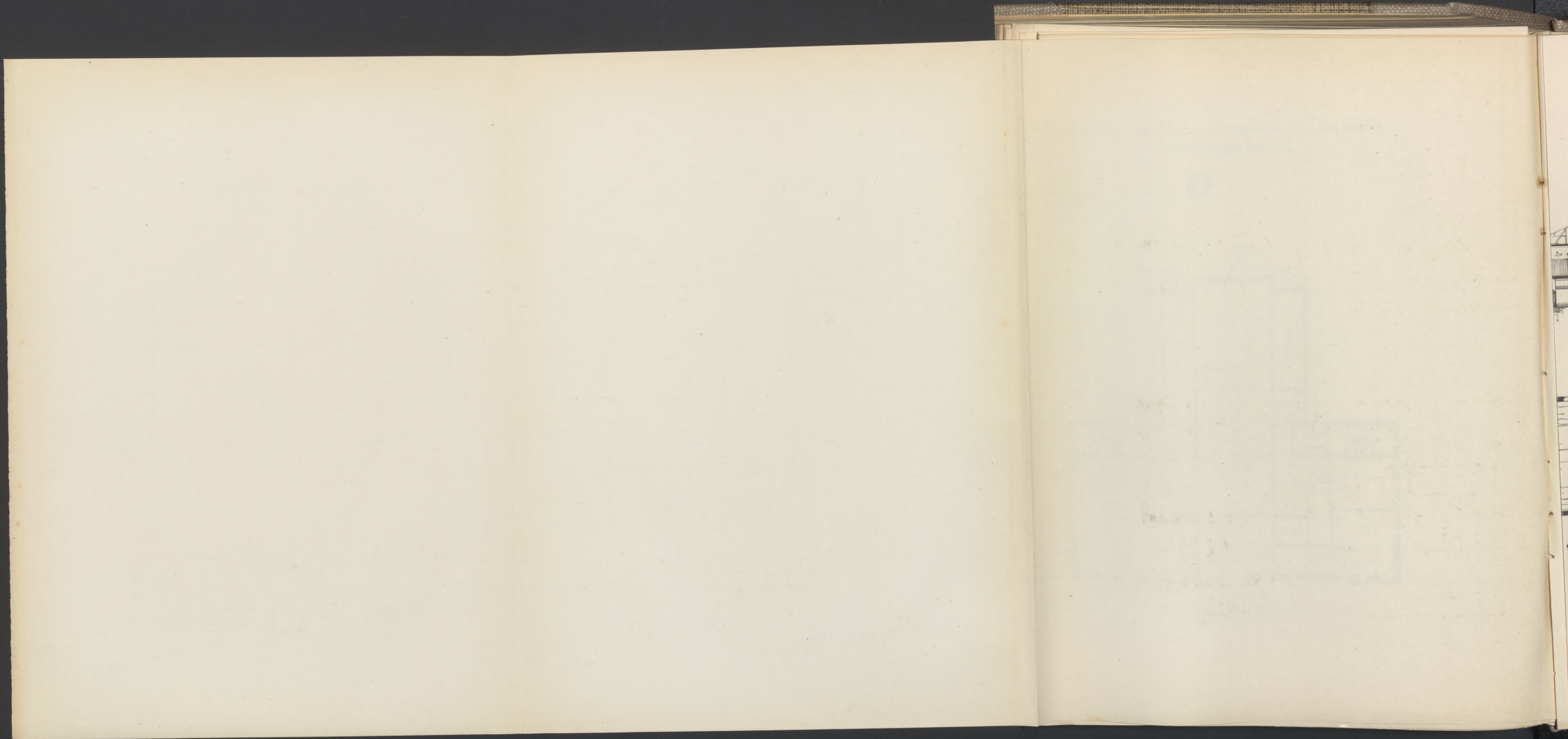

Plan af 2de Våningen

Allmänna och Sjukvårds - Sjukhuset i Göteborg.
Könensbyggnaden.

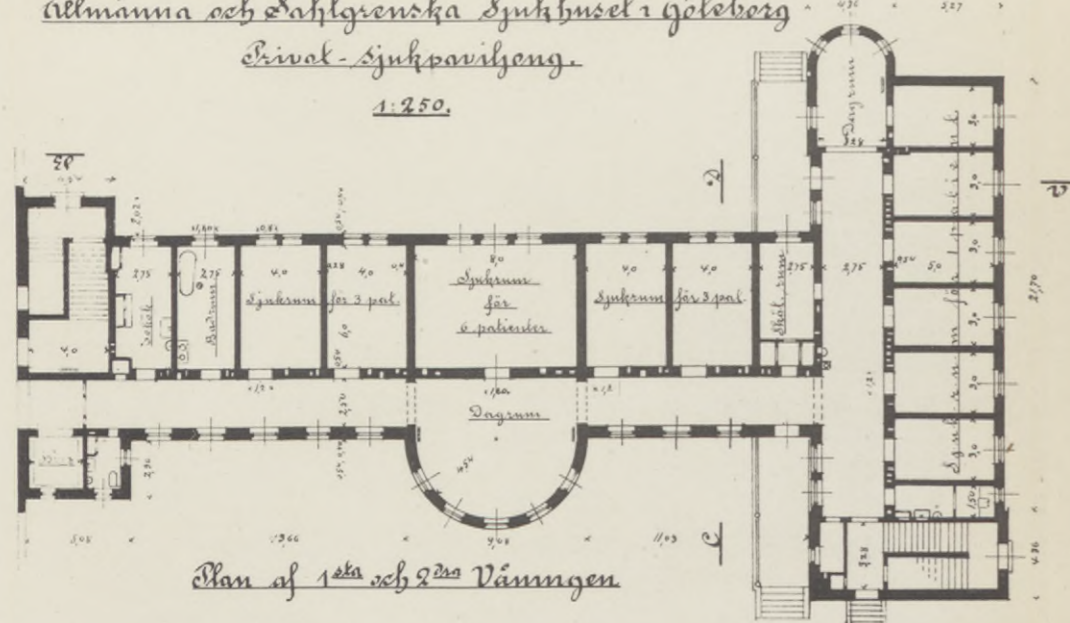

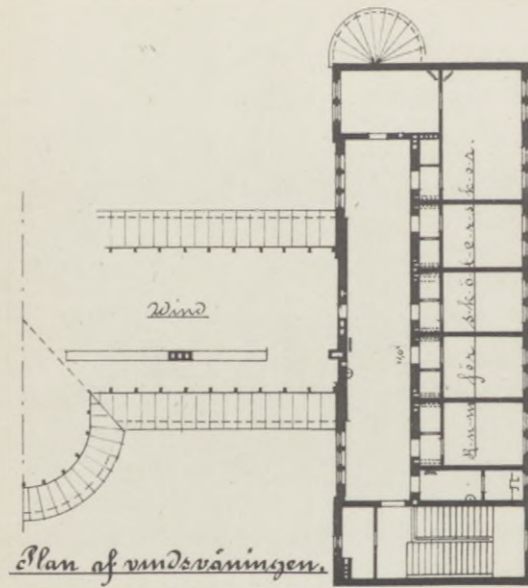
allmänna och Sahlgrenska Sjukhuset i Göteborg

Privat-Sjukvåringseng.

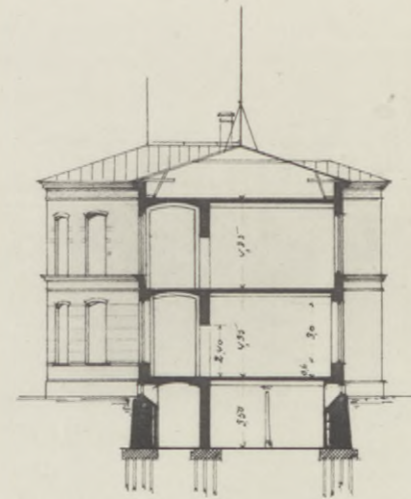
1:250.

Plan af 1^{sta} och 2da Våningen

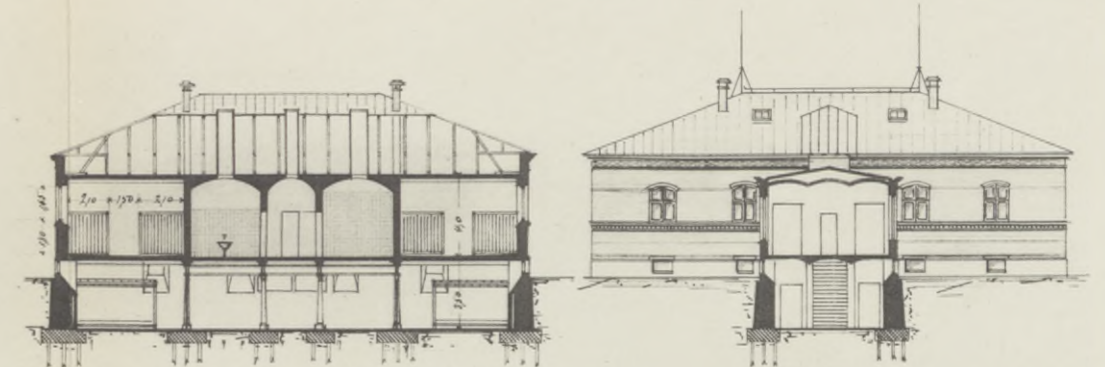

Plan af vindsvåningen

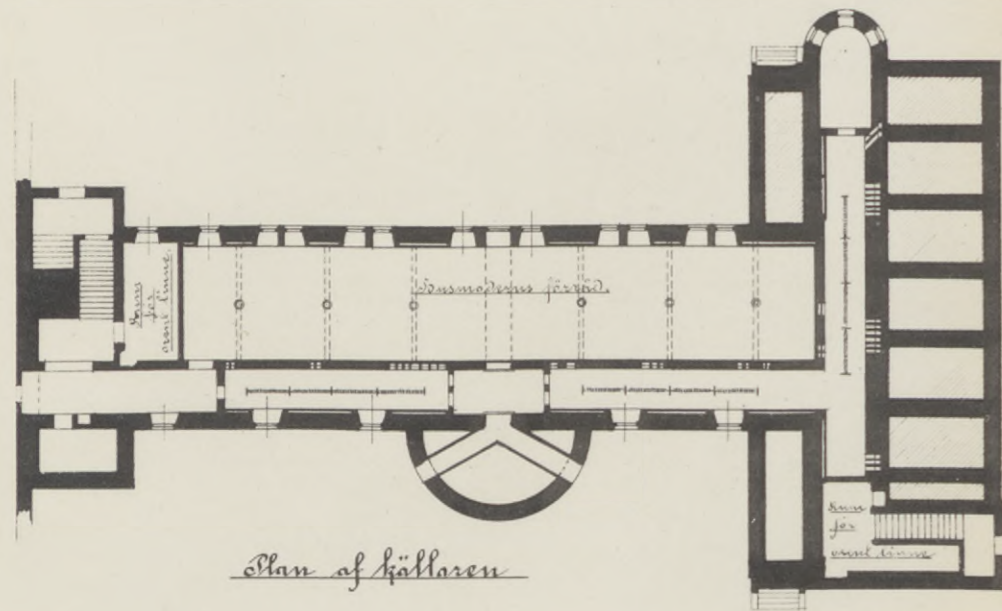
Sektion C-D.

Badvåringseng.

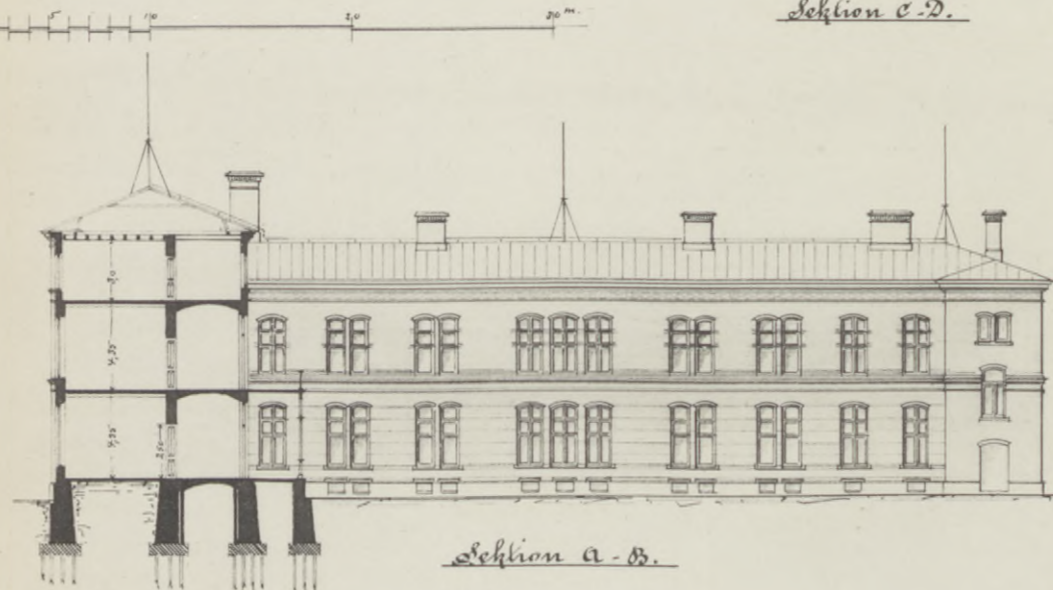

Sektion a-b

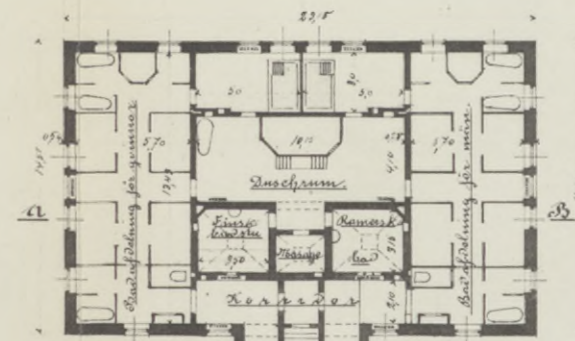
Sektion c-d

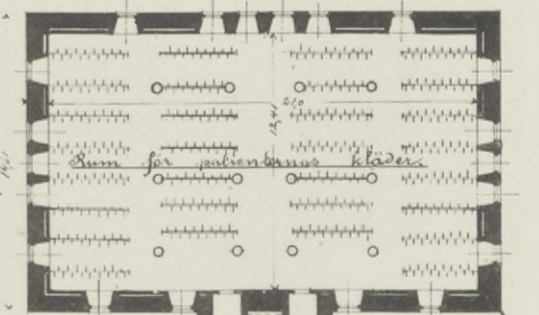
Plan af källaren

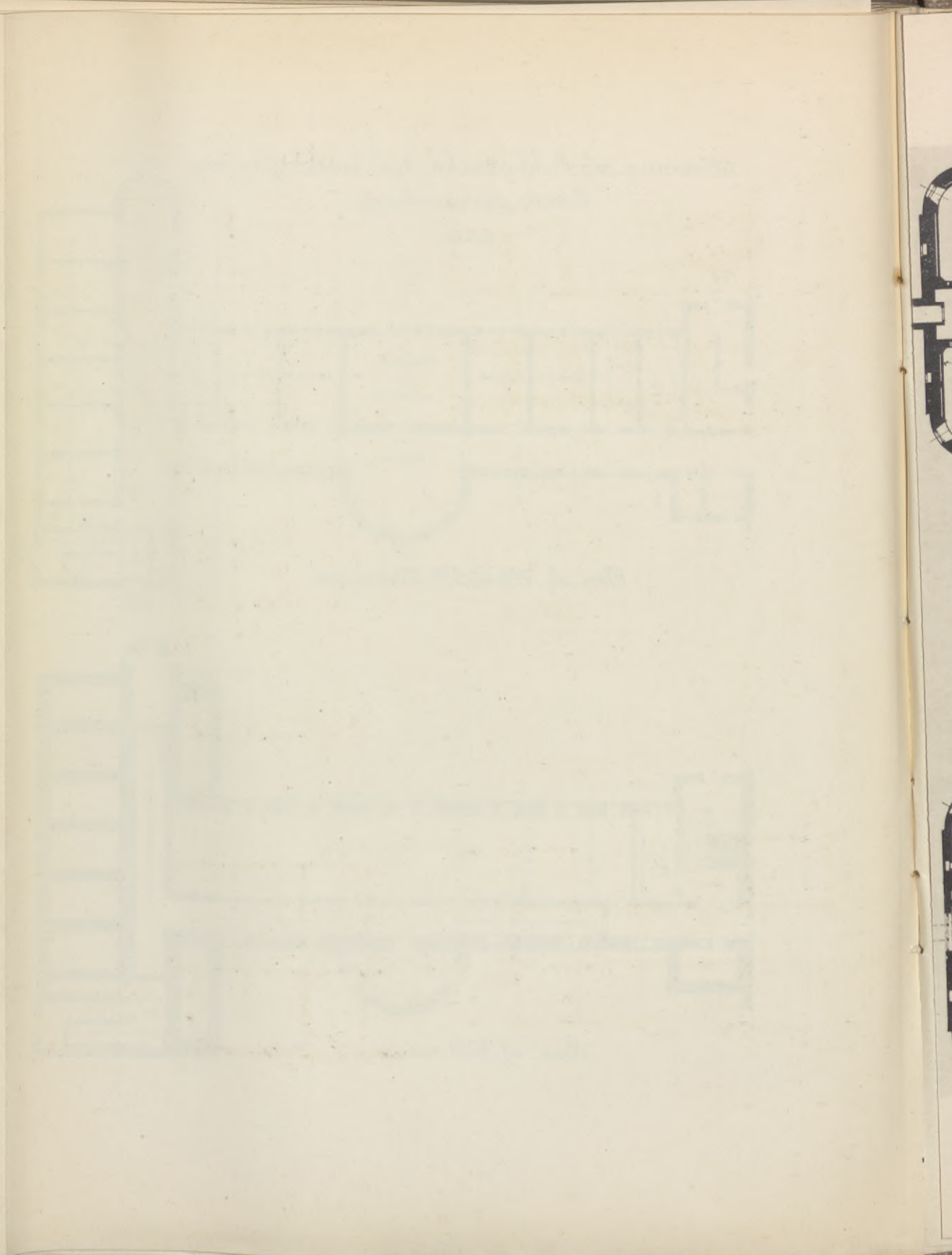
Sektion a-b

Plan af badvåringsengens

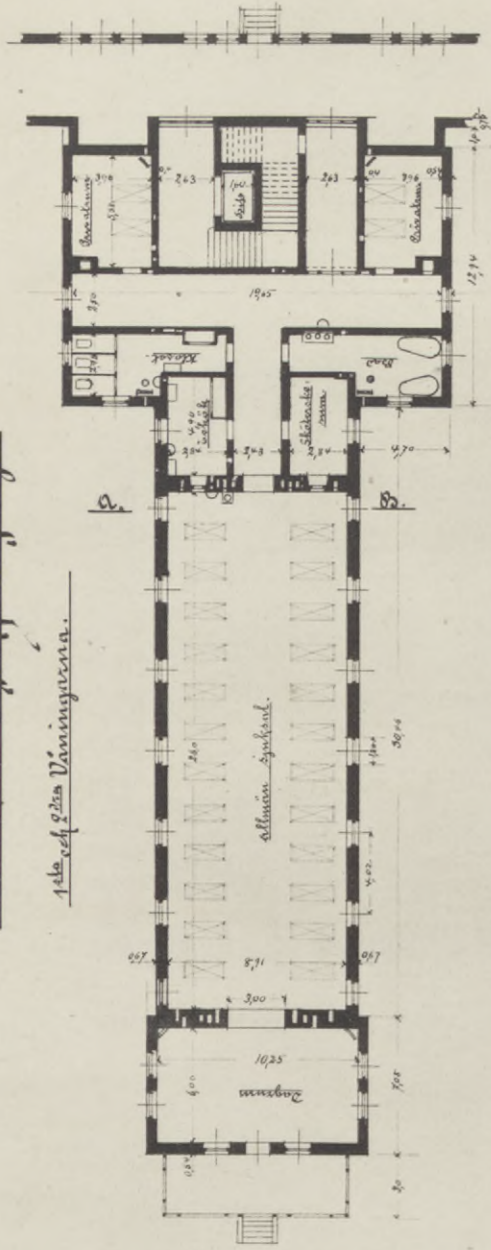

Plan af källaren

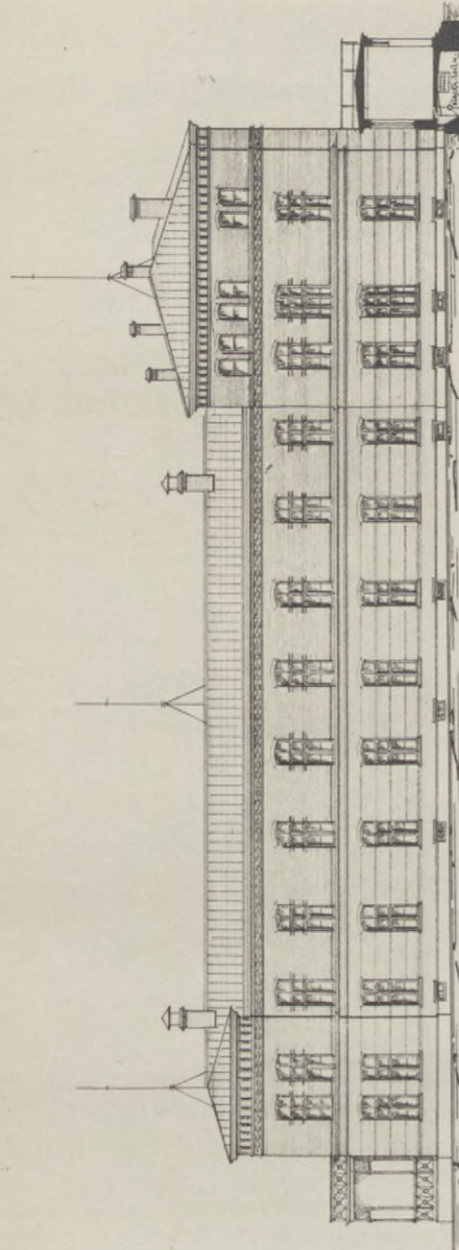
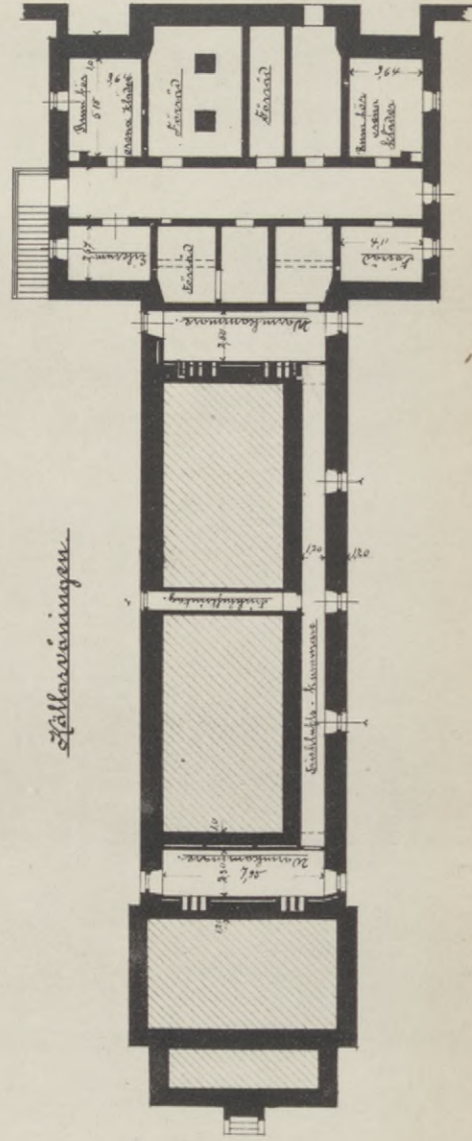

Alhusina Spjalsværingene

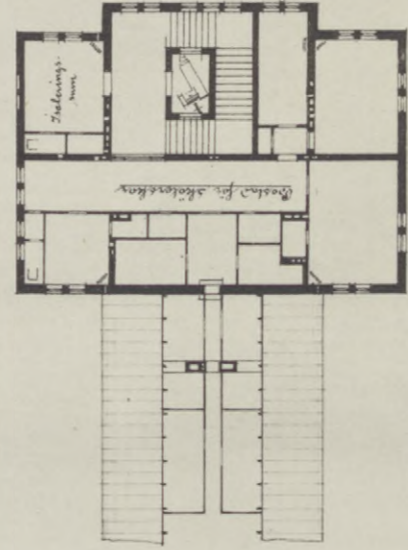
14de og 2den Væringene.

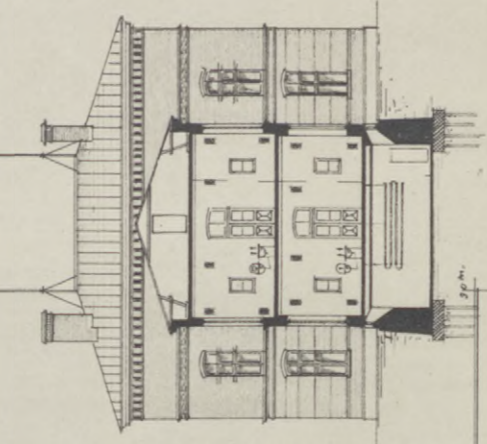
Stålarværingene

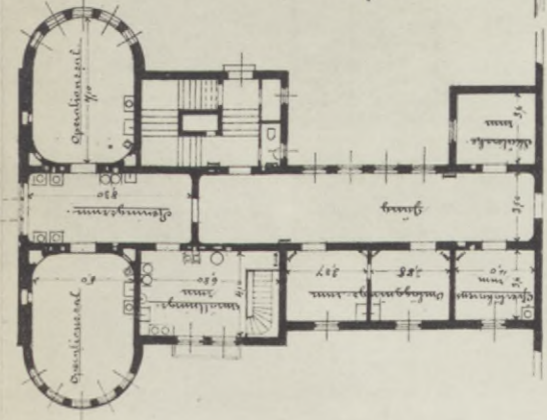
Vindværingene

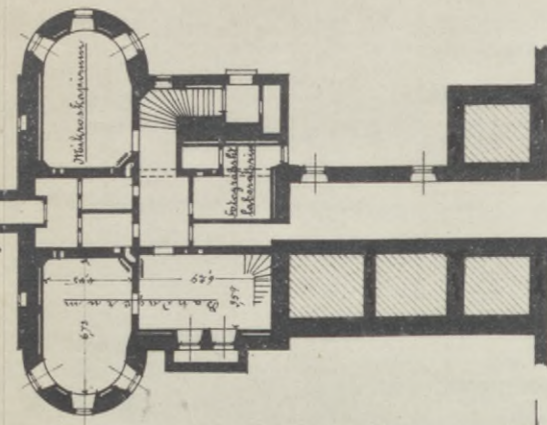
Sektion A-B.

Plan of 2. Batteriværingene

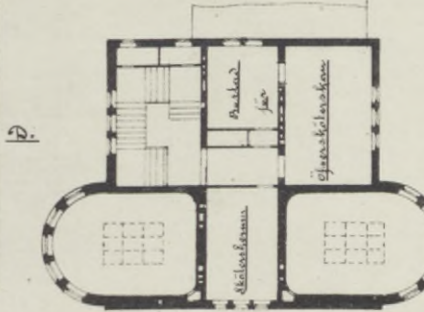
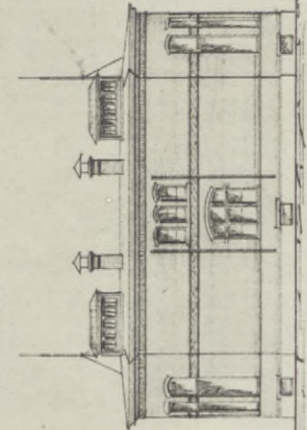

Plan of Stålarværingene

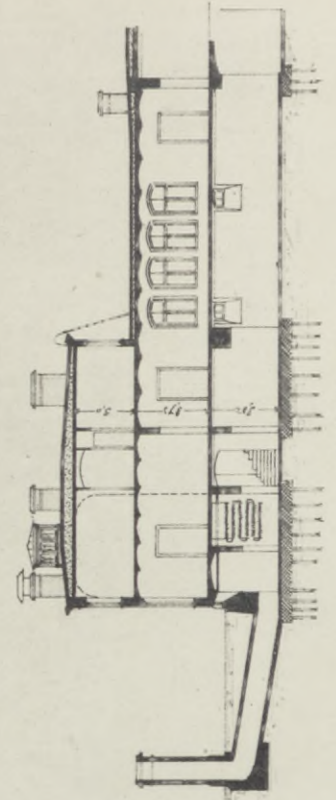

Operationsværingene

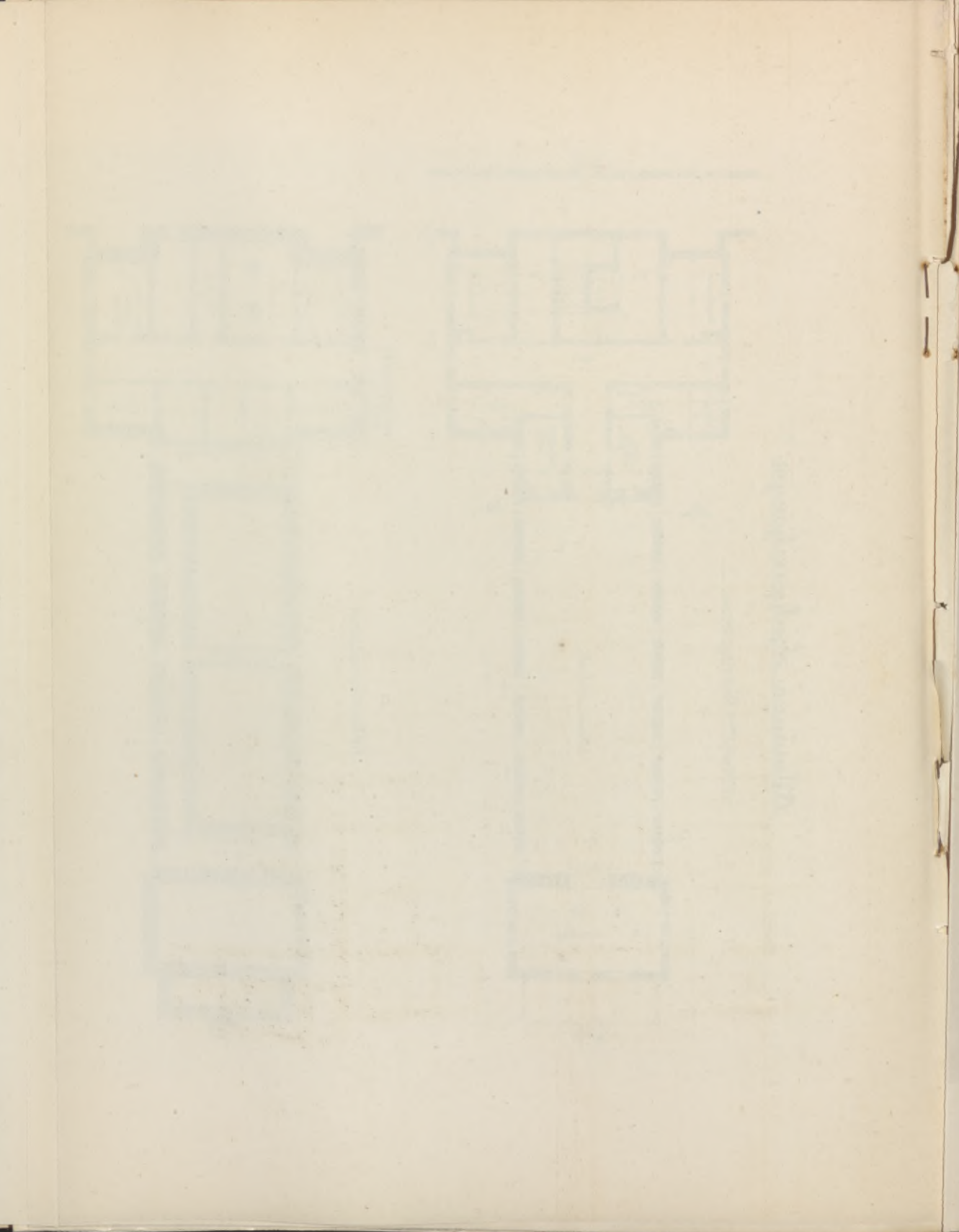
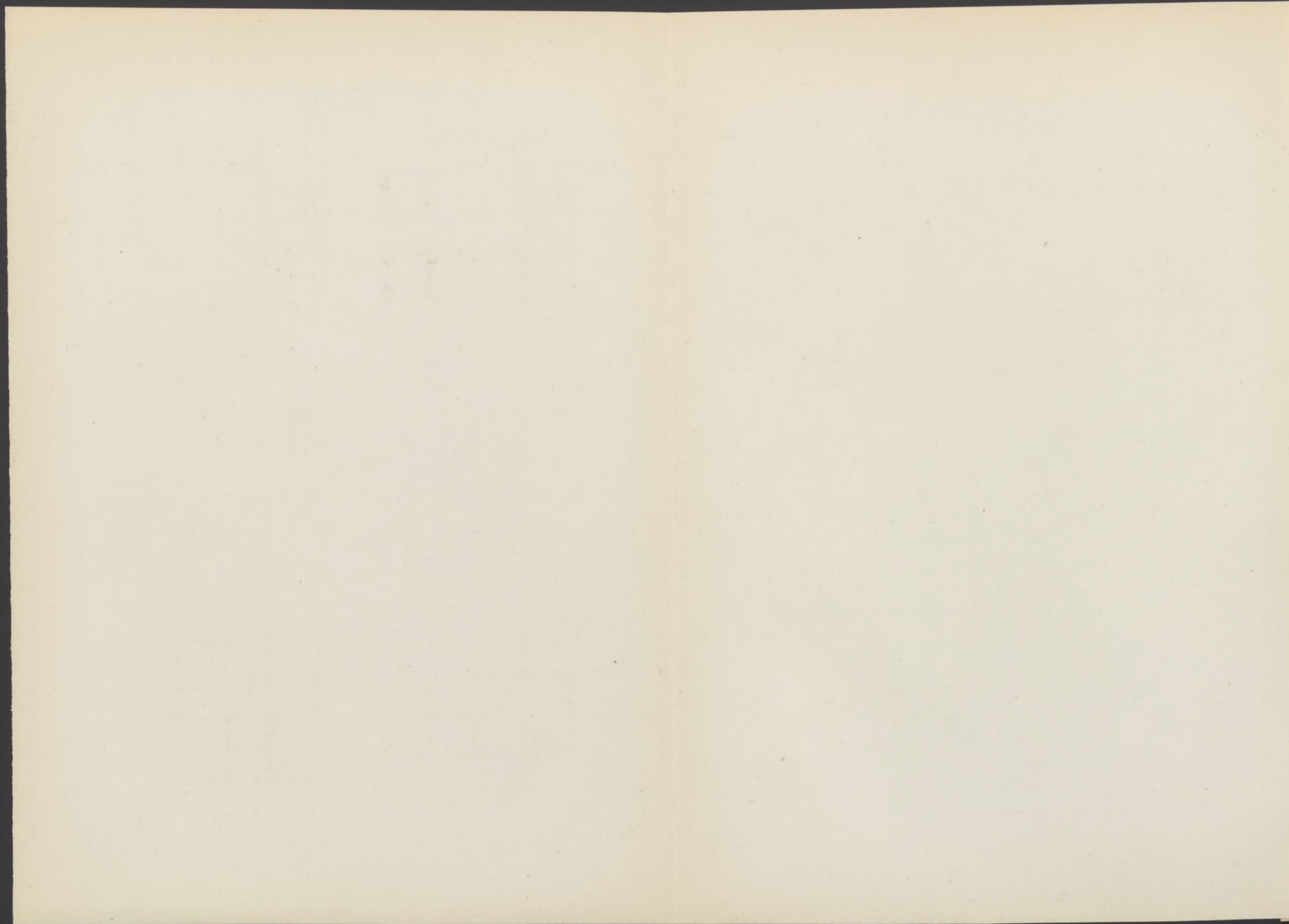
00 Skeribrædder, 100 for sølsten, 100 for sølsten, 100 for sølsten.
 1. Skeribrædder, 100 for sølsten, 100 for sølsten.
 2. Skeribrædder, 100 for sølsten, 100 for sølsten.
 3. Skeribrædder, 100 for sølsten, 100 for sølsten.

Plan of Vindværingene

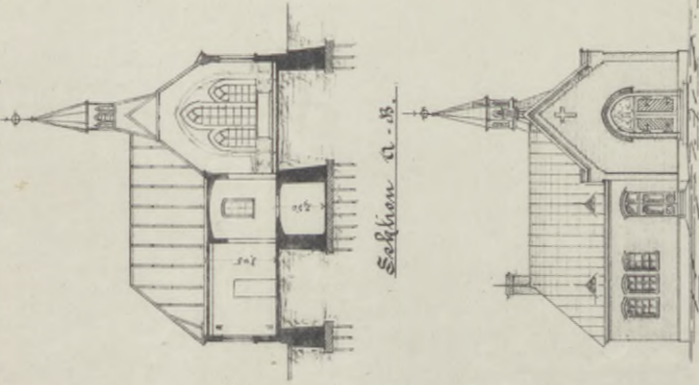
Sektion C-D.

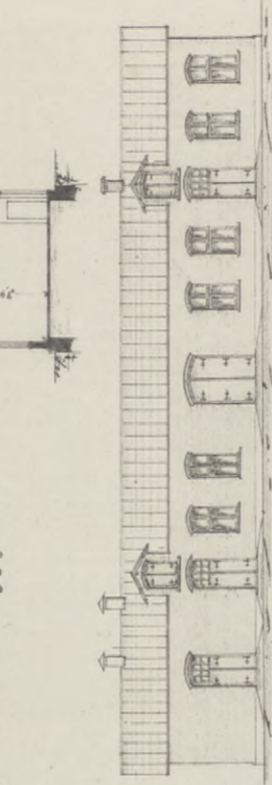
Situationsplan med afloppsledningar.

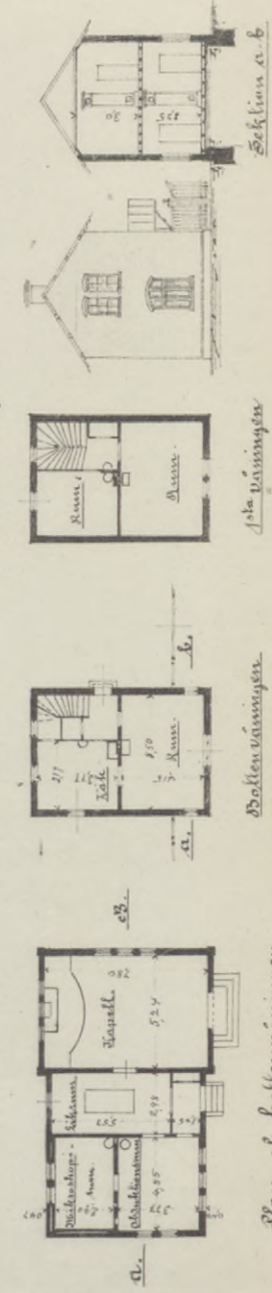
Produktionshus och Verkst.

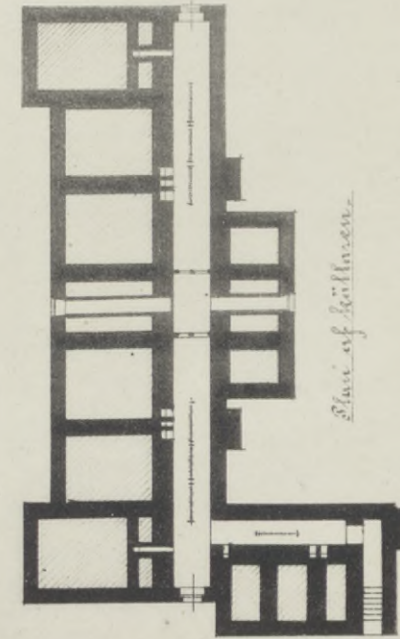
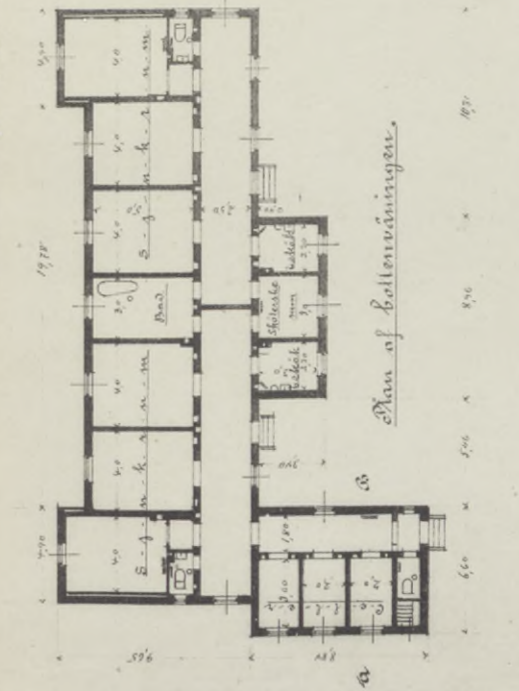
Uhusbyggnad.

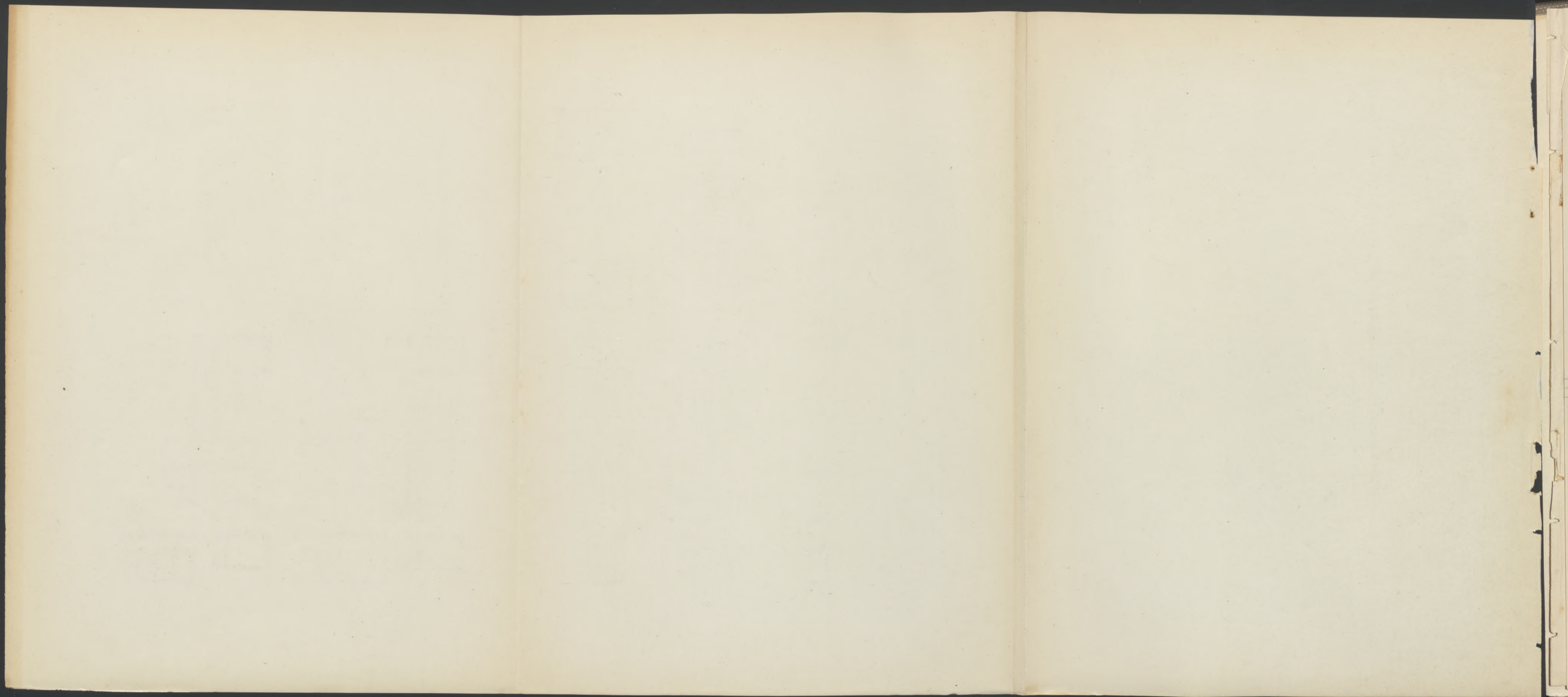
Bortvaktsstuga.

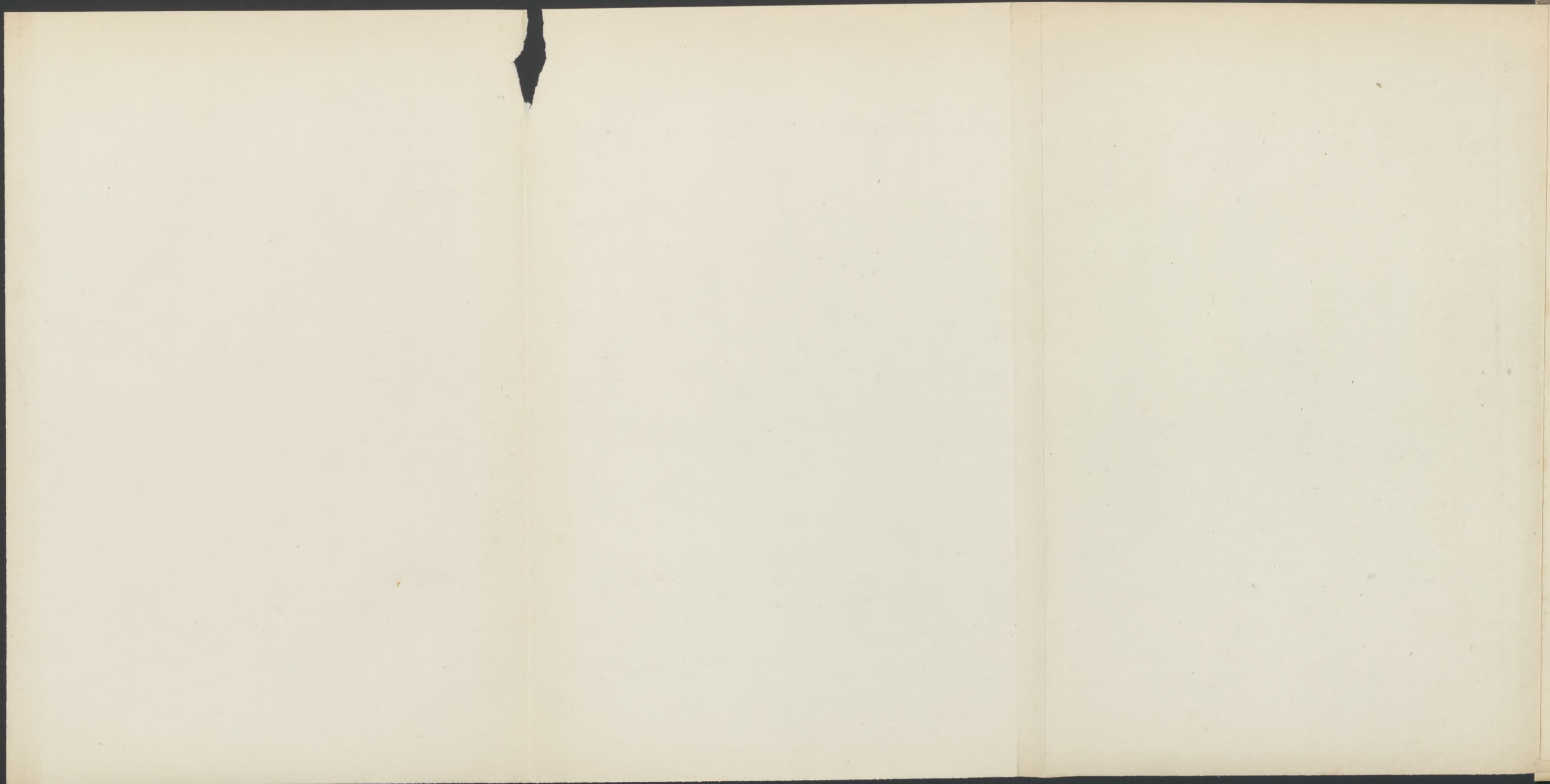

Isoleringsbyggnaden.

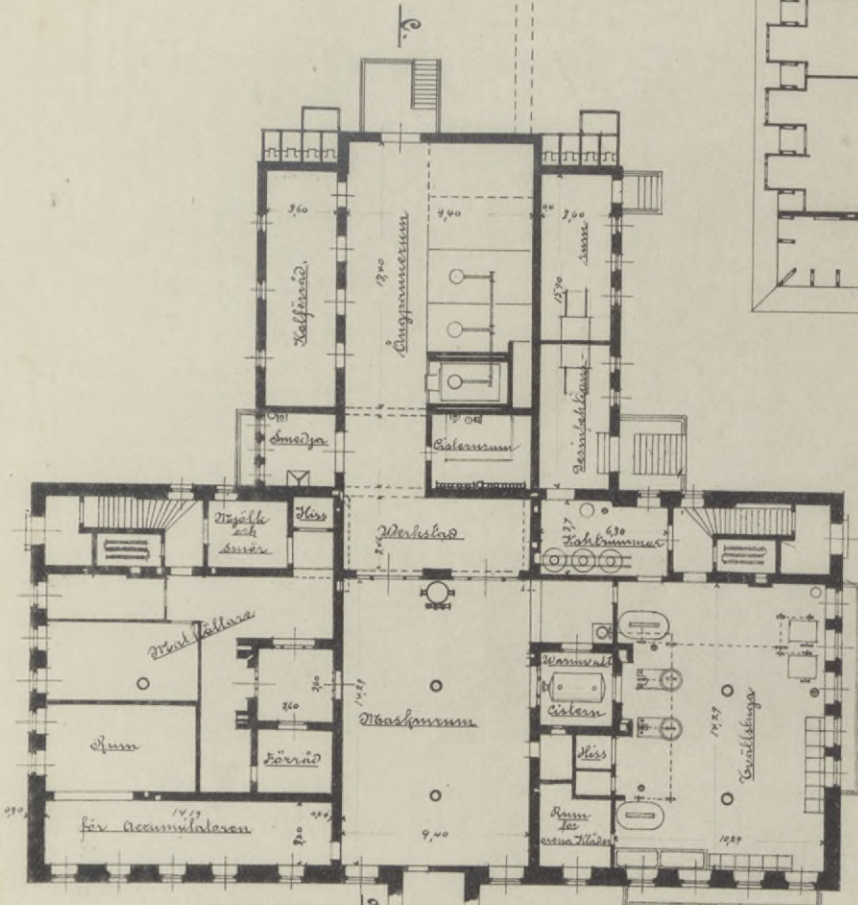

Plan af bottenvåningen.

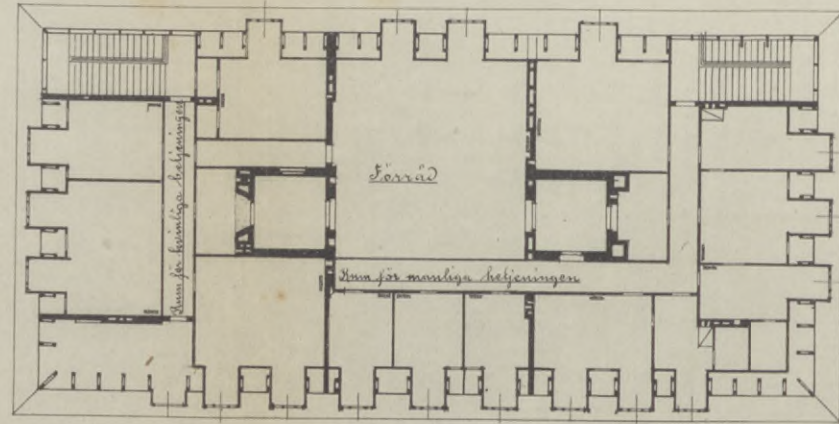

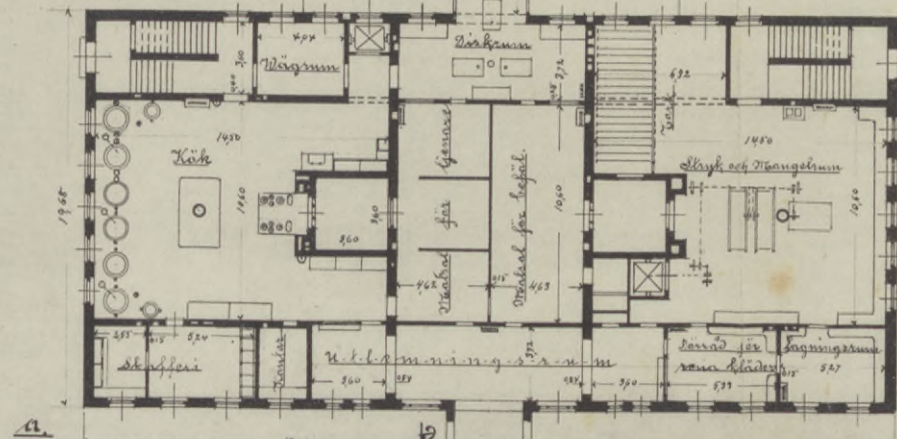
Allmänna och Sahlgranska - sjukhuset i Göteborg.
Ekonomibyggnaden.

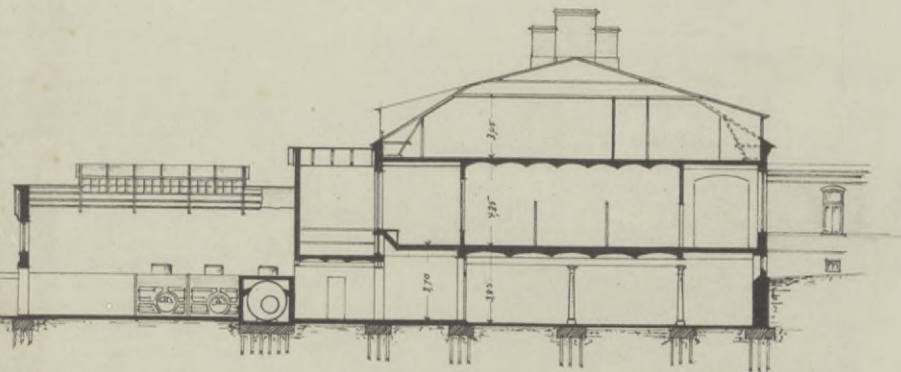
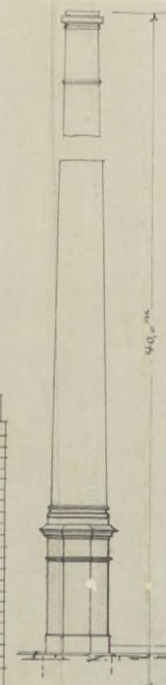
Plan of Källaren

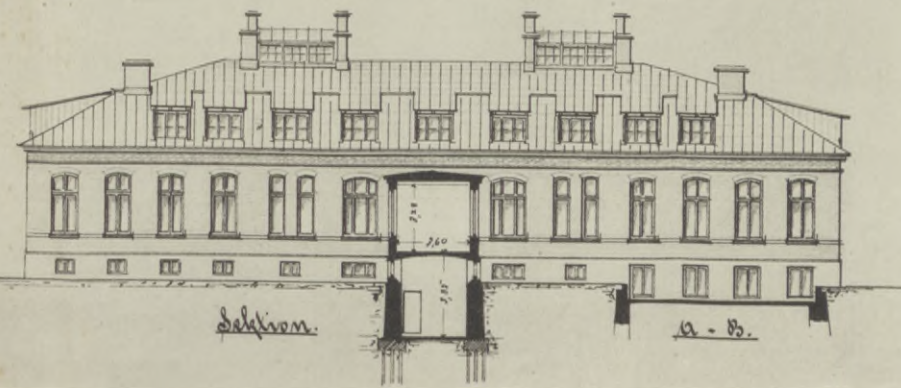
Plan of Vindsvåningen

Plan of Bottenvåningen

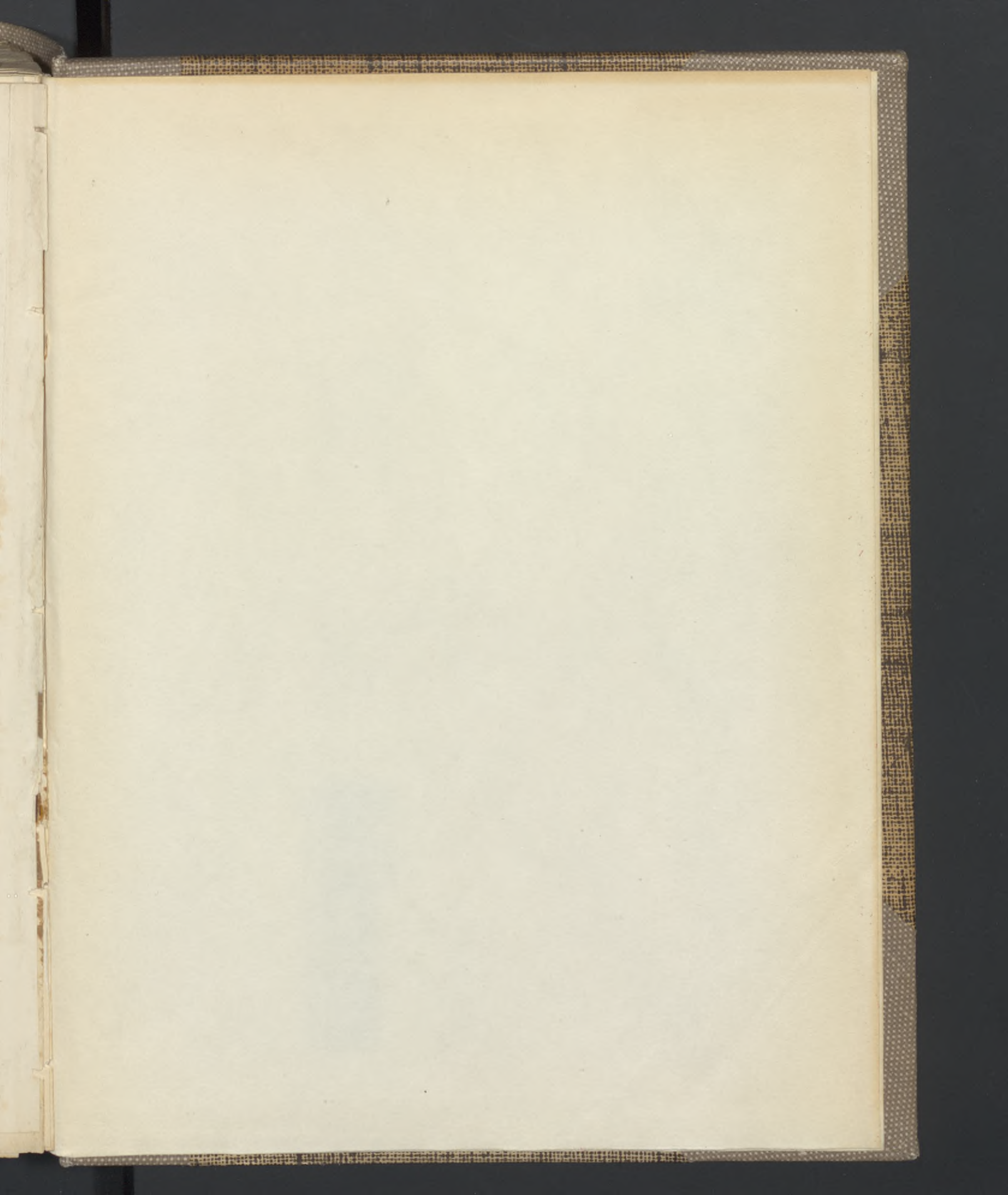

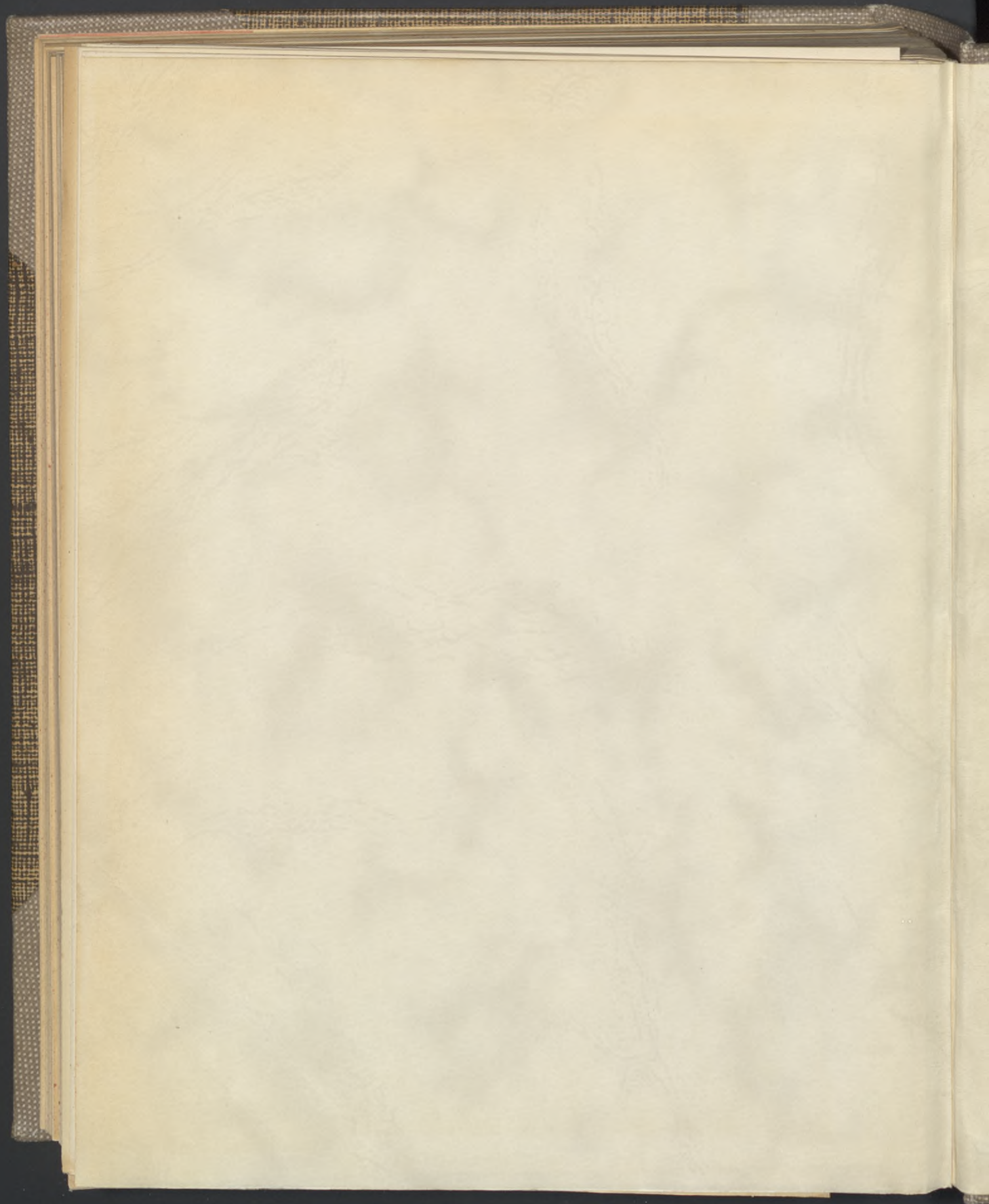
Sektion C-D.

Sektion A-B.

P. 20.

6000172002

Göteborgs universitetsbibliotek

